

DE BEWIJSPROBLEMATIEK VAN LOVERBOYPRAKTIJKEN

Naam: F.H. Damen
Studentnummer: 0501867
Emailadres: FrancaDamen@student.ru.nl
Afstudeerrichting: Straf(proces)recht verdiept
Scriptiebegeleider: mr. D.A.G. van Toor
Radboud Universiteit, Faculteit der Rechtsgeleerdheid
Januari 2011

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1 Inleiding	5
2 Profielschetsen van loverboys, de werkwijzen en de meisjes	
2.1 Loverboys	8
2.2 Loverboymethode	8
2.2.1 Algemeen	8
2.2.2 Kanttekeningen	11
2.3 Profielschets van de meisjes	12
2.4 Een vergelijking met partners binnen een relatie	14
3 Het strafrechtelijk kader voor loverboypraktijken	
3.1 De eerste zedelijkheidswetgeving	16
3.2 Mensenhandel	17
3.2.1 Artikel 250ter lid 1 onderdeel 1° Sr	17
3.2.2 Toelichting op enkele bestanddelen	17
3.2.3 De middelen	18
3.2.4 De overige onderdelen	20
3.3 De opheffing van het algemeen bordeelverbod	21
3.3.1 Artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr	21
3.3.2 Toelichting op enkele bestanddelen	21
3.3.3 De middelen	22
3.3.4 De overige onderdelen	24
3.4 Uitbreiding van de strafbaarstelling van artikel 250a Sr	24
3.5 De strafbaarstelling van loverboypraktijken heden ten dage	25
3.5.1 De totstandkoming van bovennationale regelgeving	25
3.5.2 Artikel 273a lid 1 onderdeel 1° Sr	26
3.5.3 De middelen	26
3.5.4 De handelingen	29
3.5.5 Het oogmerk van uitbuiting	29
3.5.6 De overige onderdelen	30
3.6 De actuele strafbaarstelling	31
3.7 Aankomende wet- en regelgeving	32
3.8 Conclusie	33
4 Loverboys in de praktijk	
4.1 Wetenschappelijke verantwoording	35
4.2 Enige cijfers	37
4.2.1 Vrijspraken en veroordelingen	37
4.2.2 ‘Aard’ van de zaken	38
4.2.3 Vrijspraken en veroordelingen per ‘type’ mensenhandel	39
4.2.4 Een vergelijking van percentages	40
4.3 Geanalyseerde vonnissen	41
4.4 Tenlasteleggingen	42
4.5 De bewijsvraag	45
4.5.1 Rechterlijke opstelling	45
4.5.2 Artikel 250a Sr (oud) versus artikel 273a/f Sr	45
4.5.3 Aangiftes en slachtofferverklaringen	47
4.5.4 Betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen	50
4.5.5 Oogmerk van uitbuiting	55
4.5.6 (On)vrijwilligheid van het slachtoffer	58
4.6 Rechterlijke tegenstrijdigheden	67

4.7	Uitspraken in eerste aanleg versus in hoger beroep	70
4.8	Conclusie	73
5	Conclusies en aanbevelingen	
5.1	Conclusie loverboys en de strafbaarstelling van mensenhandel	77
5.2	Conclusie loverboys in de praktijk	78
5.3	Conclusie ten aanzien van de hoofdvraag	86
5.4	Aanbevelingen voor verder onderzoek	88
	Lijst van aangehaalde literatuur	90
	Lijst van aangehaalde parlementaire stukken	91
	Lijst van aangehaalde jurisprudentie	92
	Lijst van aangehaalde overige bronnen	93
	Bijlagen	
I	Artikel 250ter van het Wetboek van Strafrecht	94
II	Artikel 250a van het Wetboek van Strafrecht	95
II	Artikel 273a van het Wetboek van Strafrecht	96
IV	Artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht	98
V	Geografische spreiding van gewezen vonnissen	100
VI	'Aard' van de zaken	101
VII	Tenlastelegging Rechtbank Almelo 11 juli 2008, <i>LJN</i> BD6957	102
VIII	Slachtofferverklaringen in hoger beroep	109

Voorwoord

Deze scriptie vormt de afronding van mijn studie Nederlands Recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Al vanaf het begin van mijn studie interesseerde ik mij met name in het strafrecht, mede doordat dit veelal goed tot de verbeelding spreekt. Het onderhavige onderzoek is dan ook gedaan binnen de afstudeerrichting strafrecht.

Vanuit een diepgaande interesse voor het ‘fenomeen’ loverboys heb ik deze scriptie geschreven. De laatste jaren is de aandacht voor loverboys toegenomen. Deze aandacht is evenwel met name op het sociaal-maatschappelijk domein gericht, terwijl de aandacht op het juridisch domein in enige mate onderbelicht lijkt te blijven. Dit vormde voor mij dan ook de aanleiding om een juridisch onderzoek te doen naar loverboys.

Het onderzoek is – zoals reeds blijkt uit de titel – gericht op de bewijsproblematiek van loverboy-praktijken. Doordat er geen, althans weinig, literatuur over dit vraagstuk te vinden was waaraan ik houvast kon vinden, waren de resultaten uit het onderzoek niet altijd even eenvoudig te analyseren. De moeilijkheden die ik tegenkwam waren echter, mede dankzij de hulp van mijn scriptiebegeleider de heer Van Toor, goed op te lossen.

Mijn dank gaat allereerst dan ook uit naar de heer Van Toor. Op goede wijze heeft hij mij begeleid bij het schrijven van mijn scriptie. Zijn feedback heeft een grote invloed gehad op het onderhavige resultaat. Verder gaat mijn dank uit naar Huub Nuijten voor zijn steun en aanmoedigingen. Tot slot wil ik Ria en Sjef Damen bedanken. Zij hebben mij gedurende alle fasen van mijn studie gesteund.

Franca Damen
December 2010

Hoofdstuk 1 Inleiding

Door de jaren heen hebben er altijd mannen bestaan die handelen in vrouwen en/of profiteren van de ontucht van vrouwen. Zo sprak men in het begin van de twintigste eeuw over souteneurs, die in belangrijke mate in hun levensonderhoud lieten voorzien door het geld dat een vrouw met ontucht verdiende.¹ Later sprak men steeds meer over pooiers, die doelbewust een vrouw dwongen of verleidden tot prostitutie, om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen.²

Heden ten dage wordt echter steeds meer gesproken over loverboys. In de jurisprudentie worden zij omschreven als jongens “die een relatie aangaan met een jonge vrouw met als doel haar tot prostitutie te brengen om daar voor zichzelf financieel gewin uit te halen.”³ Daarbij wordt als kenmerkend voor loverboys geacht dat zij de aandacht proberen te trekken van naïeve en/of kwetsbare jonge vrouwen door aardig tegen hen te zijn en hen via misleidende argumenten voor te houden dat er geld nodig is. Daarop volgend trachten loverboys met behulp van bepaalde maatregelen hun meisjes in de prostitutie te krijgen en hen daarin te houden.

De werkwijzen die loverboys hanteren om een meisje voor zich te winnen en haar te dwingen tot bepaalde handelingen, met als doel om daaruit voor zichzelf financieel gewin te halen, zijn veelal te omschrijven als ‘slinks’. Loverboys kiezen allereerst vaak voor kwetsbare en/of beïnvloedbare meisjes, die ontvankelijk zijn voor hun praktijken. Deze meisjes zijn relatief eenvoudig in te palmen middels de ‘gespeelde liefde’ van een loverboy. Een loverboy geeft zijn meisje immers het gevoel speciaal te zijn, terwijl dit gevoel bij haar juist vaak ontbreekt. Nadat het meisje verliefd is geworden op haar loverboy, komt een relatie tot stand. De (zogenaamde) relatie zorgt bij het meisje voor een emotionele binding aan haar loverboy.

De loverboy gebruikt deze ‘schijnrelatie’ vervolgens om zijn meisje tot prostitutie te brengen. Dit doet hij door in te spelen op haar gevoel. Om haar daarna in de prostitutie te houden en daaruit voor zichzelf financieel gewin te halen, gebruikt hij naast de ‘schijnrelatie’ nog diverse andere technieken. Voorbeelden hiervan zijn het in een sociaal en maatschappelijk isolement brengen van het meisje en het dreigen met en/of gebruik maken van geweld. In sommige gevallen hoeft de loverboy weinig andere maatregelen te nemen, omdat het meisje uit liefde alles voor hem over heeft.⁴ In andere gevallen daarentegen moet de loverboy wel de nodige maatregelen nemen om zijn uiteindelijke doel te bereiken. In het algemeen is (bedreiging met) geweld dan een effectief middel om bepaald gedrag af te dwingen.⁵

Bij de meisjes die uit liefde alles voor hun loverboy over hebben, blijft de emotionele binding van het meisje aan haar loverboy vaak lange tijd bestaan, soms zelfs nog tijdens en/of na de strafrechtelijke vervolging van de loverboy. Doordat het meisje zich vaak geen slachtoffer voelt en de emotionele manipulatie niet als dwang ervaart, zal zij noch aangifte tegen haar loverboy doen, noch een belastende verklaring jegens hem afleggen. Bij het andere type meisjes – ten aanzien van wie de loverboy de nodige maatregelen moet nemen om zijn uiteindelijke doel te bereiken – durft het meisje juist geen aangifte te doen en een belastende verklaring af te leggen uit angst voor haar loverboy. Ze is bang om wederom door hem mishandeld te worden. Bij beide types meisjes geldt dat er door het

¹ HR 13 mei 1929, *NJ* 1929, 879. Zie ook J.F. Hartsuiker, *De souteneur in het Nederlandse recht*, Den Haag: Bakker/Daamen 1965, p. 21-26.

² W.M.A. Vanwesenbeeck, “*Wiens lijf eigenlijk*”. *Een onderzoek naar dwang en geweld in de prostitutie*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 1986, p. 16-20.

³ Rechtbank Amsterdam 21 december 2007, *LJN* BC1037. Deze uitspraak is slechts een voorbeeld van de vele uitspraken waarin loverboys op deze wijze worden omschreven.

⁴ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN* BK7603.

⁵ Aldus de meervoudige kamer van rechtbank 's-Hertogenbosch. Zie rechtbank 's-Hertogenbosch 25 september 2007, *LJN* BB4477.

meisje soms wel aangifte wordt gedaan of een belastende verklaring wordt afgelegd, maar dat deze naderhand weer door haar wordt ingetrokken.⁶

Aangezien mensenhandel – waaronder loverboypraktijken heden ten dage worden gerangschikt – geen klachtdelict is, hoeft het ontbreken of het intrekken van een aangifte of belastende verklaring geen directe gevolgen te hebben voor de opsporing en vervolging van loverboys. Dientengevolge kunnen loverboys ook zonder een aangifte of melding van het slachtoffer worden veroordeeld. Uit onderzoek van Duijst blijkt echter dat loverboys vaak worden vrijgesproken.⁷

Aangezien het aantal vrijspraken in loverboyzaken hoog lijkt te zijn, is de vraag of hier bepaalde oorzaken aan ten grondslag liggen. Indien dat het geval is en de vrijspraken dientengevolge onterecht zouden blijken te zijn, dan is dit vanzelfsprekend een onwenselijke situatie waaraan een einde dient te komen.

Het onderhavige onderzoek is gericht op de vraag of, en zo ja welke problemen ten grondslag liggen aan de vrijspraken in loverboyzaken. Onder de hoofdvraag valt mede de vraag of het huidige strafrechtelijke kader voor loverboypraktijken wel geschikt is om deze praktijken strafbaar te stellen. Anders gesteld, is artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht geschikt om loverboypraktijken strafbaar te stellen?

In het onderzoek worden de onderdelen overige uitbuiting en orgaanverwijdering van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht buiten beschouwing gelaten. Het onderzoek wordt zodoende beperkt tot seksuele uitbuiting, aangezien loverboypraktijken zich (met name) hierop richten.

Door andere auteurs zijn reeds een aantal mogelijke problemen aangehaald die ten grondslag zouden kunnen liggen aan de vrijspraken in loverboyzaken. Dit onderzoek richt zich niet alleen op deze aangehaalde mogelijke problemen, doch ook op eventuele andere problemen die gedurende het onderzoek worden achterhaald.

Een eerste mogelijk probleem is het ontbreken van aangiftes en belastende verklaringen. Ondanks dat dit geen directe gevolgen hoeft te hebben voor de opsporing en vervolging van loverboys, blijkt uit onderzoek van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel naar mensenhandelaren die hun slachtoffers uitbuiten in de seksindustrie, dat het ontbreken van een aangifte en/of een belastende verklaring van het slachtoffer of een getuige een rol speelt bij de bewijsvoering ter terechtzitting.⁸ Bij het vergaren van bewijs leveren liefdes- of juist angstgevoelens van slachtoffers – waaronder slachtoffers van loverboys – problemen op. Slachtoffers willen om deze reden immers geen aangifte doen of belastende verklaring afleggen, of zij trekken hun eerder afgelegde verklaring later weer in.⁹ Volgens de Nationaal Rapporteur hebben rechters veelvuldig te maken met deze problemen.

Een gebrek aan betrouwbare verklaringen van slachtoffers en getuigen is mogelijk een ander probleem dat ten grondslag ligt aan de vrijspraken in loverboyzaken. Volgens de Nationaal Rapporteur worden de verklaringen die door slachtoffers en getuigen worden afgelegd in mensenhandelzaken, namelijk niet altijd betrouwbaar geacht door rechters. Bij het afleggen van verklaringen kunnen onder meer

⁶ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 4-5 en 472. NB: de Nationaal Rapporteur spreekt over mensenhandelaren in het algemeen, maar heeft het binnen dat kader tevens over loverboys.

⁷ W.L.J.M. Duijst, 'Loverboys', *DD* 2009, 48, p. 647.

⁸ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 4-5, 132-134, 472-481 en 506. NB: dit onderzoek is beperkt tot de jurisprudentie van het jaar 2007. Het onderzoek is niet specifiek gericht op loverboys, maar op mensenhandelaren in het algemeen die hun slachtoffers uitbuiten in de seksindustrie. De reden dat dit onderzoek toch wordt aangehaald, is dat loverboypraktijken zich (met name) op seksuele uitbuiting richten. Daarbij is van belang dat loverboys in de rechtspraak (zie bijvoorbeeld rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN* BC7385) gezien worden als (een bepaald type) pooiers. En aangezien uit het onderzoek van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel blijkt dat bijna driekwart van de veroordeelde daders de rol van pooier vervulde (p. 507), spelen de conclusies uit dit onderzoek ook een belangrijke rol bij loverboys.

⁹ Idem en W.L.J.M. Duijst, 'Loverboys', *DD* 2009, 48, p. 645.

schaamte, angst voor represailles en liefdesgevoelens voor de dader een rol spelen. Bij de beoordeling van de betrouwbaarheid van getuigenverklaringen houden rechters rekening met de aan-/afwezigheid van steunbewijs, de mate van consistentie en gedetailleerdheid van de verklaring, de persoon van de getuige en de (on)waarschijnlijkheid van een valse verklaring.¹⁰ Uit voormeld onderzoek van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel blijkt dat naar verwachting geldt dat naarmate een rechter een verklaring betrouwbaarder acht, de kans op een veroordeling toeneemt.

Een derde mogelijk probleem vormt de bewijsvoering voor het ontbreken van de vrije keuze, ook wel de vrije wil van het slachtoffer om in de prostitutie te gaan en/of te blijven werken. Volgens de Nationaal Rapporteur Mensenhandel speelt een vergelijking met 'de mondige Nederlandse prostituee' binnen het kader van het Nederlandse prostitutiebeleid hierbij een rol.¹¹ Ook lijkt de 'relatie' die loverboys met hun meisje aangaan een rol te spelen bij de beoordeling van de vraag of het slachtoffer al dan niet vrijwillig heeft gekozen voor het prostitutiewerk. Dat deze 'relatie' in sommige gevallen zeer dicht tegen een normale liefdesrelatie aan ligt, verklaart volgens Duijst het herhaaldelijk voorkomen van vrijspraken in loverboyzaken.¹²

Tot slot is een verkeerde strafbaarstelling mogelijk een oorzaak voor de vrijspraken in loverboyzaken. Om tot een bewezenverklaring van mensenhandel op grond van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht te komen, moet sprake zijn van een oogmerk van uitbuiting. Volgens Duijst vormt dit oogmerk echter vaak een probleem in de bewijsvoering. De vele verwijten die aan loverboys kunnen worden gemaakt, leveren namelijk op zichzelf onvoldoende bewijs op om te concluderen dat zij hun slachtoffers hebben gedwongen tot prostitutie met het oogmerk van uitbuiting. Volgens Duijst speelt de vraag of artikel 273f Sr wel geschikt is om loverboys strafrechtelijk aan te pakken.¹³

De beantwoording van de vraag of, en zo ja welke problemen ten grondslag liggen aan de vrijspraken in loverboyzaken, wordt middels de navolgende structuur gezocht. Om een helder beeld te hebben van loverboypraktijken, wordt allereerst in hoofdstuk 2 een profielschets gegeven van loverboys, hun meisjes en hun werkwijzen. Tevens wordt een vergelijking gemaakt met 'vervelende' vriendjes / partners binnen een normale liefdesrelatie. Dit onderscheid blijkt immers lastig en levert regelmatig problemen op.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op het strafrechtelijk kader van loverboypraktijken. Loverboypraktijken zijn thans strafbaar op grond van mensenhandel. Aangezien de strafbaarstelling van mensenhandel door de jaren heen veelvuldig is gewijzigd, wordt tevens de geschiedenis van de strafbaarstelling behandeld. Een duidelijk zicht op de strafbaarstelling is van belang om te bezien of deze geschikt is voor het strafbaar stellen van loverboypraktijken.

In hoofdstuk 4 wordt middels jurisprudentie een blik geworpen op loverboys in de praktijk. In dit hoofdstuk worden de vrijspraken in loverboyzaken in kaart gebracht.

In hoofdstuk 5 worden de profielschetsen van loverboys en hun werkwijzen, het strafrechtelijk kader en de jurisprudentie kort samengevat. Vervolgens worden conclusies getrokken met betrekking tot de vraag of, en zo ja welke problemen ten grondslag liggen aan het hoge aantal vrijspraken in loverboyzaken. Tevens worden enkele aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

¹⁰ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 472-481 en 506.

¹¹ Idem.

¹² W.L.J.M. Duijst, 'Loverboys', *DD* 2009, 48, p. 644-646.

¹³ Idem.

Hoofdstuk 2 Profielschetsen van loverboys, de werkwijzen en de meisjes

Loverboys zijn jongemannen waarover heden ten dage veel wordt gesproken in de samenleving. Loverboys – en hun werkwijzen – zijn echter niet eenduidig te omschrijven. Dit wordt mede veroorzaakt doordat steeds meer ‘foute’ jongens als loverboy bestempeld worden, de werkwijzen van loverboys voortdurend veranderen en regelmatig andere meisjes slachtoffer worden van loverboys. Bovendien worden handelingen steeds vaker bestempeld met het etiket ‘loverboymethode’. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de kenmerken van loverboys, hun werkwijzen en hun meisjes. Daarnaast wordt een vergelijking gemaakt met ‘vervelende’ vriendjes/partners binnen een normale liefdesrelatie, aangezien loverboys in sommige gevallen grote overeenkomsten met hen tonen.

2.1 Loverboys

In de rechtspraak worden loverboys omschreven als jongens “die een relatie aangaan met een jonge vrouw met als doel haar tot prostitutie te brengen om daar voor zichzelf financieel gewin uit te halen.”¹⁴ Loverboys vallen thans onder de strafbaarstelling van mensenhandel en zijn dientengevolge te kwalificeren als een apart type mensenhandelaren. Ondanks dat de grens tussen loverboys en andere mensenhandelaren niet scherp is, wordt in paragraaf 2.2.2 getracht een definitie van loverboys te geven ter afbakening van deze grens.¹⁵

Dat loverboys niet eenduidig omschreven kunnen worden, blijkt uit de verschillende omschrijvingen die in de praktijk worden gehanteerd. Ondanks deze verschillende omschrijvingen kan wel een algemeen beeld worden geschetst van loverboys. Loverboys zijn jongemannen tussen de twintig en dertig jaar oud en hebben veelal een allochtone achtergrond.¹⁶ Slechts dertien procent van de loverboys heeft een autochtoon Nederlandse achtergrond.¹⁷ Ze zijn laag opgeleid en/of hebben school voortijdig gestopt. Ze zijn uit op geld en macht, vaak al jong begonnen met een criminele carrière en daardoor bij de politie bekend voor meerdere delicten.¹⁸ Uit de straftoemeting bij een rechtszaak blijkt dat loverboys vaak een – al dan niet aanzienlijke – justitiële documentatie hebben.¹⁹ Ondanks dat ze vaak alleen te werk gaan, komt het ook voor dat loverboys samenwerken. De zaak Damco is hiervan een treffend voorbeeld.²⁰ Loverboys leggen de verantwoordelijkheid voor hun gedrag buiten zichzelf, hebben weinig respect voor vrouwen en weinig inlevingsvermogen wat betreft hun slachtoffers. Ze zijn sociaal vaardig, meesters in het manipuleren en hebben geen schuldgevoelens.²¹

2.2 Loverboymethode

2.2.1 Algemeen

Bij loverboys staat (het oogmerk van) de uitbuiting van een ander centraal. Om een meisje aan zich te binden, hanteert een loverboy verschillende technieken. Vaak is er sprake van een proces van ‘grooming’, inlijving en instandhouding.²²

De fase van ‘grooming’ houdt de verleiding en de rekrutering van het meisje in. Loverboys proberen veelal op schoolpleinen, in winkelcentra of in cafés meisjes te ronselen. Meisjes worden ook steeds meer via internet benaderd, aangezien loverboys hier meer controle kunnen uitoefenen. Bovendien zijn

¹⁴ Rechtbank Amsterdam 21 december 2007, *LJN* BC1037. Deze uitspraak is slechts een voorbeeld van de vele uitspraken waarin loverboys op deze wijze worden omschreven.

¹⁵ Dat de grens tussen loverboys en andere mensenhandelaren niet scherp is, blijkt onder meer uit de volgende uitspraak: rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN* BC8624, r.o. 7.2.2.

¹⁶ Jongere loverboys komen ook voor, maar minder vaak. Zie onder meer rechtbank 's-Hertogenbosch 20 april 2004, *LJN* AO7881 en rechtbank Arnhem 4 april 2008, *LJN* BC9292.

¹⁷ A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof, *Facetten van zedencriminaliteit*, Den Haag: Reed Business Information 2007, p. 391-392.

¹⁸ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Vijfde Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2007, p. 96.

¹⁹ Zie bijvoorbeeld rechtbank 's-Gravenhage 13 maart 2009, *LJN* BH6091.

²⁰ Rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8378/AU8380/AU8381/AU8396/AU8413/ AU8417.

²¹ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Vijfde Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2007, p. 96.

²² R.A.R. Bullens & J.E. van Horn, ‘Daad uit ‘liefde’. Gedwongen prostitutie van jonge meisjes.’, *JV* (26) 2000-6, p. 25-40.

meisjes op internet kwetsbaarder en geven zij zich sneller bloot.²³ In sommige gevallen komen meisjes uit zichzelf naar de jongens toe, omdat zij de jongens aantrekkelijk vinden. De jongens – waarvan de meisjes niet weten dat zij foute bedoelingen hebben – hebben immers een bepaalde status verworven en houden er een bepaalde levensstijl op na.²⁴ Ook komt het voor dat meisjes indirect worden geworven door een zogenaamde ‘reddende engel’: een loverboy die een meisje ‘redt’ uit de handen van een andere loverboy, om haar vervolgens zelf uit te buiten.²⁵

Loverboys lijken een zesde zintuig te hebben voor het vinden van meisjes die gevoelig zijn voor hun praktijken. Ze proberen het meisje verliefd op hen te laten worden, door haar op verschillende wijzen het gevoel te geven speciaal te zijn. Doordat dit gevoel bij deze meisjes juist vaak ontbreekt, wordt zij al snel verliefd op haar loverboy en komt een relatie tot stand.

Vervolgens komt er een omslagpunt in de relatie, waarna het meisje wordt ingelijfd in de prostitutie. Loverboys hanteren verschillende technieken om hun meisje tot prostitutie te brengen. Een veel gebruikte techniek is het valselijk voorhouden van een ‘gouden’ gezamenlijke toekomst, waardoor het meisje wordt misleid. Het meisje wordt voorgehouden dat, indien zij met haar loverboy verder wil, “zij degene is die, door zich te prostitueren, voor de financiële middelen moet zorgen.”²⁶ Het meisje is dan dusdanig ‘betoverd’ door haar loverboy, dat zij veel – of soms zelfs alles – voor hem over heeft. De loverboy maakt dan misbruik van de verliefde gevoelens van het meisje. Als zij toch niet in de prostitutie wil gaan werken, dan tracht de loverboy haar desondanks zo ver te krijgen onder druk van het dreigement van beëindiging van de relatie. Op deze manier probeert hij haar te chanteren.²⁷

In de meeste gevallen verzet het meisje zich er tegen om in de prostitutie te gaan werken. De loverboy laat dan geleidelijk aan macht en controle de relatie binnensluipen en de grenzen van het meisje worden steeds meer verlegd. Soms wordt het meisje eerst (tegen haar wil in) gedwongen om seks te hebben met haar loverboy of met zijn vrienden.²⁸ Dat zou de stap naar de prostitutie moeten verkleinen. Andere technieken die loverboys hanteren zijn onder meer het dreigen met en gebruiken van fysiek geweld en het uitoefenen van psychische druk. De loverboy confronteert zijn slachtoffer met een geldgebrek en ‘pusht’ haar dan om in de prostitutie te gaan werken.²⁹

Nadat de loverboy zijn meisje in de prostitutie heeft gebracht, is zijn doel om de prostitutie in stand te houden om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen. Er is een grote verscheidenheid aan factoren die ervoor zorgt dat het meisje in de prostitutie blijft werken. In sommige gevallen liggen deze factoren enkel bij het meisje zelf, omdat ze nog steeds ‘betoverd’ is door haar loverboy en er sprake is van emotionele afhankelijkheid. Ze blijft voor hem werken in de hoop op terugkeer van de goede tijd van hun relatie. Dit kan verklaard worden middels de theorie van relatieverslaving.³⁰ Doordat ze lang blijft geloven in zijn regelmatig terugkerende beloftes, wordt ze bovendien misleid.

Een andere factor die ertoe bijdraagt dat het meisje in de prostitutie blijft werken, is het verkeren in een kwetsbare positie. Door de loverboy wordt van deze positie misbruik gemaakt. De kwetsbare positie wordt onder meer veroorzaakt door het sociaal en maatschappelijk isolement waarin het meisje verkeert: ze heeft – vaak onder druk van haar loverboy – geen contact meer met haar familie en vrienden.³¹ Door zodoende alle banden met haar verleden te hebben verbroken, kent ze alleen nog het ‘prostitutiewereldje’. Uit schaamte en angst voor afwijzing en verstoting is het extra moeilijk voor het

²³ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 380. Vb. rechtbank 's-Gravenhage 13 maart 2009, L/JN BH6091.

²⁴ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 23 december 2009, L/JN BK7603.

²⁵ F. Bovenkerk, *Loverboys of modern pooierschap*, Amsterdam: Augustus 2006, p. 162-167. Vb. rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, L/JN BC8626 en rechtbank Arnhem 4 april 2008, L/JN BC9292.

²⁶ Rechtbank Utrecht 2 oktober 2006, L/JN AZ2921.

²⁷ Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 29 april 2008, L/JN BD0634.

²⁸ Zie bijvoorbeeld gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, L/JN BH2476.

²⁹ Rechtbank Breda 21 maart 2008, L/JN BC7385 en rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, L/JN BI6950.

³⁰ F. Bovenkerk, *Loverboys of modern pooierschap*, Amsterdam: Augustus 2006, p. 21. Vb. rechtbank 's-Gravenhage 25 januari 2008, L/JN BC2805 en rechtbank Zwolle 27 januari 2009, L/JN BH3317.

³¹ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 23 december 2009, L/JN BK7603.

meisje om weer steun te zoeken bij haar familie en vrienden, indien ze bij haar loverboy weg zou gaan. Bovendien is er bij het meisje regelmatig sprake van verlies van zelfrespect, waardoor ze denkt dat ze nergens anders goed voor is.³² Uit de prostitutie stappen en bij de loverboy weg gaan kan ook worden bemoeilijkt indien er sprake is van het Stockholmsyndroom. Kenmerk van dit syndroom is dat slachtoffers zich de identiteit van hun 'agressor' – in dit geval hun loverboy – eigen maken. Het slachtoffer probeert enerzijds haar gedrag aan te passen om haar loverboy gunstig te stemmen, maar voelt zich anderzijds bedreigd, kwaad en angstig.³³

Vaak is er echter meer voor nodig om de prostitutie in stand te houden. De loverboy neemt daartoe interne en externe beschermingsmaatregelen. Dit doet hij onder meer door een gecontroleerde situatie te creëren waaraan het meisje zich niet – of moeilijk – kan onttrekken. Hij controleert haar niet alleen tijdens, maar ook na haar werk. Tijdens het werk wordt er niet alleen controle uitgeoefend op haar werkzaamheden, maar ook op het door haar verdiende geld.³⁴ Het verdiende geld wordt daarna namelijk geheel of grotendeels door de loverboy ingenomen. Aangezien het meisje zelf niet de beschikking heeft over het door haar verdiende geld, is zij in financieel opzicht afhankelijk van haar loverboy. Soms is zij extra afhankelijk van hem, doordat hij haar bankpas, identiteitspapieren en/of telefoon heeft afgepakt.³⁵ Dit leidt er vaak toe dat de loverboy een zeker overwicht heeft op zijn meisje, waarvan hij vervolgens misbruik maakt.

Naast het creëren van een gecontroleerde situatie, wordt in veel gevallen door de loverboy bedreigd met en/of gebruik gemaakt van geweld. Dit geweld varieert van een enkele keer slaan tot hele ernstige vormen van geweld. Het (dreigen met) geweld richt zich allereerst tot het meisje zelf. Als zij echter niet gehoorzaamt, wordt er ook regelmatig bedreigd richting haar familie. In het algemeen is (bedreiging met) geweld een effectief middel om bepaald gedrag af te dwingen.³⁶ Het veroorzaakt immers vanzelfsprekend angst bij het meisje voor haar loverboy.

De loverboy neemt tevens externe beschermingsmaatregelen om buitenstaanders – zoals politie en andere loverboys/pooiers – op afstand te houden. De politie probeert hij onder meer op afstand te houden door zijn meisje regelmatig in een andere stad te laten werken.³⁷ Dientengevolge zou de kans dat hij door de politie wordt gesignaleerd en opgespoord, moeten afnemen. Andere loverboys / pooiers probeert de loverboy op afstand te houden door zijn meisje te verplichten een tatoeage met zijn naam te laten zetten. Rechtbank Utrecht oordeelde in 2008 dat het een feit van algemene bekendheid is dat het laten zetten van een tatoeage in dit verband tot doel heeft om "het slachtoffer duurzaam en tegen haar wil te binden aan degene die haar exploiteert."³⁸

De prostitutie wordt aldus in stand gehouden door een verscheidenheid aan factoren. Het is voor het meisje onmogelijk – althans erg moeilijk – om zich aan deze situatie te onttrekken. Enerzijds kan dit komen door de emotionele binding van het meisje aan haar loverboy, die vaak lange tijd blijft bestaan. De 'betovering' uit de beginfase van de relatie is nog niet helemaal verdwenen, ondanks dat ze weet dat haar 'vriend' eigenlijk niet deugt.³⁹ De loverboy probeert zijn meisje dan terug te krijgen door in te spelen op haar gevoel door te zeggen dat hij niet zonder haar kan. Anderzijds kan er bij het meisje sprake zijn van een dusdanig grote angst voor haar loverboy, dat zij bang is om opnieuw door hem

³² Zie bijvoorbeeld rechtbank Groningen 3 september 2009, *LJN* BJ6912.

³³ R.A.R. Bullens & J.E. van Horn, 'Daad uit 'liefde'. Gedwongen prostitutie van jonge meisjes.', *JV* (26) 2000-6, p. 26-27.

³⁴ Loverboys hebben vaak een 'oppas' om hun meisjes in de gaten te laten houden. Het meisje wordt tevens in de gaten gehouden door haar vaak op haar mobiele telefoon te bellen wanneer zij aan het werk is. Er wordt daarom wel gesproken van 'prostitutie op afstandsbediening'. Zie F. Bovenkerk, *Loverboys of modern pooierschap*, Amsterdam: Augustus 2006, p. 104. Vb. rechtbank 's-Gravenhage 3 maart 2010, *LJN* BL6374.

³⁵ Zie bijvoorbeeld rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN* BC9918.

³⁶ Aldus de meervoudige kamer van rechtbank 's-Hertogenbosch. Zie rechtbank 's-Hertogenbosch 25 september 2007, *LJN* BB4477.

³⁷ Zie bijvoorbeeld rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN* BC7385.

³⁸ Rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN* BC9918.

³⁹ Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 29 april 2008, *LJN* BD0634.

mishandeld te worden, indien ze bij hem weg zou gaan.⁴⁰ De loverboy speelt hierop in door middel van bedreigingen jegens haar en haar familie.

“Het is pijnlijk voor een meisje om te erkennen dat ze willens en wetens gebruikt en misbruikt is, en dat ze een enorme inschattingsfout gemaakt heeft. Hij was voor haar de liefde van haar leven, terwijl zij voor hem alleen een gebruiksvoorwerp was. Sommige meiden gaan na verloop van tijd de bedreigingen en het geweld bagatelliseren en de mooie en leuke dingen idealiseren.”⁴¹ Soms zien zij ook geen verschil meer tussen liefde en geweld, en zijn hun gevoelens en emoties afgevlakt. Doordat de meiden ook na beëindiging van de prostitutie behoefte blijven houden aan warmte en liefde, lopen zij het risico om in herhaling te vallen.⁴²

2.2.2 Kanttekeningen

Het bovenstaande heeft vanuit mijn zijde enige kanttekeningen. Een eerste kanttekening is dat loverboys geen nieuw fenomeen zijn: het zijn ‘ouderwetse’ pooiers in een modern jasje. Uit een vergelijking van de omschrijving van pooiers en loverboys blijkt namelijk dat de werkwijzen die als kenmerkend voor loverboys worden gezien, reeds door pooiers werden gehanteerd.⁴³ Een belangrijk verschil is echter dat pooiers niet meer als zodanig strafbaar zijn sinds de opheffing van het algemeen bordeelverbod per 1 oktober 2000.⁴⁴ Vanaf die datum is een nieuwe strafbaarstelling van mensenhandel in werking getreden, waaronder ook loverboys worden gerangschikt. Dat mensenhandel tegenwoordig niet alleen uitbuiting in de seksindustrie strafbaar stelt, maar ook uitbuiting in andere sectoren, sluit bovendien beter aan bij de werkwijzen van loverboys.

Dit brengt mij tot een tweede belangrijke kanttekening. Loverboys dwingen hun meisjes – in tegenstelling tot de ‘ouderwetse’ pooiers en in tegenstelling tot hetgeen veelal wordt gezegd – namelijk niet alleen om in de prostitutie te werken. Meisjes worden namelijk niet alleen gedwongen om in de prostitutie te werken (of: om in de prostitutie te blijven werken en/of de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden af te staan aan haar loverboy), maar ook om drugs te smokkelen, (dure) leningen op haar naam af te sluiten voor hem of dure dingen te kopen voor hem en diefstallen te plegen.⁴⁵ De Utrechtse jongerenafdeling van de SP Rood noemt naar aanleiding van onderzoek ook nog dat meisjes wel eens gedwongen worden om in pornofilms te spelen.⁴⁶

Bij de werkwijze van loverboys dienen ook enige kanttekeningen geplaatst te worden. Het veelzijdige proces van ‘grooming’, inlijving en instandhouding dat in veel gevallen wordt gehanteerd, wordt namelijk niet altijd in zijn geheel doorlopen. Zo komt het tegenwoordig veel minder dan voorheen voor dat door de loverboy veel tijd en aandacht wordt besteed aan de emotionele binding van zijn meisje aan hem. Er wordt vaak sneller gebruik gemaakt van (bedreiging met) geweld.⁴⁷ Bovendien zijn grooming en inlijving in sommige gevallen niet nodig, aangezien de loverboy dan een meisje kiest dat al in de prostitutie werkzaam is. Hij belet haar dan te stoppen met het werk en/of dwingt haar om de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden af te staan.⁴⁸ In een zaak van rechtbank ’s-Hertogenbosch in 2009 was het weer anders.⁴⁹ Daar speelde de loverboy in op de geldschulden van een meisje dat hij kende en in wie hij interesse toonde. Nadat hij haar had bewogen om in de

⁴⁰ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN BC8624*.

⁴¹ A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof, *Facetten van zedencriminaliteit*, Den Haag: Reed Business Information 2007, p. 390-391.

⁴² Dat blijkt onder meer uit de gevallen waarin sprake is van een zogenaamde ‘reddende engel’. Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 29 april 2008, *LJN BD0634*.

⁴³ W.M.A. Vanwesenbeeck, “*Wiens lijf eigenlijk*”. *Een onderzoek naar dwang en geweld in de prostitutie*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 1986, p. 16-23.

⁴⁴ Zie hoofdstuk 3 ‘Het strafrechtelijk kader voor loverboypraktijken’.

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN BC7385*.

⁴⁶ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 102-103.

⁴⁷ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 378-380.

⁴⁸ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN BC8624/BC8626*.

⁴⁹ Rechtbank ’s-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN BH3297*.

prostitutie te gaan werken om zodoende snel haar geldschulden af te kunnen lossen, heeft hij haar bewogen om hem te bevoordelen uit de opbrengst van haar prostitutiewerkzaamheden. Een andere mogelijkheid is nog dat de 'loverboy' en het meisje oorspronkelijk een gewone liefdesrelatie hadden (in plaats van een 'schijnrelatie'), en dat de jongen pas later handelingen ging verrichten waardoor hij een loverboy genoemd kon worden.⁵⁰ Bovendien wordt 'de' loverboymethode tegenwoordig ook steeds vaker toegepast om buitenlandse slachtoffers in de prostitutie te brengen.⁵¹ Er is dus een grote variatie aan zowel loverboys als loverboymethoden.

Overigens dient opgemerkt te worden dat er tegenwoordig niet alleen loverboys zijn, maar ook zogenaamde loverbirls. Veelal is een loverbirl zelf slachtoffer van een loverboy, onder wiens dwang zij andere meisjes moet ronselen voor de prostitutie. De technieken daartoe leert zij van haar loverboy. Zij doet zich voor als vriendin van het nieuwe slachtoffer en probeert haar op diverse wijzen de prostitutie in te lokken. De 'loverbirl' staat op deze wijze hoger in hiërarchie bij haar loverboy dan zijn andere meisjes. Zij doet er alles aan om zo goed mogelijk bij hem in de gunst te komen, om zodoende zo min mogelijk mishandeld te worden.⁵² Het inzetten van een slachtoffer om nieuwe meisjes te ronselen zou in dat geval gezien kunnen worden als een nieuwe ronselmethode.

Ondanks de vele variaties zijn er enkele elementen die iedere loverboy en iedere loverboymethode kenmerken. Er is sprake van het inpalmen van het meisje door de jongen, waar de ene keer meer voor nodig is dan de andere keer. Nadat de jongen het meisje voor zich heeft gewonnen, gebruikt hij verschillende technieken om haar te dwingen tot bepaalde handelingen, met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen. Om die reden definieer ik loverboys als "jongens die een meisje voor zich winnen door gespeelde liefde om haar vervolgens middels verschillende technieken te dwingen tot bepaalde handelingen, met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen".

Om zo snel en zo veel mogelijk geld te verdienen aan hun meisje, weten loverboys vaak precies in te spelen op de behoeften van het meisje. Met de voortdurend veranderende technieken die zij hanteren om hun doel te bereiken, spelen loverboys in op de mogelijkheden van de wet (legalisatie van prostitutie vanaf 18 jaar) en – zoals Repetur het zegt – "de tekortkomingen in de bescherming van kwetsbare groepen, de mogelijkheden van nieuwe communicatiemiddelen (internet) en ronsel plekken."⁵³

2.3 Profielschets van de meisjes

In Nederland is Mandy Pijnenburg inmiddels een bekend slachtoffer van een loverboy.⁵⁴ Voor het uitzoeken van hun slachtoffers lijken loverboys een zesde zintuig te hebben.

In principe kan ieder meisje slachtoffer worden van een loverboy. Terwijl voorheen het beeld was dat minderjarige Nederlandse meisjes met een problematische achtergrond de slachtoffers van loverboys waren, blijkt steeds meer dat dit lang niet altijd geldt. Ook meisjes uit goed functionerende gezinnen

⁵⁰ Zie paragraaf 2.4 'Een vergelijking met partners binnen een relatie'.

⁵¹ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Derde Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2004, p. 167.

⁵² Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 379-380 en M. Veerman, 'Meiden vaker in ban loverbirls', *Metro* 3 mei 2007. Dit was ook het geval bij de slachtoffers van Saban B. Zijn slachtoffers stonden tevens in een zekere hiërarchie ten opzicht van elkaar.

⁵³ L. Repetur, 'Seksueel grensoverschrijdend gedrag en loverboys', <www.jeugdprostitutie.nu>.

⁵⁴ Rik Goverde, *De zaak Mandy P.*, Amsterdam: FMB uitgevers 2009. NB: ook Maria Mosterd heeft boeken geschreven over de tijd dat zij in handen van een loverboy was gevallen. Haar verhaal – dat te lezen is in de navolgende boeken – wordt echter omstreden. Zie Maria Mosterd, *Echte mannen eten geen kaas*, Amsterdam: Van Gennep 2009; Maria Mosterd, *Bindi*, Amsterdam: Van Gennep 2009 en Lucie Mosterd, *Ik stond laatst voor een poppenkraam*, Amsterdam: Van Gennep 2009. Dat het verhaal van Maria Mosterd omstreden wordt, blijkt onder meer uit H.J. Korterink, *Echte mannen eten wel kaas*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam 2010.

en hoger opgeleide meisjes kunnen slachtoffer worden van een loverboy. Het is echter wel zo dat sommige meisjes een extra risico vormen.⁵⁵

Een eerste risicogroep wordt gevormd door meisjes die thuis problemen hebben. Zij kunnen thuis een gebrek aan respect, aandacht en genegenheid hebben of een conflict hebben met hun ouders. Buiten de deur gaan deze meisjes op zoek naar wat zij thuis missen.⁵⁶ De loverboy voorziet in die behoefte.

Een andere risicogroep voor loverboys bestaat uit meisjes die een (ernstige) traumatische ervaring hebben.⁵⁷ Dit kan zijn omdat ze verwaarloosd, mishandeld of seksueel misbruikt zijn. Het kan ook gaan om meisjes die reeds eerder slachtoffer van een loverboy (of een ander type mensenhandelaar) zijn geweest.⁵⁸ Zoals in paragraaf 2.2.1 is vermeld, blijven deze meisjes namelijk ook na beëindiging van de prostitutie behoefte houden aan warmte en liefde. Daardoor lopen zij het risico om in herhaling te vallen.

Meisjes die meerdere problemen hebben, zijn ook een 'gemakkelijk doelwit' voor loverboys.⁵⁹ Enerzijds kan het hierbij gaan om meisjes die door bijvoorbeeld een lage zelfwaardering, een verstandelijke of lichamelijke beperking of psychische problemen, zeer kwetsbaar en beïnvloedbaar zijn.⁶⁰ Anderzijds kan het gaan om meisjes die vanwege school- en/of geldproblemen, drugs- en/of alcoholgebruik of een gebrekkig sociaal netwerk graag hun dagelijkse leven willen ontvluchten. Een zucht naar spanning en sensatie kan hen daarbij extra vatbaar maken voor loverboypraktijken.⁶¹

Als risicomeisjes worden ook genoemd tienermoeders en meisjes in het speciaal onderwijs, evenals meisjes die streng christelijk, islamitisch of traditioneel zijn opgevoed en veel beperkingen opgelegd krijgen. Alleenstaande minderjarige asielzoekers vormen door hun achtergrond en verblijfsstatus een extra kwetsbare risicogroep. Met name wanneer zij achttien worden vormen zij een gemakkelijke 'prooi' voor loverboys, doordat zij op straat komen te staan, zonder woonruimte en zonder leefgeld.⁶²

Veelal wordt gezegd dat de meeste slachtoffers van loverboys minderjarig zijn. Minderjarige meisjes die tot prostitutie worden gedwongen, moeten regelmatig van hun loverboy een vals paspoort gebruiken vanwege hun leeftijd.⁶³ Loverboys lijken echter steeds meer op de wetgeving te anticiperen, door hun meisje pas in de prostitutie te brengen zodra zij achttien is. Dan kunnen loverboys immers gemakkelijker stellen dat het meisje er vrijwillig voor heeft gekozen om in de prostitutie te gaan werken. Meisjes worden daartoe regelmatig voor hun achttiende 'klaargestoomd' voor het werk.⁶⁴

Ook jongens kunnen slachtoffer zijn van loverboys. Dat hierover nog maar weinig bekend is, wordt mede veroorzaakt door het driedubbel taboe dat er voor hen heerst, namelijk prostitutie, homoseksualiteit en slachtofferschap. Hierdoor werken mannelijke prostituees vaak anoniem. Jongens doen zich vaak jonger voor dan dat ze daadwerkelijk zijn, omdat ze dan beter in de markt liggen. Dit kan het beeld van minderjarige jongens in de prostitutie vertekenen.⁶⁵

⁵⁵ A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof, *Facetten van zedencriminaliteit*, Den Haag: Reed Business Information 2007, p. 398-399.

⁵⁶ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN* BI6950.

⁵⁷ Expertisepunt Jeugdprostitutie, 'Factsheet meisjesprostitutie: feiten en cijfers', Movisie 2008, <www.movisie.nl>.

⁵⁸ Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 4 april 2008, *LJN* BC9292.

⁵⁹ Zie bijvoorbeeld gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, *LJN* BH2476.

⁶⁰ Zie bijvoorbeeld rechtbank 's-Gravenhage 20 april 2007, *LJN* BA3485.

⁶¹ Expertisepunt Jeugdprostitutie, 'Factsheet meisjesprostitutie: feiten en cijfers', Movisie 2008, <www.movisie.nl>.

⁶² F. Bovenkerk, *Loverboys of modern pooierschap*, Amsterdam: Augustus 2006, p. 94-95.

⁶³ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN* BI6950.

⁶⁴ A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof, *Facetten van zedencriminaliteit*, Den Haag: Reed Business Information 2007, p. 398. Zie bijvoorbeeld rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN* BC7385.

⁶⁵ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 102-104 en 285.

2.4 Een vergelijking met partners binnen een relatie

Loverboys gaan in veel gevallen een zogenaamde liefdesrelatie aan met een meisje en proberen haar in te palmen. Nadat de jongen het meisje voor zich heeft gewonnen, gebruikt hij verschillende technieken om haar te dwingen tot bepaalde handelingen met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen. Het gaat daarbij veelal om prostitutie.⁶⁶ In principe komt het er dus op neer dat een jongen zijn vriendin (ze hebben immers een 'relatie') dwingt om zich tegen haar wil in te prostitueren.

De vraag is dan wat het verschil is tussen de relatie die een loverboy met zijn meisje heeft, en andere 'normale' liefdesrelaties waarin een jongen zijn vriendin dwingt bepaalde dingen tegen haar wil in te doen. Dat deze grens lastig te trekken is, blijkt onder meer uit een uitspraak van rechtbank Amsterdam.⁶⁷ In deze zaak heeft de verdachte twee vrouwen, met wie hij een liefdesrelatie onderhield, gedwongen om de opbrengsten uit hun prostitutiewerkzaamheden aan hem af te staan. Dit heeft hij gedaan door jegens hen geweld te gebruiken, hen te misleiden en misbruik te maken van het overwicht dat hij over hen had. De rechtbank overweegt dat de verdachte niet zozeer kan worden aangemerkt als een loverboy, maar dat zijn handelwijze daarentegen met dergelijke praktijken in aanzienlijke mate overeenstemt en het uiteindelijke doel identiek is.

Nu de rechtbank van oordeel was dat de liefdesrelaties die verdachte met de twee vrouwen onderhield als serieus en langdurig konden worden aangemerkt, heeft de rechtbank in mijn optiek in zoverre terecht geoordeeld dat verdachte geen 'echte' loverboy is. De relatie die een loverboy met zijn meisje aan gaat is veelal immers niet langdurig van aard en allerminst serieus. De handelwijze van de verdachte heeft daarentegen wel de kenmerken van loverboypraktijken. Nadat hij een relatie met de vrouwen is aangegaan, heeft hij de vrouwen namelijk misleid door het doen van valse beloften. Voorts heeft hij hen in een gecontroleerde situatie gebracht en geweld jegens hen gebruikt. Vervolgens heeft hij de vrouwen gedwongen het door hen in de prostitutie verdiende geld aan hem af te staan. Het geldelijk gewin dat de verdachte hierbij voor zichzelf voor ogen had, is identiek aan het doel van loverboys. Uit deze zaak blijkt dus dat het verschil tussen de relatie die loverboys met hun meisje hebben, en normale liefdesrelaties waarin jongens hun vriendin dwingen bepaalde dingen tegen hun wil in te doen, erg klein kan zijn.

Deze uitspraak is slechts een voorbeeld van de diverse zaken waarin de relatie die een loverboy met zijn meisje heeft, in aanzienlijke mate overeenstemt met een normale liefdesrelatie. De handelingen die als kenmerkend voor loverboys worden gezien – zoals aardig en begripvol zijn, aandacht en complimentjes geven, verwennen met dure cadeaus en een relatie aangaan – komen immers ook in normale liefdesrelaties voor. Met name indien de emotionele binding van het meisje aan haar loverboy zo groot is dat ze uit liefde alles voor hem over heeft en de loverboy weinig tot geen aanvullende maatregelen hoeft te nemen om zijn uiteindelijke doel te bereiken, wordt het verschil tussen een relatie die een loverboy met zijn meisje heeft, en normale relaties waarin een jongen zijn vriendin dwingt bepaalde dingen tegen haar wil in te doen, wel erg klein. Volgens Duijst leidt dit herhaaldelijk tot vrijspraken van loverboys.⁶⁸

Een zaak waarin een 'loverboy' werd vrijgesproken, is een uitspraak van rechtbank Utrecht.⁶⁹ De verdachte heeft – nadat hij in 2002 een relatie is aangegaan met 'zijn' meisje, tevens aangeefster in de zaak – ruzie gemaakt met de ouders van het meisje, waarna het meisje is weggelopen van haar ouderlijk huis. Vervolgens heeft hij haar geconfronteerd met schulden en voorgesteld dat zij in de prostitutie zou gaan werken. Nadat zij dit eerst heeft geweigerd, is zij hiertoe toch overgegaan in 2006. De verdachte is met haar naar het Wallengebied gegaan en heeft haar voorgesteld aan prostitutees. Daarna heeft hij een kamer en diverse benodigdheden voor prostitutiewerkzaamheden voor haar geregeld. Hij heeft zorg gedragen voor controle en/of toezicht op haar werk en heeft gezegd wie zij

⁶⁶ Zie paragraaf 2.2.2 voor de betreffende kanttekeningen.

⁶⁷ Rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN* BC8624. Zo ook A. Beijer, 'Mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting: de interpretatie van artikel 273f Sr', *DD* 2010, 60, p. 1001.

⁶⁸ W.L.J.M. Duijst, 'Loverboys', *DD* 2009, 48, p. 646.

⁶⁹ Rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625.

niet als klanten mocht accepteren. Het meisje heeft al haar verdiensten moeten afstaan aan de verdachte. Dit terwijl de verdachte zelfs beschikte over de bankpas met bijbehorende pincode van het meisje. Ook heeft hij haar mishandeld en haar een vuurwapen getoond. Tot slot heeft hij tegen haar geschreeuwd, nadat zij kenbaar had gemaakt niet als prostituee te willen werken en haar tegengehouden op het moment dat zij op het punt stond om hem te verlaten. Ondanks dat alles wijst op strafwaardige handelingen van een loverboy, is naar het oordeel van de rechtbank niet komen vast te staan dat verdachte in 2002 een relatie met aangeefster is aangegaan om haar vervolgens in 2006 te dwingen in de prostitutie te gaan werken. Volgens de rechtbank kan niet bewezen worden dat zij verkeerde in een situatie van uitbuiting. Dientengevolge is evenmin plaats voor het oordeel dat verdachte voordeel heeft getrokken uit de uitbuiting.

In deze zaak lijkt de rechtbank van oordeel te zijn dat er sprake was van een normale liefdesrelatie. Dit oordeel miskent in mijn optiek dat er sprake is van een zogenoemde schijnrelatie tussen een loverboy en zijn meisje. Deze uitspraak is slechts een voorbeeld van de diverse zaken waarin een loverboy wordt vrijgesproken.

Gezien de jurisprudentie kan geconcludeerd worden dat de relatie die een loverboy met zijn meisje heeft, regelmatig als een normale liefdesrelatie wordt aangemerkt door rechters. Een verklaring hiervoor is dat de handelingen die als kenmerkend voor loverboys worden gezien, zeer dicht aan liggen tegen normale liefdesrelaties. Of dit inderdaad herhaaldelijk tot vrijspraken van loverboys leidt, zoals Duijst stelt, en zodoende een mogelijk probleem vormt dat ten grondslag ligt aan de vele vrijspraken van loverboys, wordt in hoofdstuk 4 behandeld. In hoofdstuk 3 wordt eerst nader ingegaan op het strafrechtelijk kader met betrekking tot mensenhandel.

Hoofdstuk 3 Het strafrechtelijk kader voor loverboypraktijken

Loverboypraktijken worden heden ten dage gerangschikt onder mensenhandel. Het artikel inzake mensenhandel kent een lange geschiedenis. Door de jaren heen zijn de maatschappelijke opvattingen omtrent prostitutie, het exploiteren van prostituees en het handelen in vrouwen (en mannen) ten behoeve van de prostitutie namelijk dusdanig veranderd, dat ook de strafbaarstellingen daarvan de nodige wijzigingen behoeften. Minister van Justitie Korthals verwoordde dit als volgt:

“Zedelijkheidswetgeving is in elk tijdsgewricht de uitkomst van de afweging van belangen, gelegen in de bescherming van een persoon tegen de aantasting van zijn lichamelijke en geestelijke integriteit enerzijds en in de bescherming van een persoon tegen de inmenging in zijn persoonlijke levenssfeer anderzijds.”⁷⁰

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de strafbaarstelling van mensenhandel door de jaren heen. Na een bespreking van de eerste zedelijkheidswetgeving wordt nader ingegaan op het eerste artikel inzake mensenhandel. De wijzigingen die het mensenhandelartikel nadien is ondergaan, worden besproken aan de hand van de opheffing van het algeheel bordeelverbod, enkele kleine wijzigingen en de totstandkoming van bovennationale regelgeving. Naar aanleiding hiervan wordt de huidige strafbaarstelling van loverboypraktijken besproken. Vervolgens wordt kort ingegaan op aankomende wet- en regelgeving. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

3.1 De eerste zedelijkheidswetgeving

Dat de prostitutie lange tijd een taboe is geweest, komt doordat men het een verwerpelijk beroep vond. De verwerpelijkheid van prostitutie werd in het begin van de twintigste eeuw opgenomen in de Zedelijkheidswet van 1911. Het Wetboek van Strafrecht werd aangevuld met drie artikelen.

Het eerste nieuwe artikel was artikel 250bis Sr, waarin het bordeelverbod werd opgenomen.⁷¹ Degenen die openlijk en uit eigen financieel belang vrouwen exploiteerden en beschikbaar stelden voor het publiek tot betaalde ontucht, moesten strafrechtelijk aangepakt worden. In bordelen waren de vrouwen namelijk overgeleverd aan ergerlijke, schandelijke en vernederende slavernij, waarbij hun persoonlijke vrijheid werd belemmerd. Volgens de wetgever vormden bordeelhouders de typische bronnen van zedenbederf en verdienden zij reeds om hun parasitisch bestaan een strafrechtelijke aanpak.⁷²

Het waren echter niet alleen bordeelhouders die er een parasitisch bestaan op na hielden, doch ook souteneurs. Daarom werd in 1911 tevens het als souteneur voordeel trekken uit de ontucht van een vrouw strafbaar gesteld in artikel 432 onderdeel 3° Sr. Met een souteneur werd bedoeld op “een man, die geheel of ten deele weet te leven ten koste eener publieke vrouw, met wie hij gemeenlijk samenwoont of samenleeft en die hij hetzij dwingt of noopt tot ontucht, hetzij helpt en bijstaat om haar ontucht zoo winstgevend mogelijk te maken.”⁷³

De verwerpelijkheid van prostitutie werd voorts tot uitdrukking gebracht in de strafbaarstelling van vrouwenhandel in artikel 250ter Sr. Dit artikel omvatte oorspronkelijk geen delictomschrijving. Daarom was men voor de betekenis van vrouwenhandel aangewezen op de wetsgeschiedenis en de jurisprudentie.⁷⁴ Blijkens de wetsgeschiedenis viel onder vrouwenhandel “elke handeling, ondernomen van het oogenblik dat men zich met de vrouw in aanraking stelt tot op het oogenblik, dat men de vrouw aan de prostitutie – wat men voornemens is – overlevert.”⁷⁵ Blijkens de jurisprudentie diende

⁷⁰ Handelingen II 1998/99, nr. 45, p. 3103.

⁷¹ Handelingen II 1910/11, p. 1572: “(...) van art. 250bis de hoofdstrekking is het sluiten van de bordelen, het afschaffen van de bordelen, maar ipsis verbis staat dat niet in dat artikel.”

⁷² Kamerstukken I 1910/11, 28, nr. 28, p. 514 en Handelingen II 1910/11, p. 1573-1575.

⁷³ Handelingen II 1910/11, p. 1583.

⁷⁴ Handelingen II 1910/11, p. 1578: “De Minister spreekt van vrouwenhandel, maar vergeet, dat de rechter, wanneer hij in de wet een zeker criterium vindt, in de wet ook moet omschreven vinden de feiten die het recht geven om dat criterium toe te passen. (...) De omschrijving daarvan (vrouwenhandel, FD) mis ik.”

⁷⁵ Handelingen II 1910/11, p. 1577.

onder vrouwenhandel voorts iedere gedraging te worden verstaan, die erop gericht was om een vrouw – die vrijwillig in de prostitutie was begonnen – te belemmeren in haar vrijheid om met de prostitutie te stoppen.⁷⁶ De Hoge Raad heeft met deze jurisprudentie zijn eigen lijn getrokken met betrekking tot de vraag of ‘het verhinderen met prostitutie te stoppen’ onder exploitatie of vrouwenhandel viel. Deze vraag was tot die tijd onbeantwoord gebleven in de politiek door de onduidelijke grens tussen exploitatie (artikel 250bis Sr) en vrouwenhandel (artikel 250ter Sr).

De oorspronkelijk strafbaarstelling van artikel 250ter Sr was enkel gericht op minderjarige en meerderjarige vrouwen of meisjes, waarbij de minderjarigheid liep tot de twintigjarige leeftijd. In 1927 werd de strafbaarstelling echter uitgebreid tot minderjarige jongens en werd de leeftijdsgrens voor minderjarigen verhoogd tot de eenentwintigjarige leeftijd.⁷⁷ In 1933 werd het door het Internationaal Verdrag van Genève strafbaar om een meerderjarige vrouw, zelfs met haar goedvinden, aan te werven met het oog op het plegen van ontucht in een ander land.⁷⁸ Dit verdrag noodzaakte Nederland niet tot wetswijziging, aangezien artikel 250ter Sr reeds dusdanig was opgesteld dat daaronder ook de ‘vrijwillige’ handel kon worden verstaan.

3.2 Mensenhandel

3.2.1 Artikel 250ter lid 1 onderdeel 1° Sr

In 1994 onderging artikel 250ter Sr een wijziging, omdat de maatschappelijke opvattingen omtrent de strafbaarstelling van vrouwenhandel waren gewijzigd en niet meer aansloten bij de oorspronkelijke bedoelingen van de wetgever.⁷⁹ De strafbepaling behoefde interpretatie en aanpassing.⁸⁰ Geleidelijk aan was een strafrechtelijk beleid ontstaan waarin de nadruk enerzijds was komen te liggen op regulering van vrijwillige prostitutie en anderzijds op de strafrechtelijke aanpak van de exploitatie van onvrijwillige prostitutie.

Met de wetswijziging in 1994 werd artikel 250ter Sr voor het eerst van een delictomschrijving voorzien. Hierin werd tot uitdrukking gebracht dat het strafrechtelijk beleid slechts nog gericht was op de strafrechtelijke aanpak van de exploitatie van onvrijwillige prostitutie. Op situaties waarin de vrijwilligheid ontbreekt, ziet onderdeel 1° van het eerste lid van artikel 250ter Sr. In dit onderdeel wordt strafbaar gesteld “degene die een ander door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of door misleiding tot prostitutie brengt, dan wel onder voornoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij of zij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander daardoor in de prostitutie belandt.”⁸¹ Voor strafbaarheid is vereist dat het slachtoffer met behulp van een of meerdere middelen (geweld, etc.) tot prostitutie wordt gebracht. Deze middelen worden, evenals enkele bestanddelen van de strafbepaling, in het navolgende nader toegelicht.

3.2.2 Toelichting op enkele bestanddelen

Met de wetswijziging van artikel 250ter Sr in 1994 werden de woorden ‘vrouwenhandel en handel in minderjarigen van het mannelijk geslacht’ vervangen door ‘mensenhandel’, teneinde ook de handel in meerderjarige mannen strafbaar te stellen.⁸² In de strafbaarstelling werd met ‘een ander’ derhalve zowel op minderjarigen en meerderjarigen gedoeld als op vrouwen en mannen.

Het begrip mensenhandel in artikel 250ter Sr was slechts gericht op uitbuiting op het gebied van exploitatie van prostitutie, waarbij onder prostitutie moest worden begrepen “het zich beschikbaar stellen tot het tegen betaling verrichten van seksuele handelingen met derden”.⁸³ Onder ‘tot prostitutie

⁷⁶ HR 19 mei 1992, *NJ* 1992, 716. Deze lijn van de Hoge Raad is vervolgens voortgezet in de jurisprudentie.

⁷⁷ Wet van 13 mei 1927, *Stb.* 156. Aanleiding voor deze wijziging was het Verdrag van Genève van 30 september 1921.

⁷⁸ Internationaal Verdrag van Genève van 11 oktober 1933, *Stb.* 1935, 598.

⁷⁹ Wet van 9 december 1993, *Stb.* 679, inwerkingtreding op 1 februari 1994.

⁸⁰ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 3.

⁸¹ Zie bijlage I voor de gehele tekst van artikel 250ter van het Wetboek van Strafrecht.

⁸² Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 3.

⁸³ Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5, p. 7.

brenge' moest blijkens de Memorie van Toelichting derhalve worden verstaan "iemand er toe brengen zich beschikbaar te stellen tot het tegen betaling verrichten van seksuele handelingen met derden".⁸⁴ De omschrijving 'tot prostitutie brengen' heeft blijkens de jurisprudentie voldoende feitelijke betekenis en houdt in "ieder handelen of nalaten dat er toe strekt dat een ander in de prostitutie belandt".⁸⁵ Volgens de jurisprudentie is 'tot prostitutie brengen' ook mogelijk ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is, aangezien onder 'tot prostitutie brengen' mede moet worden verstaan iedere gedraging die ertoe strekt het slachtoffer te belemmeren in de vrijheid met prostitutie op te houden.⁸⁶ De omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is (geweest) bij prostitutie vormt op zich dan ook geen aanwijzing voor vrijwilligheid. Het ontbreken van de vrijwilligheid kan ook ontstaan in een later stadium.⁸⁷

Overigens zijn niet alleen degenen die een ander in de prostitutie brengen dan wel enige handeling ondernemen met het oogmerk die ander in de prostitutie te brengen strafbaar op grond van artikel 250ter Sr, doch ook degenen die – gebruikmakend van een uitbuitingssituatie – enige handeling ondernemen waarvan zij weten of redelijkerwijs moeten vermoeden dat die ander daardoor in de prostitutie belandt.⁸⁸ Als handeling waardoor een ander in de prostitutie belandt, wordt beschouwd "elke handeling waardoor die ander in de situatie komt te verkeren dat hij of zij zich beschikbaar stelt tot het tegen betaling verrichten van seksuele handelingen."⁸⁹

Zodoende zijn zowel degenen strafbaar die zelf een uitbuitingssituatie hebben gecreëerd, als degenen die, meer indirect, gebruik maken van deze situatie door zelf een bijdrage te leveren, waarvan zij weten of redelijkerwijs moeten vermoeden dat de betrokkene daardoor in de prostitutie belandt.⁹⁰ Of diegenen wisten of redelijkerwijs moesten vermoeden dat de betrokkene in de prostitutie zou belanden, hangt af van de omstandigheden van het betreffende geval.⁹¹ Doordat de delictsomschrijving enerzijds 'weet' en anderzijds 'redelijkerwijs moet vermoeden' omvat, kan mensenhandel plaatsvinden binnen zowel een doleuze als een culpoze variant.⁹² Met betrekking tot de doleuze variant is van belang dat voor de term 'weten' het vaststellen van voorwaardelijk opzet voldoende is.⁹³

3.2.3 De middelen

In artikel 250ter lid 1 onderdeel 1° Sr vormt het gebruik maken van enigerlei vorm van dwang of een ander ongeoorloofd middel een bestanddeel van de delictsomschrijving. Deze verschillende middelen zijn binnen het kader van mensenhandel strafbaar, aangezien hiermee de wil – waaronder is begrepen de keuzemogelijkheid – van het slachtoffer dusdanig wordt beïnvloed, dat niet meer gesproken kan worden van een vrije wil.⁹⁴ Onder het ontbreken van de wil behoort tevens het ontbreken of de vermindering van de mogelijkheid een vrije keuze te maken of, en op welke wijze, iemand in de prostitutie blijft werken, evenals de vrije keuze van het in dat verband al dan niet voortzetten van de relatie met de exploitant. Dit geldt eveneens indien de relatie aanvankelijk op vrijwillige basis werd aangegaan.⁹⁵ Het eerder betrokken zijn geweest bij prostitutie vormt immers op zich ook geen aanwijzing voor vrijwilligheid.

In onderdeel 1° worden allereerste de middelen 'geweld' en 'bedreiging met geweld' genoemd. In de wetsgeschiedenis noch de jurisprudentie met betrekking tot artikel 250ter Sr worden deze middelen nader toegelicht. Indien men echter de jurisprudentie bij artikel 81 Sr (geweld) en artikel 242 Sr

⁸⁴ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 7-8.

⁸⁵ Gerechtshof 's-Hertogenbosch 13 juni 2000, *NJ* 2000, 619.

⁸⁶ HR 19 mei 1992, *NJ* 1992, 716.

⁸⁷ Gerechtshof 's-Gravenhage 17 maart 1997, *NJ* 1997, 429.

⁸⁸ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 4.

⁸⁹ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 8.

⁹⁰ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 4 en R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 351.

⁹¹ Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5, p. 11.

⁹² Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 7-8.

⁹³ J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2006, p. 238-241.

⁹⁴ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 8.

⁹⁵ Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5, p. 7. Zie ook HR 18 april 2000, *NJ* 2000, 443, conclusie Advocaat-Generaal.

(verkrachting) bestudeert, dan blijkt daaruit dat met geweld in het algemeen wordt bedoeld op het aanwenden van fysieke kracht welke met dusdanige hevigheid geschiedt, dat zij geëigend schijnt het in de betreffende bepaling (in casu artikel 250ter Sr) beschermde rechtsgoed (de lichamelijke en geestelijke integriteit) in gevaar te brengen.⁹⁶ Het geweld of de bedreiging met geweld waarmee dwang wordt uitgeoefend, kan echter ook gelegen zijn in het creëren van een specifieke situatie, zonder dat sprake is van fysieke kracht.⁹⁷ Dit kan overigens reeds worden afgeleid uit artikel 81 Sr, dat het brengen in een staat van bewusteloosheid of onmacht gelijkstelt met het plegen van geweld.

Vervolgens zijn in onderdeel 1° de middelen ‘een andere feitelijkheid’ en ‘bedreiging met een andere feitelijkheid’ opgenomen. Ook deze middelen worden in de wetsgeschiedenis noch de jurisprudentie met betrekking tot artikel 250ter Sr nader toegelicht. Indien men echter de wetsgeschiedenis en de jurisprudentie bij artikel 242 Sr (verkrachting) bestudeert, dan blijkt daaruit dat met een andere feitelijkheid in het algemeen wordt bedoeld op een gedraging die de betrokkene in de gegeven omstandigheden kan dwingen.⁹⁸ Voor bedreiging met een andere feitelijkheid is vereist dat die andere feitelijkheid dusdanig bedreigend is, dat, indien die niet was aangewend, “het slachtoffer niet zou hebben gehandeld of nagelaten, althans niet op het ogenblik waarop en in de omstandigheden waarin hij (zij) thans gehandeld heeft of niet gehandeld heeft.”⁹⁹ Bij (bedreiging met) feitelijkheden moet volgens Haveman worden gedacht aan “alles waarmee een vrouw praktisch tot prostitutie kan worden gedwongen, zoals het dreigen aan de familie te vertellen dat de vrouw in de prostitutie werkt, het achterhouden van visa of paspoorten, het isoleren van de vrouw, het dreigen de vrouw als illegale vreemdelinge bij de vreemdelingenpolitie te melden, het dreigen met ontslag of het achterhouden van (een deel van) het salaris.”¹⁰⁰

Een van de andere middelen in onderdeel 1° is ‘misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht’. Dit misbruik wordt verondersteld aanwezig te zijn indien de prostituee in situatie verkeert of komt te verkeren die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondig prostituee in Nederland pleegt te verkeren. Met het woord mondig wordt bedoeld op een zekere rijpheid die de betrokkene in staat stelt de gevolgen van zijn handelingen te overzien en zelfstandig beslissingen te nemen.¹⁰¹ Het verkeren in een dergelijke situatie wordt aangeduid als een uitbuitingssituatie.¹⁰²

Bij het middel ‘misbruik van overwicht’ dient eerst te worden vastgesteld dat er sprake is van een uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht, alvorens wordt vastgesteld of er van dat overwicht misbruik is gemaakt. De dader dient zich bewust te zijn van de relevante feitelijke omstandigheden van de betrokkene, waaruit het overwicht voortvloeit, dan wel verondersteld moet worden voort te vloeien, in die zin dat bij de dader tenminste voorwaardelijk opzet ten aanzien van die omstandigheden aanwezig moet zijn.¹⁰³ De reden dat eerst dient te worden vastgesteld of er sprake is van een uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht – door de wetgever ook wel aangeduid met de term ‘uitbuitingssituatie’ – is dat het verkeren in een uitbuitingssituatie op zichzelf geen bestanddeel van de delictsomschrijving is. Het verkeren in een uitbuitingssituatie levert ‘slechts’ een wettig vermoeden op dat sprake is van misbruik van overwicht en derhalve van mensenhandel. Met een uitspraak van de Hoge Raad in 1992 is de uitbuitingssituatie echter uitgegroeid tot een zelfstandig en voldoende bestanddeel van mensenhandel.¹⁰⁴ De Advocaat-Generaal concludeerde in deze zaak namelijk dat met het nieuwe artikel 250ter Sr bescherming moet worden geboden aan personen die in een uitbuitingssituatie verkeren.

⁹⁶ Zie bijvoorbeeld HR 8 december 1987, *NJ* 1988, 896, met noot van Mulder.

⁹⁷ HR 21 februari 1989, *NJ* 1989, 668, met noot van 't Hart.

⁹⁸ HR 18 februari 1997, *NJ* 1997, 485, met noot van 't Hart.

⁹⁹ HR 29 november 1994, *NJ* 1995, 201.

¹⁰⁰ R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 349-350.

¹⁰¹ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 3-4 en 8.

¹⁰² Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 3-4 en 8 en Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5, p. 3.

¹⁰³ HR 5 februari 2002, *NJ* 2002, 546.

¹⁰⁴ HR 19 mei 1992, *NJ* 1992, 716, conclusie Advocaat-Generaal. Zo ook R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 223.

Bij misbruik van overwicht gaat het om het brengen van een ander in een afhankelijke situatie, waarin die ander in diens keuzevrijheid wordt beperkt.¹⁰⁵ De wetgever heeft daarbij in ieder geval het hebben van een jeugdige leeftijd, het verslaafd zijn aan verdovende middelen en het niet kunnen beschikken over eigen financiële middelen en/of paspoort voor ogen gehad. Bij personen die aan verdovende middelen verslaafd zijn, personen met een illegale verblijfsstatus en jeugdige personen wordt in het algemeen dan ook misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht verondersteld.¹⁰⁶ In andere situaties kan het misbruik worden afgeleid uit verschillende omstandigheden van feitelijke aard.

Tot slot is in onderdeel 1° het middel ‘misleiding’ opgenomen. Ook dit middel wordt niet nader toegelicht in de wetsgeschiedenis noch de jurisprudentie met betrekking tot artikel 250ter Sr. Volgens Haveman gaat het hierbij om situaties waarin vrouwen onder valse voorwendselen van verschillende aard worden overgehaald om in de prostitutie te gaan werken.¹⁰⁷ Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan misleiding omtrent de soort arbeid of de verdiensten en de omstandigheden waaronder de vrouw (of man) als prostituee zal werken.

3.2.4 De overige onderdelen

In artikel 250ter lid 1 onderdeel 2° Sr wordt strafbaar gesteld “degene die een persoon aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die persoon in een ander land in de prostitutie te brengen.”¹⁰⁸ Met aanwerven wordt bedoeld op iedere handeling die ertoe leidt dat een persoon wordt aangeworven, teneinde die persoon in een ander land tot prostitutie te brengen. Met dit artikel – waarin de gedragingen onafhankelijk van de wil van de zich prostituerende strafbaar worden gesteld – wordt zodoende invulling gegeven aan het Internationaal Verdrag van Genève van 11 oktober 1933. Voor de strafbaarheid van voornoemde gedragingen hoeft geen sprake te zijn van dwang of ongeoorloofde beïnvloeding zoals in onderdeel 1°. Dientengevolge is niet vereist dat de wijze van aanwerven de keuzevrijheid van de betrokkene heeft beperkt.¹⁰⁹

In artikel 250ter lid 1 onderdeel 3° Sr wordt degene die een minderjarige tot prostitutie brengt, strafbaar gesteld. Voor strafbaarheid op grond van deze bepaling is – evenals bij onderdeel 2° – niet vereist dat er sprake is van dwang of ongeoorloofde beïnvloeding. De achterliggende gedachte is dat ten aanzien van personen beneden de leeftijd van achttien jaar geen sprake is van een vrijwillige keuze voor prostitutie. Zij zijn immers vaak niet in staat de gevolgen van hun handelingen te overzien en zelfstandig beslissingen te nemen. Om hen zo optimaal mogelijk te beschermen, is de minderjarigheid een geobjectiveerd bestanddeel van de delictsomschrijving. “Degene die als exploitant, souteneur of bemiddelaar betrokken is bij exploitatie van prostitutie dient zich ervan te vergewissen dat hij niet met een minderjarige heeft te maken.”¹¹⁰ De wil van de minderjarige is daarbij irrelevant.

In artikel 250ter Sr zijn tot slot enkele strafverzwarende omstandigheden opgenomen. Deze strafverzwaringen zijn van toepassing indien mensenhandel door twee of meer verenigde personen wordt gepleegd, de mensenhandel betrekking heeft op een persoon die de leeftijd van zestien jaar nog niet heeft bereikt of indien de mensenhandel zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft.

¹⁰⁵ Zie bijvoorbeeld HR 18 april 2000, *NJ* 2000, 443.

¹⁰⁶ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 4 en 8 en Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5, p. 3-4.

¹⁰⁷ R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 350.

¹⁰⁸ Met betrekking tot de strafbaarstelling van artikel 250ter lid 1 onderdeel 2° Sr wordt volstaan met de onderhavige opmerkingen, aangezien loverboys met name binnen de landsgrenzen handelen. Zoals uit paragraaf 2.2.2 is gebleken, wordt de loverboymethode wel steeds vaker wordt toegepast om buitenlandse slachtoffers tot prostitutie te brengen.

¹⁰⁹ HR 18 april 2000, *NJ* 2000, 443.

¹¹⁰ Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5, p. 11. Zie tevens HR 7 april 1998, *NJ* 1998, 729.

3.3 De opheffing van het algeheel bordeelverbod

3.3.1 Artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr

In 2000 onderging de zedelijkheidswetgeving een grote wijziging, aangezien deze wetgeving inmiddels was verworven tot symboolwetgeving.¹¹¹ In de praktijk was namelijk een gedoogbeleid ontstaan met betrekking tot het bordeelverbod en het verbod van souterneurschap.¹¹² Een situatie van symboolwetgeving waarin enerzijds verschillende strafbepalingen gelden, maar waarin anderzijds niet meer tegen overtreding van deze strafbaarstellingen wordt opgetreden, is niet wenselijk. Er dient dan aangesloten te worden bij de gewijzigde opvattingen en omstandigheden in de maatschappij. Want hoe men het ook went of keert, prostitutie is een verschijnsel waar ook de overheid niet onderuit kan. Met de wetwijziging is dan ook het reeds jaren bestaande gedoogbeleid gelegaliseerd. De legalisering beoogde de nadelen van het algemeen bordeelverbod weg te nemen en plaats te maken voor realisering van een aantal wenselijke doeleinden.¹¹³

Ten gevolge van de wetwijziging werd het algehele bordeelverbod omgezet in de strafbaarstelling van bepaalde vormen van exploitatie van prostitutie. Daartoe zijn de artikelen 250bis Sr (algeheel bordeelverbod), 250ter Sr (mensenhandel, gericht op gedwongen prostitutie) en 432 onderdeel 3° Sr (de strafbaarstelling van souterneurschap) uit het Wetboek van Strafrecht geschrapt. Voor deze artikelen is per 1 oktober 2000 een nieuw artikel 250a Sr in werking getreden.¹¹⁴ De verschillende onderdelen van artikel 250a Sr worden, voor zover hier relevant, in het navolgende toegelicht.

Het eerste onderdeel van artikel 250a Sr stelt strafbaar “degene die een ander door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid dwingt dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of door misleiding beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling, dan wel onder voornoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij of zij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor tot het verrichten van die handelingen beschikbaar stelt.” Voor strafbaarheid is vereist dat het slachtoffer zich onder dwang of beïnvloeding – door een of meerdere middelen (geweld, etc.) – beschikbaar heeft gesteld tot het verrichten van seksuele handelingen. De verschillende middelen worden, evenals enkele bestanddelen van de strafbepaling, in het navolgende nader toegelicht.

3.3.2 Toelichting op enkele bestanddelen

De delictomschrijving van artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr luidt nagenoeg hetzelfde als het eerste onderdeel van artikel 250ter Sr (oud), doch omvat – in tegenstelling tot artikel 250ter Sr (oud) – een definitie van prostitutie, te weten ‘het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling’.¹¹⁵ In het vervolg van het onderhavige onderzoek wordt in het algemeen de term prostitutie gebruikt, terwijl in het Wetboek van Strafrecht aldus werd gesproken van “het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling”. De delictomschrijving in artikel 250a Sr is zodoende een alternatieve omschrijving van ‘tot prostitutie brengen’ uit artikel 250ter Sr (oud), waaronder eveneens moet worden begrepen het in de prostitutie houden.¹¹⁶ Aangezien de omschrijving ‘tot prostitutie brengen’ uit artikel 250ter Sr (oud) voldoende feitelijk is, is de alternatieve omschrijving van prostitutie in artikel 250a Sr blijkens de jurisprudentie eveneens voldoende feitelijk.¹¹⁷

¹¹¹ Kamerstukken I 1988/89, 18 202, nr. 39a, p. 3. Met het wetsvoorstel 18 202 werd reeds in 1985 de opheffing van het bordeelverbod voorgesteld. Hiermee werd beoogd om het zelfbeschikkingsrecht van prostituees centraal te stellen en slechts exploitatie van onvrijwillige prostitutie strafrechtelijk aan te pakken. Wegens onvoldoende steun is dit wetsvoorstel echter ingetrokken in 1993 (Kamerstukken I 1993/94, 18 202, nr. 127).

¹¹² Kamerstukken II 1996/97, 25 437, nr. 3, p. 5-6.

¹¹³ Het wetsvoorstel kende zes hoofddoelstellingen, zie Kamerstukken II 1996/97, 25 437, nr. 3, p. 1 en Handelingen II 1998/99, 45, p. 3104.

¹¹⁴ Wet van 28 oktober 1999, *Stb.* 464. Zie bijlage II voor de gehele tekst van artikel 250a van het Wetboek van Strafrecht.

¹¹⁵ De definitie van prostitutie in artikel 250a Sr is ongewijzigd gebleven ten opzichte van de definitie ten tijde van artikel 250ter Sr (oud).

¹¹⁶ Kamerstukken II 1996/97, 25 437, nr. 3, p. 8-9. Zie voorts onder meer HR 6 juli 1999, *NJ* 1999, 701.

¹¹⁷ HR 19 september 2006, *LJN* AX9215.

De strafbaarstelling ziet overigens niet alleen op het in de prostitutie brengen van een ander en het ondernemen van enige handeling met het oogmerk die ander in de prostitutie te brengen, maar ook op het ondernemen van enige handeling waardoor de dader weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander daardoor in de prostitutie belandt. Dientengevolge heeft de strafbaarstelling niet alleen betrekking op degenen die zelf een uitbuitingssituatie creëren, doch ook op degenen die gebruik maken van een (door een ander gecreëerde) uitbuitingssituatie.¹¹⁸ De strafbaarstelling kent aldus een doleuze en een culpoze variant, evenals artikel 250ter Sr (oud).

Voor strafbaarheid is overigens niet vereist dat daadwerkelijk enige seksuele handeling is verricht.¹¹⁹ Straftbaar is immers om een ander onder dwang of beïnvloeding te dwingen dan wel te bewegen zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen, terwijl die ander dat zonder deze dwang of beïnvloeding niet zou hebben gedaan. Bij de bewezenverklaring van artikel 250a Sr gaat het dan ook niet om ‘prostitutie’ of ‘seksuele handelingen’ op zichzelf, doch om de strafbare exploitatie hiervan. Van belang is voorts dat de omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is (geweest) bij prostitutie, op zich geen aanwijzing vormt voor vrijwilligheid. Het ontbreken van de vrijwilligheid kan ook ontstaan in een later stadium.¹²⁰

De gedragingen ‘dwingen’ en ‘bewegen tot’ zijn nieuw opgenomen in de delictsomschrijving. Deze gedragingen impliceren opzettelijk handelen.¹²¹ ‘Dwingen’ impliceert opzet op het tegen de wil doen ondergaan.¹²² Onder dwang laat men iets toe, wat men zonder deze dwang niet zou hebben gedaan.¹²³ Onder ‘bewegen tot’ dient te worden verstaan “het brengen van iemand tot iets door het aanwenden van o.a. misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht; het beïnvloeden, niet het beheersen of dwingen van iemand. Er is wel sprake van een zekere drang, maar een drang die ruimte laat voor de vrije wilsbepaling.”¹²⁴ Dientengevolge kan bewegen tot gepaard gaan met een bepaalde mate van vrijwilligheid aan de zijde van degene die is bewogen. Dit vormt een belangrijk verschil met dwingen, waarbij geen plaats is voor een bepaalde mate van vrijwilligheid aan de zijde van degene die is gedwongen.

3.3.3 De middelen

Evenals in artikel 250ter Sr (oud) vormt het gebruik maken van ongeoorloofde middelen in artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr een bestanddeel van de delictsomschrijving. In de wetsgeschiedenis met betrekking tot artikel 250a Sr worden de verschillende middelen niet nader toegelicht. Een verklaring hiervoor is wellicht dat het onderdeel vrijwel overeen komt met het oude artikel 250ter lid 1 onderdeel 1° Sr (oud). Door deze grote gelijkens ziet de strafbaarstelling van artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr, evenals de strafbaarstelling van artikel 250ter Sr (oud), op zowel het in de prostitutie brengen als het in de prostitutie houden.¹²⁵

De ongeoorloofde middelen die zijn opgenomen in artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr komen overeen met de ongeoorloofde middelen zoals deze waren opgenomen in artikel 250ter lid 1 onderdeel 1° Sr (oud). Voor een toelichting op deze middelen wordt derhalve verwezen naar paragraaf 3.2.3. In het navolgende wordt enkel ingegaan op eventuele wijzigingen of aanvullingen in de toelichting op de verschillende middelen.

In onderdeel 1° worden allereerst de middelen ‘geweld’ en ‘bedreiging met geweld’ genoemd. Van belang is dat het geweld van voldoende kaliber dient te zijn om de weerstand van het slachtoffer te breken.¹²⁶ Niet is vereist dat het geweld of de bedreiging met geweld bij eenieder indruk zou maken.

¹¹⁸ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rummelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2002, artikel 250a, aantekening 4. Zie voorts Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 4 en 8.

¹¹⁹ HR 19 september 2006, *LJN AX9215*.

¹²⁰ Zie bijvoorbeeld gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, *LJN BH2476*.

¹²¹ C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2004, artikel 250a, aantekening 5.

¹²² HR 20 april 1999, *NJ 1999*, 512, t.a.v. artikel 242 Sr.

¹²³ C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2004, artikel 250a, aantekening 6f.

¹²⁴ HR 19 september 2006, *LJN AX9215*, conclusie Procureur-Generaal.

¹²⁵ Kamerstukken II 1996/97, 25 437, nr. 3, p. 9.

¹²⁶ C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2004, artikel 250a, aantekening 6a.

Van (bedreiging met) geweld kan namelijk ook sprake zijn indien hiermee in het betreffende geval wel degelijk vrees is opgewekt.

Vervolgens zijn in onderdeel 1° de middelen ‘een andere feitelijkheid’ en ‘bedreiging met een andere feitelijkheid’ opgenomen. Bij andere feitelijkheden kan met name worden gedacht aan psychische druk.¹²⁷ Als (bedreiging met) een andere feitelijkheid kunnen ook worden aangemerkt het afsluiten van een deur van een vertrek in een verlaten woning en het brengen in een afhankelijkheidsrelatie.¹²⁸ Door deze uitleg komt het middel een andere feitelijkheid wel erg dicht bij het middel misbruik van overwicht te staan. Bij dat middel gaat het er immers om dat het slachtoffer in een afhankelijke situatie wordt gebracht, waarin deze in diens keuzevrijheid wordt beperkt.

Het middel ‘misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht’ is uitgebreid toegelicht in de wetsgeschiedenis met betrekking tot artikel 250ter Sr (oud). In de rechtspraak wordt regelmatig verwezen naar deze wetsgeschiedenis.¹²⁹ Zoals in het bovenstaande reeds vermeld, gaat het erom dat het slachtoffer in een afhankelijke situatie is gebracht, waarin deze in diens keuzevrijheid wordt beperkt en geen andere keuze heeft dan in een toestand van uitbuiting te geraken of te blijven.¹³⁰ Voorts is van belang dat de dader zich bewust dient te zijn van de relevante feitelijke omstandigheden van de betrokkene waaruit het overwicht voortvloeit, dan wel verondersteld moet worden voort te vloeien, in die zin dat bij de dader tenminste voorwaardelijk opzet ten aanzien van die omstandigheden aanwezig moet zijn.¹³¹

Tot slot wordt in onderdeel 1° van artikel 250a lid 1 Sr het middel ‘misleiding’ genoemd. Blijkens de jurisprudentie komt aan de term ‘misleiding’ mede feitelijke betekenis toe.¹³² De misleiding pleegt te bestaan in “een diffuus complex van in onderlinge samenhang te beschouwen gedragingen, feiten en omstandigheden”.¹³³ Desondanks wordt misleiding veelal gekenmerkt door het verheimelijken van de eigen bedoelingen van de dader ten opzichte van het slachtoffer.¹³⁴ Middels valse voorwendselen wordt het slachtoffer dan tot prostitutie gebracht of in de prostitutie gehouden. Bij deze valse voorwendselen kan het onder meer gaan om het voorhouden van ander werk dan de prostitutie, het voorhouden van betere verdiensten en omstandigheden tijdens de werkzaamheden en het voorwenden van een (toekomstige) relatie.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat het eerste onderdeel van artikel 250a lid 1 Sr in grote lijnen ongewijzigd is gebleven ten opzichte van het eerste onderdeel van artikel 250ter lid 1 Sr (oud). Een verschil is echter dat aan de middelen in artikel 250a Sr – welke dezelfde zijn als in artikel 250ter Sr (oud) – twee gedragingen zijn toegevoegd. Terwijl enerzijds dwingen tot prostitutie middels (bedreiging met) geweld of een andere feitelijkheid strafbaar wordt gesteld, wordt anderzijds bewegen tot prostitutie middels misbruik van overwicht of misleiding strafbaar gesteld.

De betekenis die aan de verschillende middelen in artikel 250a Sr wordt gegeven, komt overeen met de betekenis van deze middelen in artikel 250ter Sr (oud). In de jurisprudentie zijn slechts enkele aanvullende opmerkingen te vinden die bijdragen aan de betekenis van de verschillende middelen van dwang en ongeoorloofde beïnvloeding. Deze opmerkingen zijn in het voorgaande besproken.

¹²⁷ C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2004, artikel 250a, aantekening 6b.

¹²⁸ C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2004, artikel 250a, aantekening 6b en HR 16 november 1999, *NJ* 2000, 125.

¹²⁹ Zie bijvoorbeeld gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN* AZ3374. In deze zaak leverden loverboypraktijken misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht en/of misleiding op. In C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2004, artikel 250a, aantekening 6d worden jeugdige slachtoffers van loverboys expliciet als voorbeeld bij misbruik van overwicht genoemd.

¹³⁰ Zie bijvoorbeeld gerechtshof Arnhem 23 mei 2006, *LJN* AX4208.

¹³¹ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2002, artikel 250a, aantekening 2. Dit vloeit onder meer voort uit HR 5 februari 2002, *NJ* 2002, 546.

¹³² Zie bijvoorbeeld HR 8 september 2009, *LJN* BJ3537.

¹³³ HR 8 september 2009, *LJN* BJ3537.

¹³⁴ Zie bijvoorbeeld HR 2 oktober 2001, *LJN* AB2806.

3.3.4 De overige onderdelen

In artikel 250a Sr zijn enkele nieuwe onderdelen opgenomen die zien op het voordeel trekken uit de prostitutie van een ander. Door het opnemen van deze nieuwe onderdelen in artikel 250a Sr is het dwingen dan wel bewegen tot prostitutie losgekoppeld van het voordeel trekken daaruit. Op grond van artikel 250a lid 1 onderdeel 4° Sr is degene die opzettelijk voordeel trekt uit de prostitutie van een ander strafbaar, indien hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daartoe onder dwang of ongeoorloofde beïnvloeding beschikbaar stelt. Dit nieuwe onderdeel is in de strafbaarstelling opgenomen om effectief te kunnen optreden tegen achtergrondaders. Er was namelijk onvoldoende zekerheid of de deelnemingsconstructies zoals we die in het Wetboek van Strafrecht kennen, hiervoor toereikend waren.¹³⁵ Het artikel is deels op de strafbaarstelling van artikel 432 onderdeel 3° Sr (oud) – het als souteneur voordeel trekken uit de ontucht van een vrouw – gebaseerd, aangezien het gaat om het (opzettelijk) voordeel trekken uit de seksuele handelingen van een ander.

Voor artikel 250a lid 1 onderdeel 5° Sr, waarin strafbaar is gesteld “degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met een derde tegen betaling, indien die ander minderjarig is”, geldt dezelfde redenering als voor onderdeel 4°. Deze strafbaarstelling is namelijk evenals onderdeel 4° opgenomen om effectief op te kunnen treden tegen achtergrondaders. In geval van onderdeel 5° hoeft er – evenals in onderdeel 3° waarin de strafbaarstelling van het tot prostitutie brengen van minderjarigen is opgenomen – geen sprake te zijn van een vorm van dwang of ongeoorloofde beïnvloeding zoals bedoeld in onderdeel 1°. Minderjarigen dienen immers zo optimaal mogelijk beschermd te worden tegen seksueel misbruik.

In onderdeel 6° is de strafbaarstelling opgenomen van degene die een ander middels dwang of ongeoorloofde beïnvloeding dwingt of beweegt hem of haar uit de opbrengst van zijn of haar seksuele handelingen met een derde te bevoordelen. Dit onderdeel is een aanvulling op de onderdelen 1° en 4° van artikel 250a lid 1 Sr. Terwijl deze onderdelen zien op situaties waarin sprake is van onvrijwillige prostitutie, ziet onderdeel 6° namelijk op situaties waarin een prostituee weliswaar vrijwillig werkzaam is als prostituee, doch middels ongeoorloofde middelen wordt gedwongen dan wel bewogen tot de afgifte van de opbrengst van haar seksuele handelingen met derden. Tegen onvrijwillige afdracht waarbij sprake is van (bedreiging met) geweld kon reeds worden opgetreden op grond van artikel 317 Sr (afpersing), doch in deze bepaling zijn de elementen ‘misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht’ en ‘misleiding’ niet opgenomen. Tegen dwang kon eveneens reeds worden opgetreden op grond van artikel 284 Sr, doch deze bepaling werd bestraft met een aanzienlijk lagere straf dan het nieuwe artikel 250a Sr. Derhalve is artikel 250a lid 1 onderdeel 6° Sr tevens een aanvulling op de strafbaarstelling van afpersing en dwang.¹³⁶

Tot slot zijn in artikel 250a lid 2 en 3 Sr enkele strafverzwarende omstandigheden opgenomen. Deze strafverzwaringen zijn van toepassing indien mensenhandel door twee of meer verenigde personen wordt gepleegd, de mensenhandel betrekking heeft op een persoon die de leeftijd van zestien jaar nog niet heeft bereikt of indien het zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft.

3.4 Uitbreiding van de strafbaarstelling van artikel 250a Sr

Nederland wordt door buitenlanders regelmatig het land van de ‘hoeren’ genoemd, het land waar prostitutie toegestaan is en mensenhandel gefaciliteerd zou worden.¹³⁷ Dit is te verklaren door de wetwijziging van 1 oktober 2000, waarbij het algeheel bordeelverbod werd opgeheven. Destijds is artikel 250a Sr in werking getreden. Dit artikel is nadien voor de eerste keer gewijzigd in het jaar 2002. In de verschillende onderdelen van artikel 250a Sr zijn de woorden ‘met een derde’ vervangen door ‘met of voor een derde’.¹³⁸ In het vervolg van het onderhavige onderzoek wordt met de term

¹³⁵ Kamerstukken II 1996/97, 25 437, nr. 3, p. 9.

¹³⁶ Kamerstukken II 1997/98, 25 437, nr. 5, p. 22-23.

¹³⁷ A.L. Daalder, *Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2007, p. 12.

¹³⁸ Ingevoerd bij Wet van 13 juli 2002, *Stb.* 2002, 388, inwerkingtreding per 1 oktober 2002. Dientengevolge wordt in het navolgende met de term prostitutie bedoeld op “het zich beschikbaar stellen tot het tegen betaling verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde”.

prostitutie aldus bedoeld “het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling”. De toevoeging van deze enkele woorden had grote gevolgen. Terwijl de strafbaarstelling tot die tijd beperkt was tot het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling (prostitutie), werd de strafbaarstelling met deze wijziging uitgebreid tot alle vormen van seksuele uitbuiting. De achterliggende gedachte voor de wetswijziging was om commerciële seksuele uitbuiting van volwassenen uit te breiden tot “vormen van seksuele dienstverlening waarbij de klant niet rechtstreeks betrokken is bij de seksuele handelingen”.¹³⁹ Dientengevolge zijn ook degenen die een ander dwingen of bewegen tot seksuele handelingen waarbij de derde enkel toeschouwer is, of die profiteert van deze handelingen, strafbaar.¹⁴⁰

3.5 De strafbaarstelling van loverboypraktijken heden ten dage

3.5.1 De totstandkoming van bovennationale regelgeving

Op 1 januari 2005 is een nieuw artikel inzake mensenhandel in werking getreden. De aanleiding voor deze wetswijziging was de totstandkoming van bovennationale regelgeving inzake mensenhandel. Met deze bovennationale regelgeving is uitvoering gegeven aan het voornemen om mensenhandel krachtig te bestrijden en aan te pakken. Mensenhandel is namelijk een probleem dat in ernst en omvang blijft groeien.¹⁴¹ Binnen de Verenigde Naties is de aanpak van mensenhandel in het jaar 2000 vorm gegeven in het Protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel (verder te noemen: Protocol inzake mensenhandel).¹⁴² Bijzonder aan dit protocol is dat voor het eerst in internationaal verband een definitie van mensenhandel vastgelegd is. De definitie van mensenhandel, opgenomen in artikel 3 van het protocol, luidt als volgt:

“Het werven, vervoeren, overbrengen van en het bieden van onderdak aan of het opnemen van personen – door dreiging met of gebruik van geweld of andere vormen van dwang, van afpersing, fraude, misleiding, machtsmisbruik of misbruik van een kwetsbare positie of het verstrekken of ontvangen van betalingen of voordelen teneinde de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap heeft over een andere persoon – met het oogmerk van uitbuiting. Uitbuiting omvat ten minste de uitbuiting van een ander in de prostitutie of andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen arbeid of diensten, slavernij of praktijken die vergelijkbaar zijn met slavernij of dienstbaarheid of de verwijdering van organen.”¹⁴³

Bij deze definitie springt meteen de uitbreiding van de reikwijdte van mensenhandel in het oog. Naast uitbuiting in de prostitutie en andere vormen van seksuele uitbuiting, zijn in de strafbaarstelling nu ook uitbuiting in andere sectoren en de gedwongen verwijdering van organen opgenomen.¹⁴⁴

Om de belangrijke werkzaamheden van internationale organisaties op het gebied van mensenhandel aan te vullen op Europees niveau, is in 2002 het Kaderbesluit van de Raad inzake bestrijding van mensenhandel (verder te noemen: Kaderbesluit inzake mensenhandel) tot stand gekomen.¹⁴⁵ Wat betreft de definitie van mensenhandel is in artikel 1 van het kaderbesluit zo veel mogelijk aansluiting gezocht bij het Protocol inzake mensenhandel. Opmerkelijk is echter dat wat betreft de definitie van mensenhandel in het kaderbesluit wel is aangesloten bij de uitbreiding van uitbuiting in de seksindustrie en andere sectoren, maar niet bij de uitbreiding van gedwongen orgaanverwijdering.

¹³⁹ Kamerstukken II 2001/02, 27 745, nr. 3, p. 7.

¹⁴⁰ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Remmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2002, artikel 250a, aantekening 3.

¹⁴¹ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Eerste Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2002, p. 42-43.

¹⁴² Protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, tot aanvulling van het Verdrag van de Verenigde Naties tegen transnationale en georganiseerde misdaad, New York 15 november 2000, *Trb.* 2001, 69.

¹⁴³ Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3, p. 9-10.

¹⁴⁴ In het vervolg wordt enkel ingegaan op seksuele uitbuiting, aangezien loverboypraktijken zich met name hierop richten.

¹⁴⁵ Kaderbesluit van de Raad inzake bestrijding van mensenhandel, Brussel 19 juli 2002, *PbEG* L 203/1-203/4.

3.5.2 Artikel 273a lid 1 onderdeel 1° Sr

De bovennationale regelgeving noodzaakte de Nederlandse wetgever tot aanpassing van artikel 250a Sr (oud). Dit artikel was tot die tijd immers beperkt tot seksuele uitbuiting. Dientengevolge is artikel 250a Sr (oud) op 1 januari 2005 een grote wijziging ondergaan. Het artikel werd overgeheveld naar een nieuw artikel 273a Sr.¹⁴⁶ Het nieuwe artikel is grotendeels gebaseerd op artikel 3 van het Protocol inzake mensenhandel en kent daardoor een grotere reikwijdte dan seksuele uitbuiting. Door uitbreiding van de reikwijdte van mensenhandel is artikel 273a Sr overgeheveld naar titel XVIII van het Wetboek van Strafrecht, gewijd aan misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid.

Artikel 273a Sr werd door de wetwijziging een omvangrijk artikel waarin een groot aantal handelingen en een groot aantal middelen strafbaar wordt gesteld. In het navolgende wordt nader ingegaan op de verschillende onderdelen van de strafbaarstelling in artikel 273a van het Wetboek van Strafrecht.

“Degene die een ander door dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft, werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen”, is strafbaar op grond van artikel 273a lid 1 onderdeel 1° Sr. Deze strafbaarstelling is gebaseerd op artikel 3 onderdeel a van het Protocol inzake mensenhandel en artikel 1 van het Kaderbesluit inzake mensenhandel. Voor strafbaarheid is vereist dat met behulp van een of meerdere middelen (dwang, etc.) een handeling (werven, etc.) is verricht, met het oogmerk van uitbuiting. Niet is vereist dat het slachtoffer daadwerkelijk wordt uitgebuit.¹⁴⁷ Tevens dient in acht genomen te worden dat een eventuele instemming van het slachtoffer met de uitbuiting niets af doet aan de strafbaarheid van de dader, indien gebruik is gemaakt van een of meerdere van voornoemde middelen. De verschillende middelen worden, evenals de verschillende handelingen van de strafbaarstelling, in het navolgende nader toegelicht.

3.5.3 De middelen

In artikel 273a lid 1 onderdeel 1° Sr worden allereerst de pressiemiddelen ‘dwang’, ‘geweld’, ‘een andere feitelijkheid’ en ‘dreiging met geweld of een andere feitelijkheid’ genoemd. Deze middelen zijn, met uitzondering van dwang, ontleend aan artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr (oud).¹⁴⁸ De dwang is daarentegen ontleend aan het Protocol inzake mensenhandel en het Kaderbesluit inzake mensenhandel. In het protocol wordt gesproken over dwang als ongeoorloofd middel, waarbij dreiging met en gebruik van geweld als voorbeeld worden genoemd. In het kaderbesluit wordt dwang daarentegen gelijk gesteld met geweld en bedreiging. Hieruit kan afgeleid worden dat onder ‘dwang’ eveneens dient te worden verstaan het aanwenden van bepaalde middelen om een ander onvrijwillig in een uitbuitingssituatie te brengen.¹⁴⁹ Gelet op de doelstellingen van zowel de internationale als de nationale regelgeving is er geen reden om de term ‘dwang’ beperkt uit te leggen.

Voor een nadere toelichting op het middel ‘dwang’ kan aansluiting worden gezocht bij hetgeen hieromtrent is bepaald binnen het kader van artikel 242 Sr (verkrachting). Van dwang is sprake wanneer het slachtoffer iets toelaat, wat zij niet zou hebben gedaan zonder deze dwang. Dwang impliceert namelijk dat de dader opzettelijk veroorzaakt dat het slachtoffer iets tegen haar wil ondergaat.¹⁵⁰ Er is een dusdanige druk vereist, dat de ander zich niet meer kan verzetten.¹⁵¹ Bij de

¹⁴⁶ Ingevoerd bij Wet van 9 december 2004, *Stb.* 2004, 645, inwerkingtreding per 1 januari 2005. Zie bijlage III voor de gehele tekst van artikel 273a van het Wetboek van Strafrecht.

¹⁴⁷ Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3, p. 10.

¹⁴⁸ Voor zover de verschillende middelen in artikel 273a lid 1 onderdeel 1° Sr ook werden gebezigd in artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr (oud), is de toelichting op deze middelen bij artikel 250a Sr (oud) onverkort van toepassing op artikel 273a Sr, tenzij uitdrukkelijk anders is weergegeven.

¹⁴⁹ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2006, artikel 273f, aantekening 3.

¹⁵⁰ HR 20 april 1999, *NJ* 1999, 512. Zie ook T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 242, aantekening 5.

beantwoording van de vraag of er sprake is van dwang dient er rekening mee te worden gehouden dat in sommige gevallen het slachtoffer op een bepaald moment de tegenstand op zal geven, bijvoorbeeld om erger te voorkomen. “Meewerken aan het onvermijdelijk schijnende en vaak ook werkelijk onvermijdelijke gebeuren zal bovendien de agressiviteit van de dader en daarmee de kans op letsel voor het slachtoffer verminderen. Het is overigens duidelijk dat een dergelijke meer tactische tegenstand, hoe begrijpelijk en juist ook, het bewijs van de onvrijwilligheid er niet gemakkelijker op maakt.”¹⁵²

Bij het middel ‘geweld’ moeten de verrichte handelingen blijkens de jurisprudentie in onderlinge samenhang worden gezien, waardoor een op zichzelf misschien onschuldige handeling in de context van de omstandigheden geweld kan opleveren.¹⁵³

Bij het middel ‘een andere feitelijkheid’ kan men denken aan het uitoefenen van druk en het opwerpen van belemmeringen. De feitelijkheden kunnen zowel van fysieke als van psychische aard zijn.¹⁵⁴ In geval van fysieke belemmeringen is de grens met ‘geweld’ soms erg lastig te trekken. Daarbij komt het mede aan op de weging en waardering die de rechter geeft aan de omstandigheden van het geval.¹⁵⁵ Het zijn dus veelal de concrete omstandigheden die bepalend zijn voor de vraag of er sprake is van ‘een andere feitelijkheid’.

Onder ‘bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid’ worden alle handelingen verstaan waarmee een persoon feitelijk tot prostitutie kan worden gedwongen.¹⁵⁶ Deze bedreiging kan van zowel verbale als fysieke aard zijn. De bedreiging kan ook indirect zijn, maar toch een dermate dreigende situatie creëren, dat de vrees van het slachtoffer voor (geweld van de zijde van) de verdachte gerechtvaardigd is.¹⁵⁷ Het gaat hierbij om de omstandigheden van het concrete geval, aangezien van bedreiging ook sprake kan zijn indien de bedreiging in het betreffende geval wel vrees heeft opgewekt, terwijl die bedreiging in het algemeen geen indruk zou maken.¹⁵⁸

De middelen ‘afpersing’ en ‘fraude’ die in de delictomschrijving van artikel 273a Sr zijn opgenomen, zijn overgenomen uit artikel 3 van het Protocol inzake mensenhandel. De wetsgeschiedenis met betrekking tot artikel 273a Sr noch de internationale wetgeving geeft echter aanknopingspunten voor de uitleg van deze begrippen. Aan de term ‘afpersing’ mag gezien de achtergrond van artikel 273a Sr geen beperkte betekenis worden toegekend. De afpersing in dit artikel strekt dan ook verder dan het delict afpersing op grond van artikel 317 Sr. “De internationale wortels van het artikel staan eraan in de weg om een nationale, technische betekenis aan het woord te hechten. Het komt mij voor dat ook andere gevallen van bedreiging onder afpersing begrepen moeten worden. Te denken is aan afdreiging (art. 318 Sr), maar ook nog aan andere situaties waarin iemand zich gedwongen voelt een uitbuitingssituatie aan te gaan omdat anders een ander serieuze onaangenaamheden over het slachtoffer zal uitstorten.”¹⁵⁹ Volgens Otten kan bij afpersing onder meer worden gedacht aan een situatie waarin een vrouw onder dwang in de prostitutie werkzaam is, “daar, indien zij dit niet zou doen, haar familie wordt vermoord of van een groot geheim op de hoogte wordt gebracht.”¹⁶⁰

¹⁵¹ HR 12 december 2006, *NJ* 2007, 422.

¹⁵² T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 242, aantekening 5.

¹⁵³ HR 10 oktober 1995, *NJ* 1996, 356.

¹⁵⁴ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 242, aantekening 2.

¹⁵⁵ HR 3 november 1998, *NJ* 1999, 125, r.o. 4.4.

¹⁵⁶ L. Otten, *Mensenhandel, de strafrechtelijke grens van exploitatie van prostitutie*, Utrecht: Wetenschapswinkel Rechten Universiteit Utrecht 2006, p. 94.

¹⁵⁷ HR 22 maart 1988, *NJ* 1988, 785, r.o. 6.1.

¹⁵⁸ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 242, aantekening 1.

¹⁵⁹ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2006, artikel 273f, aantekening 3.

¹⁶⁰ L. Otten, *Mensenhandel, de strafrechtelijke grens van exploitatie van prostitutie*, Utrecht: Wetenschapswinkel Rechten Universiteit Utrecht 2006, p. 90.

Evenals ‘afpersing’, is ‘fraude’ een moeilijk te omvatten term. Blijkens de doctrine overlapt fraude waarschijnlijk grotendeels de term ‘misleiding’.¹⁶¹ Niet alleen degene die uitgebuit gaat worden, of reeds uitgebuit wordt, kan slachtoffer worden van fraude, maar ook een derde kan hiervan slachtoffer worden. Noyon geeft als voorbeeld het zich door fraude een vergunning laten afgeven en het vervolgens gebruiken van deze vergunning “om een derde te doen geloven dat de diensten die van haar of hem worden verlangd, door vergunning gedekt worden.”¹⁶² Bij fraude gaat het aldus om een vorm van bedrog, waarbij de zaken opzettelijk anders worden voorgesteld dan ze in werkelijkheid zijn. Het oogmerk van deze misleidende voorstelling van zaken is het behalen van economisch voordeel.¹⁶³

De kern van misleiding komt er op neer dat iemand slachtoffer wordt van misplaatst vertrouwen. Door woord of gedrag wordt een onware stand van zaken voorgespiegeld, waardoor de ander over de streep wordt getrokken.¹⁶⁴ Indien het slachtoffer de werkelijke omstandigheden had geweten, zou zij er niet voor hebben gekozen om in de prostitutie te gaan of te blijven werken.¹⁶⁵

Ook de term ‘misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht’ kwam reeds voor in de delictomschrijving van de artikelen 250ter Sr (oud) en 250a Sr (oud), zij het in een enigszins andere bewoording.¹⁶⁶ In de jurisprudentie is met betrekking tot misbruik van overwicht bepaald dat tenminste sprake moet zijn van voorwaardelijk opzet.¹⁶⁷ Ook ten aanzien van misbruik van een kwetsbare positie geldt dat er tenminste sprake moet zijn van voorwaardelijk opzet in vorenbedoelde zin.¹⁶⁸ Terwijl misbruik van overwicht meer van toepassing lijkt te zijn in situaties waarin wordt ingezet op een relationele ongelijkheid, kan van ‘misbruik van een kwetsbare positie’ sprake zijn “als de één de ander in zo’n positie aantreft zonder dat beiden in een relatie tot elkaar staan”.¹⁶⁹ De wetsgeschiedenis geeft echter geen verduidelijking met betrekking tot dit nieuwe middel in artikel 273a Sr.

Tot slot is in artikel 273a lid 1 onderdeel 1° Sr ‘het geven of ontvangen van betalingen of voordelen’ als nieuw middel opgenomen. Dit middel vloeit evenals afpersing en fraude voort uit artikel 3 van het Protocol inzake mensenhandel. Blijkens de tekst van artikel 273a Sr heeft ‘het geven of ontvangen van betalingen of voordelen’ slechts betrekking op het verkrijgen van de instemming van een persoon die zeggenschap over die ander heeft. Hierbij is te denken aan zowel gezagsrelaties die voortkomen uit de wet (bijvoorbeeld de relatie tussen ouder en kind) en uit overeenkomst (bijvoorbeeld de relatie tussen werkgever en werknemer), als gezagsrelaties die gebaseerd zijn op feitelijke omstandigheden.¹⁷⁰ Ook met betrekking tot deze nieuwe term in de delictomschrijving geeft de wetgeschiedenis geen verduidelijking.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat artikel 273a Sr wat betreft de middelen op enige punten verschillen vertoont met artikel 250a Sr (oud). Terwijl in artikel 250a Sr (oud) het dwingen tot prostitutie middels (bedreiging met) geweld of een andere feitelijkheid strafbaar werd gesteld, is in artikel 273a Sr ‘dwang’ als nieuw en zelfstandig middel opgenomen. Dwang is daarbij in artikel 273a Sr op dezelfde wijze uitgelegd als dwingen in de zin van artikel 250a Sr, te weten dat het slachtoffer iets toelaat wat zij zonder dwang niet zou hebben gedaan.

¹⁶¹ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2006, artikel 273f, aantekening 3.

¹⁶² T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2006, artikel 273f, aantekening 3.

¹⁶³ Zie voor deze feitelijke uitleg van ‘fraude’ in de algemene zin van het woord <www.wikipedia.org>.

¹⁶⁴ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 248a, aantekening 3. Vb. rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115 (t.a.v. artikel 273f Sr).

¹⁶⁵ Rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115.

¹⁶⁶ In de artikelen 250ter (oud) en 250a (oud) van het Wetboek van Strafrecht werd gesproken van ‘misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht’.

¹⁶⁷ Zie bijvoorbeeld HR 27 oktober 2009, *LJN* BI7099.

¹⁶⁸ HR 27 oktober 2009, *LJN* BI7099.

¹⁶⁹ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 273f, aantekening 3.1.

¹⁷⁰ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rimmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 273f, aantekening 3.1.

In artikel 273a Sr zijn voorts nog enkele nieuwe ongeoorloofde middelen opgenomen, namelijk afpersing, fraude, misbruik van een kwetsbare positie en het geven of ontvangen van betalingen of voordelen. Deze middelen worden niet nader toegelicht in de wetsgeschiedenis of internationale wetgeving. Voor zover voor een toelichting op deze middelen geen aansluiting kan worden gevonden bij andere artikelen die dezelfde bewoording bezigen, worden de middelen in de toekomst mogelijk nog nader in de jurisprudentie uitgewerkt.

Met betrekking tot de ongeoorloofde middelen die reeds waren opgenomen in artikel 250ter Sr (oud) en artikel 250a Sr (oud), zijn in de jurisprudentie thans enkele aanvullende opmerkingen te vinden die bijdragen aan de betekenis van de verschillende middelen. Deze opmerkingen zijn in het voorgaande besproken.

3.5.4 De handelingen

In onderdeel 1° van artikel 273a lid 1 Sr worden verschillende handelingen genoemd die onder de betreffende omstandigheden mensenhandel opleveren. Doordat dit een geheel nieuw onderdeel is dat niet eerder was opgenomen in artikel 250ter Sr (oud) en artikel 250a Sr (oud), kan voor de betekenis van de verschillende handelingen geen aansluiting worden gezocht bij oude artikelen inzake mensenhandel.

De handelingen die worden genoemd – werven, vervoeren, overbrengen, huisvesten en opnemen – vloeien voort uit artikel 3 van het Protocol inzake mensenhandel. Deze activiteiten zijn gericht op de verwezenlijking van het einddoel, te weten de uitbuiting.¹⁷¹ De uitleg van de verschillende handelingen vindt enerzijds overeenkomstig het gewone dagelijks taalgebruik plaats, maar moet anderzijds een inhoud krijgen die overeenkomt met de wens om mensenhandel zo breed mogelijk aan te kunnen pakken.¹⁷² Met de strekking van de strafbaarstelling van mensenhandel is het onvereenigbaar om aan deze handelingen een beperkte en enkel letterlijke uitleg te geven.

3.5.5 Het oogmerk van uitbuiting

Uit de zinsnede ‘met het oogmerk van uitbuiting van die ander’ blijkt dat voor strafbaarheid op grond van artikel 273a Sr een bepaalde mate van opzet bij de dader vereist is. Voorwaardelijk opzet is daarbij onvoldoende om dit oogmerk vast te stellen.¹⁷³ ‘Oogmerk’ veronderstelt tenminste een noodzakelijkheidsbewustzijn ten aanzien van de gevolgen.¹⁷⁴ Het oogmerk dient gericht te zijn op de uitbuiting van de betrokkene. Het woord ‘uitbuiting’ is ontleend aan het Protocol inzake mensenhandel en het Kaderbesluit inzake mensenhandel. Uitbuiting omvat blijkens artikel 273a lid 2 Sr in ieder geval uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken.

Blijkens de internationale instrumenten staat bij de aanpak van mensenhandel de bescherming van mensenrechten centraal. Dit brengt met zich dat er in het kader van mensenhandel slechts sprake is van uitbuiting indien de uitbuiting een inbreuk maakt op fundamentele mensenrechten, waaronder de lichamelijke en geestelijke integriteit, de persoonlijke vrijheid en/of de menselijke waardigheid.¹⁷⁵ Kenmerkend voor uitbuiting is de aanwezigheid van dwang in ruime zin of misleiding, behoudens als het gaat om de exploitatie van minderjarigen.¹⁷⁶ Uitbuiting veronderstelt zodoende een zekere mate van onvrijwilligheid of onderwerping. Die onvrijwilligheid schuilt in de onmogelijkheid om zich aan de uitbuitingssituatie te onttrekken. Onttrekking kan feitelijk onmogelijk worden gemaakt door maatregelen die de fysieke vrijheid rechtstreeks beperken, zoals opsluiting. Er zijn echter ook andere

¹⁷¹ Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3, p. 18.

¹⁷² T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Remmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 273f, aantekening 3.2.

¹⁷³ J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2006, p. 235-238.

¹⁷⁴ Gerechtshof Leeuwarden 6 oktober 2009, *LJN* BJ9385. In geval van noodzakelijkheidsbewustzijn laten daders zich door hun wetenschap van de gevolgen niet weerhouden, doch zij aanvaarden daarmee die gevolgen als consequentie van hun handelen. Zie J.M. van Bemmelen & Th.W. van Veen, *Het materiële strafrecht*, Deventer: Kluwer 2003, p. 104.

¹⁷⁵ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Remmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer 2010, artikel 273f, aantekening 3.3.

¹⁷⁶ Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3, p. 8.

maatregelen die onttrekking aan de situatie – in de beleving van het slachtoffer – onmogelijk kunnen maken.¹⁷⁷ In dat geval moet uit de concrete feiten en omstandigheden worden vastgesteld dat het slachtoffer redelijkerwijs mocht veronderstellen dat zij niet op eigen krachten uit de situatie weg kon komen.¹⁷⁸

Bij het bovenstaande dient in acht genomen te worden dat een eventuele instemming van het slachtoffer met de uitbuiting niets af doet aan de strafbaarheid van de dader, indien gebruik is gemaakt van een of meerdere ongeoorloofde middelen. Dit vloeit voort uit het Protocol inzake mensenhandel en het Kaderbesluit inzake mensenhandel. Daar komt bij dat niet vereist is dat het slachtoffer daadwerkelijk is uitgebuit.¹⁷⁹

3.5.6 De overige onderdelen

Met betrekking tot de overige onderdelen in artikel 273a lid 1 Sr worden in het navolgende enkele opmerkingen geplaatst. In onderdeel 2° is dezelfde strafbaarstelling opgenomen als in onderdeel 1°, doch aangezien dit onderdeel ziet op minderjarige slachtoffers – dit zijn op grond van artikel 3 lid d van het Protocol inzake mensenhandel personen jonger dan achttien jaar – behoeft geen sprake te zijn van het gebruik van ongeoorloofde middelen.

De overige onderdelen van artikel 273a lid 1 Sr zijn in grote lijnen ontleend aan artikel 250a Sr (oud). Voor de toelichting op deze artikelen kan dan ook aansluiting worden gezocht bij artikel 250a Sr (oud). Het was namelijk niet de bedoeling van de wetgever om een wijziging aan te brengen in deze strafbaarstelling.¹⁸⁰

In onderdeel 4° is de strafbaarstelling van artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr (oud) overgenomen, zij het in gewijzigde en uitgebreide vorm. In artikel 273a Sr zijn namelijk meer middelen opgenomen dan in artikel 250a Sr (oud). Onderdeel 4° van artikel 273a lid 1 Sr stelt strafbaar het ‘met een van de onder 1° genoemde middelen’ dwingen dan wel bewegen van een ander zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten, waaronder seksuele dienstverlening. Het onderdeel stelt tevens strafbaar het onder de onder 1° genoemde omstandigheden ondernemen van enige handeling waarvan de dader weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten. De term ‘omstandigheden’ slaat terug op alle situaties die genoemd zijn in onderdeel 1°.¹⁸¹ Door voornoemde toevoeging heeft de strafbaarstelling van artikel 273a lid 1 onderdeel 4° Sr niet alleen betrekking op degenen die zelf een uitbuitingssituatie creëren, doch ook op degenen die gebruik maken van een (door een ander gecreëerde) uitbuitingssituatie.¹⁸² De strafbaarstelling kent aldus een doleuze en een culpoze variant, evenals artikel 250ter Sr (oud) en artikel 250a Sr (oud).

Voor strafbaarheid op grond van artikel 273a lid 1 onderdeel 4° Sr is niet vereist dat daadwerkelijk enige seksuele handeling is verricht. Bepalend is immers dat het slachtoffer zich daartoe onder dwang of ongeoorloofde beïnvloeding beschikbaar heeft gesteld.¹⁸³ De omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is (geweest) bij prostitutie, vormt daarbij overigens op zich geen aanwijzing voor vrijwilligheid.¹⁸⁴ Het ontbreken van de vrijwilligheid kan ook ontstaan in een later stadium. Met betrekking tot de onderhavige strafbaarstelling dient tot slot benadrukt te worden dat niet alleen het tot

¹⁷⁷ M. Smit & M. Boot, ‘Het begrip mensenhandel in de Nederlandse context. Achtergronden en reikwijdte’, *JV* (33) 2007-7, p. 18.

¹⁷⁸ A.G. Korvinus e.a., ‘Mensenhandel: de achtergronden en omtrekken van het begrip uitbuiting in art. 273a Sr.’, *Trema* (29) 2006-7, p. 286-290. Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN* BI6950.

¹⁷⁹ Zie bijvoorbeeld HR 27 oktober 2009, *LJN* BI7097.

¹⁸⁰ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Derde Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2004, p. 24. Zie tevens bijvoorbeeld HR 27 oktober 2009, *LJN* BI7099.

¹⁸¹ Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3, p. 18.

¹⁸² Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 4 en 8.

¹⁸³ Voor een nadere toelichting en verwijzingen met betrekking tot de strafbaarstelling in artikel 273a lid 1 onderdeel 4° Sr wordt verwezen naar paragraaf 3.3.1-3.3.3.

¹⁸⁴ Onder prostitutie wordt verstaan “het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling”.

prostitutie brengen van een ander strafbaar is, maar ook het in de prostitutie houden. Dit sluit aan bij de toelichting op artikel 250ter Sr (oud) en artikel 250a Sr (oud).

In onderdeel 5° van artikel 273a lid 1 Sr is de strafbaarstelling opgenomen van degene die een minderjarige ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling. Voor strafbaarheid op grond van dit onderdeel behoeft geen sprake te zijn van het gebruik van ongeoorloofde middelen, aangezien dit onderdeel ziet op minderjarigen. Zij behoeven vanwege hun leeftijd extra bescherming, aangezien zij vaak niet in staat zijn de gevolgen van hun handelingen te overzien en zelfstandig beslissingen te nemen.¹⁸⁵

In de onderdelen 6° tot en met 9° zijn verschillende vormen van voordeel trekken uit mensenhandel en uitbuiting strafbaar gesteld. Voor een effectieve bestrijding van mensenhandel is het immers van belang dat niet alleen de mensenhandelaren zelf, doch ook de achtergrondaders die voordeel trekken uit mensenhandel strafrechtelijk worden aangepakt.¹⁸⁶

Het tweede lid van artikel 273a Sr geeft aan wat in ieder geval onder uitbuiting dient te worden verstaan. Hiervoor wordt verwezen naar de bespreking van het oogmerk van uitbuiting in de vorige paragraaf.

De leden drie tot en met zes van artikel 273a Sr geven vervolgens verschillende strafverzwarende omstandigheden aan. Ook deze onderdelen zijn grotendeels gebaseerd op artikel 250a Sr (oud). Deze strafverzwaringen zijn van toepassing indien mensenhandel door twee of meer verenigde personen wordt gepleegd, de mensenhandel betrekking heeft op een persoon die de leeftijd van zestien jaar nog niet heeft bereikt of indien het zwaar lichamelijk letsel of de dood ten gevolge heeft.

Geconcludeerd kan worden dat de wetswijziging heeft geleid tot een omvangrijk nieuw artikel 273a Sr, waarin een groot aantal strafbaarstellingen is opgenomen. Deze strafbaarstellingen zien op het plegen van mensenhandel in het algemeen, daaraan gerelateerde vormen van uitbuiting en het voordeel trekken daaruit. Artikel 273a Sr bevat enerzijds de implementatie van internationale instrumenten – waarvan het Protocol inzake mensenhandel en het Kaderbesluit inzake mensenhandel de belangrijkste zijn – en anderzijds de inhoud van artikel 250a Sr (oud). Artikel 250a Sr (oud) heeft zodoende een belangrijke grondslag gevormd voor artikel 273a Sr. Artikel 273a Sr bouwt systematisch voort op het oude artikel 250a Sr.¹⁸⁷ Artikel 273a Sr kent naast een groot aantal strafbaarstellingen tevens een groot aantal strafverzwarende omstandigheden. De straffen ten aanzien van de daders dienen immers doeltreffend en afschrikkend te zijn om te leiden tot een zo effectief mogelijke bestrijding van mensenhandel.

3.6 De actuele strafbaarstelling

Na de inwerkingtreding van artikel 273a Sr op 1 januari 2005 is het artikel geen inhoudelijke wijzigingen meer ondergaan. De enige wijzigingen die het artikel nadien is ondergaan, zijn een vernummering tot artikel 273f Sr per 1 september 2006 en een verhoging van de straffen per 1 juli 2009.¹⁸⁸ Minister van Justitie Hirsch Ballin achtte een verhoging van de strafmaat op zijn plaats in het licht van de maatschappelijke herwaardering van de ernst van mensenhandel.¹⁸⁹

Met de strafverhoging van onder meer het derde lid van artikel 273f Sr – waarin mensenhandel gepleegd in vereniging en mensenhandel gepleegd ten aanzien van een persoon jonger dan zestien jaar

¹⁸⁵ Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5, p. 11.

¹⁸⁶ Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3, p. 17-19. De onderdelen 6° tot en met 9° van artikel 273a lid 1 Sr zijn grotendeels gebaseerd op artikel 250a lid 1 onderdeel 4°-6° Sr.

¹⁸⁷ Aldus ook Minister van Justitie Donner, Kamerstukken II 2005/06, 28 638, nr. 17, p. 7.

¹⁸⁸ De vernummering heeft plaatsgevonden bij Wet van 1 juni 2006, *Stb.* 2006, 300, inwerkingtreding per 1 september 2006. De verhoging van de straffen heeft plaatsgevonden bij Wet van 12 juni 2009, *Stb.* 2009, 245, inwerkingtreding per 1 juli 2009. Zie bijlage IV voor de actuele strafbaarstelling.

¹⁸⁹ Kamerstukken II 2008/09, 31 386, nr. 9, p. 6-7.

als strafverzwarende omstandigheden zijn opgenomen – is het vierde lid – waarin een combinatie van deze strafverzwaringen was opgenomen – komen te vervallen.¹⁹⁰

3.7 Aankomende wet- en regelgeving

Dat mensenhandel een probleem is dat in ernst en omvang blijft groeien, vindt zowel nationale als internationale erkenning. Ook binnen Europa blijft de aandacht voor dit probleem hoog op de politieke agenda staan. Zo is op 16 mei 2005 het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel (in het vervolg: Verdrag inzake mensenhandel) tot stand gekomen.¹⁹¹ Dit verdrag is bij Rijkswet van 24 september 2009, *Stb.* 445 door Nederland goedgekeurd en is op 1 augustus 2010 in werking getreden.¹⁹² Voor zover het verdrag noopt tot wetgeving in Nederland, is deze reeds tot stand gebracht of zal deze worden opgenomen in uitvoeringswetgeving.¹⁹³

Ook op nationaal niveau blijft de aandacht voor mensenhandel hoog op de politieke agenda staan. Dit blijkt onder meer uit het door Agema ingediende wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht tot verhoging van de minimumleeftijd van prostituees naar eenentwintig jaar.¹⁹⁴ In de Memorie van Toelichting is te lezen dat aan het wetsvoorstel uitdrukkelijk de loverboyproblematiek ten grondslag wordt gelegd.¹⁹⁵ Deze problematiek is ‘één van de meest weerzinwekkende uitwassen waar jongeren mee te maken kunnen krijgen’, aldus Agema.

Uit evaluatieonderzoek naar aanleiding van de opheffing van het bordeelverbod is gebleken dat het aantal prostituees met een pooier niet is afgenomen. Dit is aangeduid als een zorgwekkende situatie.¹⁹⁶ Het verschijnsel loverboy wordt volgens Bovenkerk zelfs “symbolisch voor de teleurstelling over mankementen in de legalisering van de branche”.¹⁹⁷ Uit paragraaf 2.2.2 is gebleken dat loverboys in het algemeen meisjes tot achttien jaar ronselen, om hen in de prostitutie te brengen zodra zij achttien jaar zijn. Loverboys lijken hiermee op de wetgeving te anticiperen, aangezien prostitutie in Nederland legaal is vanaf achttien jaar. Dat is blijkens de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel ook de reden om de prostitutieleeftijd te verhogen naar eenentwintig jaar. Loverboys zullen daardoor hun interesse in meisjes onder de achttien jaar grotendeels verliezen.

Door de prostitutieleeftijd te verhogen naar eenentwintig jaar zou bewerkstelligd moeten worden dat prostituees weerbaarder zijn. Mensen van eenentwintig jaar zijn over het algemeen namelijk geestelijk meer volwassen en meer in staat tot een weloverwogen beslissing. Het risico op een verschuiving op de illegaliteit van prostituees in de leeftijd van achttien tot eenentwintig jaar kan naar verwachting voldoende ondervangen worden door het wetsvoorstel tot regulering van prostitutie en bestrijding van misstanden in de seksbranche.¹⁹⁸ De leeftijdsverhoging is daarmee volgens Minister van Justitie Hirsch Ballin verantwoord.¹⁹⁹

Indien een vergelijking wordt gemaakt met de wettelijke minimumleeftijd voor een aantal andere beroepen, kan worden opgemerkt dat voor verschillende beroepen, zoals de uitoefening van een horecabedrijf, een minimumleeftijd van eenentwintig jaar geldt. De reden die hieraan ten grondslag ligt, is dat de uitoefening van deze beroepen een grote verantwoordelijkheid jegens anderen met zich brengt. Ook ten aanzien van de werkzaamheden van een prostituee kan worden gezegd dat de uitoefening hiervan een verantwoordelijkheid jegens anderen met zich brengt. Hierbij kan onder meer

¹⁹⁰ Kamerstukken II 2008/09, 31 386, nr. 9, p. 7.

¹⁹¹ Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel; Warschau, 16 mei 2005, *Trb.* 2006, 99.

¹⁹² <www.minbuza.nl/verdragen/011298> en Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel; Warschau, 16 mei 2005, *Trb.* 2010, 160.

¹⁹³ Kamerstukken II 2007/08, 31 429, nr. 3.

¹⁹⁴ Kamerstukken II 2008/09, 31 983, nr. 2.

¹⁹⁵ Kamerstukken II 2008/09, 31 983, nr. 3, p. 1-3.

¹⁹⁶ A.L. Daalder, *Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2007, p. 86.

¹⁹⁷ F. Bovenkerk, *Loverboys of modern pooierschap*, Amsterdam: Augustus 2006, p. 217.

¹⁹⁸ Kamerstukken II 2009/10, 32 211, nr. 1-3.

¹⁹⁹ Kamerstukken II 2009/10, 32 211, nr. 3, p. 13 en Kamerstukken II 2009/10, 32 211, nr. 8, p. 33-36.

worden gedacht aan hygiëne en gezondheidsrisico's.²⁰⁰ Dientengevolge lijkt een minimumleeftijd van eenentwintig jaar voor prostitutie beter aan te sluiten bij de verantwoordelijkheden die de uitoefening van dit beroep met zich draagt.

De leeftijdsverhoging tot eenentwintig jaar sluit bovendien beter aan bij wetenschappelijke kennis met betrekking tot adolescenten. Adolescenten zijn namelijk veel sterker dan volwassenen georiënteerd op gevolgen op de korte termijn en veel sterker vatbaar voor impulsen. Ook zijn zij sterker geneigd tot het nemen van risico's, wat onder meer te verklaren is doordat zij de neiging hebben om risico's te onderschatten.²⁰¹ Prostituees zullen daardoor op eenentwintigjarige leeftijd beter in staat zijn om een weloverwogen beslissing te nemen ten aanzien van hun beroepskeuze.

Door het wetsvoorstel wordt in verschillende wetsbepalingen de leeftijdsgrens verhoogd van achttien naar eenentwintig jaar. Dit geldt onder meer voor vormen van mensenhandel in artikel 273f Sr, die zijn gericht op minderjarigen. Deze vormen van mensenhandel zullen dan voortaan strafbaar zijn ten aanzien van personen onder de eenentwintig jaar in plaats van personen onder de achttien jaar.²⁰²

3.8 Conclusie

Uit dit hoofdstuk is gebleken dat het huidige mensenhandelartikel een lange geschiedenis kent. Na de invoering van de eerste zedelijkheidswetgeving in 1911 – bestaande uit een algeheel bordeelverbod, het verbod op vrouwenhandel en het verbod van souteneurschap – hebben vele wijzigingen plaats gevonden. Een eerste belangrijke wijziging was de uitbreiding van het verbod van vrouwenhandel in 1994, toen ook de handel in meerderjarige mannen strafbaar werd gesteld. Daartoe werd een nieuw artikel 250ter Sr inzake mensenhandel ingevoerd, dat, in tegenstelling tot het oude artikel, wel een delictsomschrijving omvatte. Het was verboden om een ander door middel van ongeoorloofde dwang-/beïnvloedingsmiddelen tot prostitutie te brengen.

Één van deze middelen was misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht, dat werd verondersteld aanwezig te zijn indien de prostituee in een situatie verkeert of komt te verkeren die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondige prostituee in Nederland pleegt te verkeren. Het verkeren in een dergelijke situatie wordt aangeduid als een uitbuitingssituatie. Terwijl het verkeren in een uitbuitingssituatie oorspronkelijk 'slechts' een wettig vermoeden opleverde dat sprake was van misbruik van overwicht en derhalve van mensenhandel, is het later uitgegroeid tot een zelfstandig en voldoende bestanddeel van mensenhandel.

Het 'tot prostitutie brengen' was, en is, ook mogelijk ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is, aangezien daaronder mede moet worden verstaan iedere gedraging die ertoe strekt het slachtoffer te belemmeren in de vrijheid met prostitutie op te houden. Mensenhandel omvat dus zowel het tot prostitutie brengen als het in de prostitutie houden. Voor de voltooiing van het delict is overigens niet vereist dat de betrokkene daadwerkelijk in de prostitutie heeft gewerkt.

Een volgende belangrijke wijziging was de opheffing van het algeheel bordeelverbod in oktober 2000. Met deze wijziging werd het reeds jaren bestaande gedoogbeleid ten aanzien van het bordeelverbod en het verbod van souteneurschap gelegaliseerd. Aan dit gedoogbeleid lag de erkenning van het recht op zelfbeschikking van meerderjarige vrouwen ten grondslag, die uit vrije wil voor de prostitutie hebben gekozen. Dit werd in het nieuwe artikel 250a Sr tot uitdrukking gebracht door een verscherpte strafbaarstelling, dat enkel nog exploitatie van onvrijwillige prostitutie, prostitutie door minderjarigen en prostitutie door prostituees zonder een voor het verrichten van arbeid geldige verblijfsvergunning

²⁰⁰ Kamerstukken II 2009/10, 32 211, nr. 8, p. 35-36.

²⁰¹ I. Weijers & F. Imkamp, *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008, p. 269 en 280-282. De auteurs bepleiten overigens te heroverwegen of er niet een aparte sanctionering moet komen voor jongvolwassen daders, van achttien tot eenentwintig of drieëntwintig jaar. In de afgelopen decennia zijn enkele voorstellen in deze richting gedaan door de commissie Wiarda in 1971 (Kamerstukken II 1978/79, 15 416, nr. 1-3) en de commissie Anneveldt in 1982 (Kamerstukken II 1989/90, 21 327, nr. 1-3).

²⁰² Kamerstukken II 2008/09, 31 983, nr. 3, p. 5-6.

omvatte. In het nieuwe artikel werden voorts enkele bepalingen opgenomen om het opzettelijk voordeel trekken uit de seksuele handelingen van een ander strafbaar te stellen.

De kern van de strafbaarstelling van artikel 250a Sr was gericht op de positie van het slachtoffer. Hierin stond namelijk centraal dat het slachtoffer onvrijwillig tot prostitutie moest zijn gebracht.²⁰³ Dit is een belangrijk verschil ten opzichte van de strafbaarstelling van het nieuwe artikel 273a Sr, dat in januari 2005 in werking is getreden. Deze strafbaarstelling was namelijk gericht op de verwezenlijking van het einddoel (de uitbuiting), waarbij het handelen van de verdachte centraal staat. Een ander verschil tussen beide artikelen is dat in artikel 273a Sr meer ongeoorloofde middelen en enkele nieuwe onderdelen zijn opgenomen.

Artikel 273a Sr is tot stand gekomen naar aanleiding van diverse internationale instrumenten inzake mensenhandel, aangezien hierin een ruime definitie van mensenhandel was opgenomen. Voortaan waren naast seksuele uitbuiting, ook de uitbuiting in andere sectoren en de gedwongen verwijdering van organen strafbaar. De strafbaarstelling zoals die was opgenomen in het oude artikel 250a Sr, werd grotendeels overgeheveld naar artikel 273a Sr. Het was immers niet de bedoeling van de wetgever om een wijziging aan te brengen in deze strafbaarstelling. In september 2006 werd het artikel zonder inhoudelijk wijziging vernummerd tot artikel 273f Sr. Nadat in juli 2009 de straffen zijn verhoogd, hebben geen wijzigingen meer plaatsgevonden en geldt artikel 273f zoals het thans in het Wetboek van Strafrecht is opgenomen.

Aangezien mensenhandel een probleem is dat in omvang en ernst blijft groeien, blijft hiervoor zowel nationaal als internationaal de nodige aandacht bestaan. Dit blijkt reeds uit de totstandkoming van het Verdrag inzake mensenhandel en het aanhangige wetsvoorstel tot verhoging van de prostitutieleeftijd.

²⁰³ Zie bijvoorbeeld rechtbank Almelo 20 december 2005, LJV AU8378.

4 Loverboys in de praktijk

Loverboys hanteren diverse methoden om meisjes voor zich te winnen en hen vervolgens te dwingen en/of te bewegen tot bepaalde handelingen, met als doel om daaruit voor zichzelf financieel gewin te halen. De meisjes worden vaak gedwongen en/of bewogen om in de prostitutie te gaan en/of te blijven werken en/of hun verdiensten af te staan aan hun loverboy. Dit is strafbaar op grond van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht, dat mensenhandel strafbaar stelt.

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van loverboys in de praktijk. Deze bespreking vindt plaats aan de hand van een analyse van de Nederlandse jurisprudentie in loverboyzaken. In het navolgende wordt eerst ingegaan op de wetenschappelijke verantwoording van het jurisprudentieonderzoek. Daarna worden enige cijfers met betrekking tot loverboyzaken weergegeven, waaronder cijfers met betrekking tot het aantal vrijspraken van loverboys. Vervolgens wordt aan de hand van het strafvorderlijk model nagegaan of zich bepaalde problemen voordoen in loverboyzaken. Meer specifiek wordt daartoe ten eerste nagegaan of zich bepaalde problemen voordoen bij tenlasteleggingen ten aanzien van loverboys. Ten tweede komen verschillende onderwerpen aan de orde die mogelijk een rol spelen bij de bewijsvraag in loverboyzaken. Daarbij wordt eerst ingegaan op de verhouding van het aantal vrijspraken van artikel 250a Sr (oud) ten opzichte van het aantal vrijspraken van artikel 273a/f Sr. Vervolgens wordt ingegaan op aangiftes en verklaringen van slachtoffers van loverboys, het betrouwbaarheidsoordeel van rechters omtrent deze slachtofferverklaringen en de rechterlijke invulling van de delictsomschrijvingen van de verschillende onderdelen van mensenhandel. Ten derde wordt nagegaan of er verschillen bestaan tussen rechterlijke overwegingen met betrekking tot het delict mensenhandel in verschillende loverboyzaken, en zo ja, welke verschillen. Tot slot worden de uitspraken in een aantal loverboyzaken in eerste aanleg en in hoger beroep met elkaar vergeleken. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

4.1 Wetenschappelijke verantwoording

Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van een completer beeld van de Nederlandse jurisprudentie in loverboyzaken. Jurisprudentie op het terrein van overige uitbuiting en orgaanverwijdering van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht wordt hierbij buiten beschouwing gelaten. Het onderzoek is zodoende beperkt tot seksuele uitbuiting, aangezien loverboypraktijken zich (met name) hierop richten. Voorts is het onderzoek beperkt tot de zaken waarin de loverboy het meisje heeft gedwongen dan wel bewogen om in de prostitutie te gaan en/of te blijven werken en/of om de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden af te staan aan haar loverboy. Derhalve worden zaken waarin de loverboy het meisje heeft gedwongen om drugs te smokkelen, (dure) leningen op haar naam af te sluiten voor hem of dure dingen te kopen voor hem, diefstallen te plegen en/of in pornofilms te spelen, buiten beschouwing gelaten.

Meer specifiek ziet dit onderzoek op beantwoording van de vraag of, en zo ja welke problemen ten grondslag liggen aan de vrijspraken in loverboyzaken. Daartoe wordt eerst het aantal vrijspraken nader in beeld gebracht. Voorts is een aantal onderwerpen nader onderzocht. Dit betreft tenlasteleggingen in loverboyzaken, aangiftes en verklaringen van slachtoffers, het oordeel van de rechter omtrent de betrouwbaarheid van verklaringen van slachtoffers, de rechterlijke invulling van delictsomschrijvingen van de verschillende onderdelen van artikel 273f Sr en rechterlijke bewijs- en vrijspraakoverwegingen.

De bijbehorende onderzoeksvragen zijn als volgt geformuleerd:

- Wat is het aantal vrijspraken in loverboyzaken?
- Is er bij de tenlasteleggingen in loverboyzaken sprake van onjuistheden, onvolledigheden en/of opmerkelijkheden? Zo ja, welke onjuistheden, onvolledigheden en/of opmerkelijkheden zijn dit? Levert dit problemen op bij vrijspraken van loverboys, en zo ja welke problemen?
- Is er bij de bewijsvraag in loverboyzaken een rol weggelegd, en zo ja welke rol, voor aangiftes en verklaringen van slachtoffers?

- Is er bij de bewijsvraag in loverboyzaken een rol weggelegd, en zo ja welke rol, voor betrouwbaarheidsoordelen van rechters omtrent slachtofferverklaringen?
- Is er bij de bewijsvraag in loverboyzaken een rol weggelegd, en zo ja welke rol, voor de rechterlijke invulling van de delictsommschrijvingen van de diverse onderdelen van mensenhandel?
- Bestaan er op feitelijk niveau verschillen tussen rechterlijke overwegingen met betrekking tot het delict mensenhandel in verschillende loverboyzaken? Zo ja, welke verschillen zijn dit?

Onderzoeksmethode

Het onderzoek bevat een kwantitatief en een kwalitatief onderdeel. Het kwantitatieve deel betreft alle vonnissen in eerste aanleg geweest vanaf 1 januari 2005 tot 1 juni 2010. Het kwalitatieve deel bevat naast alle vonnissen tevens alle arresten die vanaf 1 januari 2005 tot 1 juni 2010 zijn geweest. Voor beide onderdelen zijn de vonnissen en arresten gebruikt voor zover deze zijn gepubliceerd op www.rechtspraak.nl of in de Nederlandse Jurisprudentie.²⁰⁴

Voor beantwoording van de genoemde onderzoeksvragen zijn 59 vonnissen in eerste aanleg bekeken, evenals tien arresten van gerechtshoven. In totaal betreft dit aldus 69 loverboyzaken. Enerzijds gaat het hierbij om zaken waarin door de rechtbank of het gerechtshof wordt gesproken over een loverboy, en anderzijds om zaken waarin de verdachte voldoet aan de in dit onderzoek gehanteerde definitie van loverboys, te weten: “jongens die een meisje voor zich winnen door gespeelde liefde om haar vervolgens middels verschillende technieken te dwingen tot bepaalde handelingen, met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen”. De daarbij gehanteerde zoektermen op www.rechtspraak.nl en in de Nederlandse Jurisprudentie zijn “loverboys”, “mensenhandel”, “273f”, “273a”, “250a” en “250ter”.

Kanttekeningen bij het kwantitatieve onderzoek

In de 59 onderzochte vonnissen is niet per definitie sprake van 59 verschillende loverboyzaken of feitencomplexen. Op één bepaalde datum kunnen door dezelfde rechtbank vonnissen zijn geweest in loverboyzaken tegen verschillende verdachten die betrokken zijn bij hetzelfde feitencomplex. In deze zin gaat het uiteindelijk om 40 verschillende loverboyzaken waarbij minimaal één en maximaal zes, en in totaal 58 verdachten bij betrokken zijn.²⁰⁵

In sommige vonnissen is slechts de uitspraak in de betreffende zaak opgenomen. Niet in alle vonnissen zijn bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen opgenomen. Evenmin zijn in alle vonnissen de tenlasteleggingen opgenomen. Van de 59 gewezen vonnissen in eerste aanleg zijn er 43 van een tenlastelegging voorzien. Derhalve zijn niet alle onderzochte vonnissen even grondig uitgewerkt.

Niet alle rechtbanken wezen in de onderzochte periode vonnis in een loverboyzaak. De 59 bestudeerde uitspraken zijn afkomstig van in totaal elf rechtbanken.²⁰⁶ Wat betreft de geografische spreiding dient opgemerkt te worden dat rechtbank Breda en rechtbank Haarlem in de onderzochte periode slechts één vonnis hebben gewezen, terwijl rechtbank Almelo twaalf vonnissen heeft gewezen.²⁰⁷ Wat betreft de overige vonnissen is de geografische spreiding gelijkmatig verdeeld.²⁰⁸

Tot slot dient opgemerkt te worden dat in het kwantitatief onderdeel van het onderzoek feiten zijn genoteerd voor zover deze expliciet uit de uitspraken blijken. Het ontbreken van een factor of een gegeven in een vonnis wil dan ook niet zeggen dat hiermee geen rekening is gehouden door de rechter.

²⁰⁴ NB: één uitspraak is niet gepubliceerd op www.rechtspraak.nl of in de Nederlandse Jurisprudentie. Het betreft de volgende zaak: rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115.

²⁰⁵ Het verschil in aantal van 58 verdachten respectievelijk 59 vonnissen is te verklaren doordat tegen één verdachte twee vonnissen zijn geweest.

²⁰⁶ De rechtbanken Assen, Den Haag, Dordrecht, Leeuwarden, Maastricht, Middelburg, Roermond en Rotterdam hebben sinds 2005 tot 1 juni 2010 geen uitspraken in loverboyzaken gedaan. Hiervan zijn althans geen vonnissen gepubliceerd.

²⁰⁷ Rechtbank Almelo heeft in de onderzochte periode twee grote loverboyzaken behandeld, waarin bij beide ten aanzien van zes verdachten vonnis is geweest.

²⁰⁸ Zie bijlage V voor de geografische spreiding.

Kanttekeningen bij het kwalitatieve onderzoek

Het kwalitatieve onderzoek bevat naast alle vonnissen in eerste aanleg geweest vanaf 1 januari 2005 tot 1 juni 2010, tevens alle arresten die in de betreffende periode in hoger beroep zijn geweest in loverboyzaken. In het bovenstaande werd reeds aangegeven dat in sommige vonnissen slechts de uitspraak op zichzelf is opgenomen. Niet in alle vonnissen zijn bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen opgenomen. Derhalve zijn niet alle onderzochte vonnissen even grondig uitgewerkt. Evenmin zijn de algemene rechtsoverwegingen en de strafmotivering in de vonnissen even grondig uitgewerkt. Dit geldt eveneens voor de onderzochte arresten.

Gelet op het feit dat niet alle uitspraken bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen bevatten en niet in alle uitspraken de bewijsmiddelen zijn opgenomen, is voorzichtigheid geboden bij de bespreking van de resultaten uit het kwalitatieve onderzoek. Daar waar in de bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen specifiek aandacht is besteed aan bepaalde problemen is deze informatie gebruikt. Het ontbreken van een factor of een gegeven in een uitspraak wil evenwel niet zeggen dat hiermee geen rekening is gehouden door de rechter.

De bespreking ziet in hoofdzaak op de 59 onderzochte vonnissen en in bijzaak op de tien onderzochte arresten. Een bespreking van de onderzochte arresten is bij enkele – in de paragrafen 4.4 tot en met 4.6 te behandelen – onderwerpen namelijk niet of slechts in beperkte mate mogelijk, doordat het onderzoek slechts tien arresten betreft. Een vergelijking van deze arresten is derhalve ook slechts in beperkte mate mogelijk. Daar waar de diverse te bespreken onderwerpen op zowel vonnissen als arresten zien, wordt ofwel in de tekst ofwel in de voetnoten verwezen naar de betreffende vonnissen en arresten. Daar waar in de bespreking van het kwalitatieve onderzoek kwantitatieve gegevens voorkomen, zien deze slechts op de 59 onderzochte vonnissen en dus niet op de tien onderzochte arresten, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld.

4.2 Enige cijfers

4.2.1 Vrijspraken en veroordelingen

In hoofdstuk 1 werd reeds aangegeven dat uit onderzoek van Duijst blijkt dat loverboys vaak worden vrijgesproken.²⁰⁹ Uit een analyse van de 59 gepubliceerde en bestudeerde zaken vanaf 1 januari 2005 tot 1 juni 2010 blijkt dat dit inderdaad het geval is. Van deze 59 zaken resulteerden namelijk slechts 20 zaken (34%) in een volledige veroordeling voor mensenhandel, terwijl 25 zaken (42%) in een partiële veroordeling resulteerden en 14 zaken (24%) in een volledige vrijspraak.

Tabel 1

Aantal veroordelingen en vrijspraken voor mensenhandel.

	Bewezenverklaring voor mensenhandel	Vrijspraken voor mensenhandel
	n (%)	n (%)
Volledig	20 (34%)	14 (24%)
Partieel	25 (42%)	25 (42%)
Totaal	45 (76%)	39 (66%)

N = 59 = 100%

Indien men het percentage vrijspraken voor mensenhandel door loverboys vergelijkt met het percentage vrijspraken voor het delict verkrachting, dan blijkt het percentage volledige vrijspraken in loverboyzaken (24%) relatief hoog te zijn.²¹⁰ Het percentage vrijspraken voor verkrachtingen fluctueerde in de jaren 1995 tot en met 2007 namelijk van 13% tot 23%.²¹¹ Uit een vergelijking van het percentage vrijspraken voor mensenhandel door loverboys met het percentage vrijspraken in het algemeen blijkt te meer dat het aantal vrijspraken in loverboyzaken relatief hoog is. Het aantal

²⁰⁹ W.L.J.M. Duijst, 'Loverboys', *DD* 2009, 48, p. 647.

²¹⁰ Er is een vergelijking gemaakt met het delict verkrachting, aangezien dit delict vaak eveneens moeilijk te bewijzen is. Daarnaast is er regelmatig sprake van verklaringen van de verdachte en het (vermeende) slachtoffer, die elkaar tegenspreken.

²¹¹ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 430-431.

vrijspraken in het algemeen was in de jaren 1995 tot 2004 namelijk slechts 4 à 5%, en steeg daarna tot 9% in 2008.²¹²

Uit de analyse van de 59 loverboyzaken blijkt dat 42% van deze zaken resulteerde in een partiële veroordeling. Deze partiële veroordelingen/vrijspraken zijn te verklaren doordat de ten laste gelegde feiten niet zijn bewezen [1] met betrekking tot alle slachtoffers, [2] niet met betrekking tot alle onderdelen of [3] niet met betrekking tot alle slachtoffers én niet alle onderdelen. In negen van de 25 partiële veroordelingen (36%) van loverboys was de tenlastelegging niet bewezen met betrekking tot alle slachtoffers. In acht van de 25 partiële veroordelingen (32%) was de tenlastelegging niet bewezen met betrekking tot alle onderdelen. En in acht van de 25 partiële veroordelingen (32%) was de tenlastelegging niet bewezen met betrekking tot alle slachtoffers en niet alle onderdelen.

4.2.2 ‘Aard’ van de zaken

Mensenhandel is een strafbaar feit dat een lange geschiedenis kent.²¹³ Tot 1 oktober 2000 was het strafbaar gesteld in artikel 250ter Sr (oud). Nadien is vanwege de opheffing van het algeheel bordeelverbod een nieuw artikel 250a Sr (oud) in werking getreden. Dit artikel is vanaf 1 januari 2005 wederom vervangen door een nieuw artikel 273a Sr (per 1 september 2006 vernummerd tot artikel 273f Sr) tengevolge van internationale regelgeving inzake mensenhandel. Bij deze laatste wetswijziging werd de strafbaarstelling, zoals deze was opgenomen in het oude artikel 250a Sr, grotendeels overgeheveld naar artikel 273a/f Sr, zij het dat de verschillende onderdelen werden vernummerd en artikel 273a/f Sr meer ongeoorloofde middelen en enkele nieuwe onderdelen omvat. Het was immers ook niet de bedoeling van de wetgever om een wijziging aan te brengen in deze strafbaarstelling.²¹⁴ Artikel 273a/f Sr kent ondanks de vernummering derhalve nagenoeg dezelfde strafbaarstellingen als artikel 250a Sr (oud).

Van de 59 bestudeerde vonnissen in eerste aanleg zijn er 43 van een tenlastelegging voorzien. Deze tenlasteleggingen omvatten niet alleen diverse onderdelen van artikel 273a/f Sr, doch ook onderdelen van artikel 250a Sr (oud) en in een enkele zaak ook nog onderdelen van artikel 250ter Sr (oud). Uit de analyse is gebleken dat in de 43 vonnissen in totaal 179 onderdelen van artikel 273a/f Sr, artikel 250a Sr (oud) en/of artikel 250ter Sr (oud) ten laste zijn gelegd.²¹⁵ Bij een vergelijking tussen artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr valt op dat bij beide artikelen het meest frequent ‘het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen tot prostitutie’ (artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 4° Sr) ten laste is gelegd, te weten in 19 van de 64 gevallen (30%) (artikel 250a Sr (oud)) respectievelijk 23 van de 111 gevallen (21%) (artikel 273a/f Sr).

Ook het opzettelijk voordeel trekken uit prostitutie (artikel 250a lid 1 onderdeel 4° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° Sr) is vaak ten laste gelegd, te weten in 20% (artikel 250a Sr (oud)) respectievelijk 17% van de gevallen (artikel 273a/f Sr). ‘Het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van de prostitutie’ (artikel 250a lid 1 onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 9° Sr) is eveneens vaak ten laste gelegd, te weten in 19% (artikel 250a Sr (oud)) respectievelijk 15% van de gevallen (artikel 273a/f Sr). Als gekwalificeerde vorm is vaak ‘mensenhandel gepleegd door twee of meer personen in vereniging’ (artikel 250a lid 2 Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 3 Sr) ten laste gelegd, te weten in 23% (artikel 250a Sr (oud)) respectievelijk 18% van de gevallen (artikel 273a/f Sr).

Dat met name de drie voornoemde onderdelen van artikel 250a Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f Sr ten laste zijn gelegd aan loverboys, wekt geen verbazing. Loverboys gaan immers een

²¹² S.N. Kalidien & A.Th.J. Eggen, *Criminaliteit en rechtshandhaving 2008. Ontwikkelingen en samenhangen*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers / Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie 2009. Een mogelijke verklaring hiervoor wordt gegeven in Y. Buruma & D.A.G. van Toor, *Minder beschikken, meer wikken*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010.

²¹³ Zie voor een volledige uitwerking hoofdstuk 3 ‘Het strafrechtelijk kader voor loverboypraktijken’.

²¹⁴ Zie paragraaf 3.5.6 ‘De overige onderdelen’ en paragraaf 3.8 ‘Conclusie’.

²¹⁵ Zie bijlage VI voor de bijbehorende tabel ‘Type’ mensenhandel, per jaar van uitspraak’. NB: in de analyse zijn alleen de onderdelen van artikel 273a/f Sr, artikel 250a Sr (oud) en artikel 250ter Sr (oud) opgenomen die van belang zijn voor het onderhavige onderzoek.

‘schijnrelatie’ aan met hun meisje om haar vervolgens middels verschillende technieken te dwingen tot bepaalde handelingen met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen. Het ‘dwingen tot bepaalde handelingen’ komt tot uitdrukking in ‘het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen tot prostitutie’.²¹⁶ Het ‘voor zichzelf financieel gewin halen’ komt tot uitdrukking in ‘het opzettelijk voordeel trekken uit prostitutie’ en ‘het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van de prostitutie’.

Bij de vergelijking tussen artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr valt bovendien op dat in een groot aantal zaken artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr ten laste is gelegd, te weten in 16% van de gevallen. In paragraaf 4.5.5 wordt nader ingegaan op deze strafbaarstelling.

4.2.3 Vrijspraken en veroordelingen per ‘type’ mensenhandel

In de voorgaande paragrafen zijn reeds kwantitatieve gegevens in kaart gebracht die zien op het totaal aantal vrijspraken en veroordelingen voor mensenhandel, en op de ‘aard’ van de zaken. Gebleken is dat van de 59 gepubliceerde en bestudeerde zaken 20 zaken (34%) resulteerden in een volledige veroordeling voor mensenhandel, 25 zaken (42%) in een partiële veroordeling en 14 zaken (24%) in een volledige vrijspraak. Voorts is gebleken dat met name ‘dwingen/bewegen tot prostitutie’, ‘opzettelijk voordeel trekken uit prostitutie’ en ‘dwingen/bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van prostitutie’ ten laste zijn gelegd.

Door analyse van de 43 loverboyzaken die zijn voorzien van een tenlastelegging, kan een overzicht worden gegeven van de vrijspraken en veroordelingen per ‘type’ mensenhandel. De onderstaande tabel geeft dit overzicht.

²¹⁶ NB: met betrekking tot de gevallen waarin een loverboy een ‘schijnrelatie’ aangaat met een meisje dat reeds in de prostitutie werkzaam is, dient opgemerkt te worden dat ook het door ongeoorloofde middelen in de prostitutie houden strafbaar is.

Tabel 2

Veroordelingen en vrijspraken per 'type' mensenhandel.

'Type'	Tenlastelegging	Bewezen, volledig	Bewezen, partieel	Vrijspraak, volledig
mensenhandel	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
250ter	4 (100%)	2 (50%)		2 (50%)
250a lid 1 / 1	19 (100%)	9 (47%)	8 (42%)	2 (11%)
273a/f lid 1 / 4	23 (100%)	9 (39%)	7 (30,50%)	7 (30,50%)
250a lid 1 / 2	1 (100%)		1 (100%)	
273a/f lid 1 / 5	5 (100%)	3 (60%)		2 (40%)
250a lid 1 / 3	2 (100%)	2 (100%)		
273a/f lid 1 / 3	2 (100%)			2 (100%)
250a lid 1 / 4	13 (100%)	6 (46%)	5 (39%)	2 (15%)
273a/f lid 1 / 6	19 (100%)	5 (26%)	5 (26%)	9 (48%)
250a lid 1 / 5	2 (100%)	2 (100%)		
273a/f lid 1 / 8	3 (100%)			3 (100%)
250a lid 1 / 6	12 (100%)	4 (33%)	5 (42%)	3 (25%)
273a/f lid 1 / 9	17 (100%)	7 (41%)	5 (29,50%)	5 (29,50%)
250a lid 2	15 (100%)	9 (60%)	1 (7%)	5 (33%)
273a/f lid 3	20 (100%)	7 (35%)	1 (5%)	12 (60%)
273a/f lid 1 / 1	18 (100%)	7 (39%)	4 (22%)	7 (39%)
273a/f lid 1 / 2	4 (100%)		2 (50%)	2 (50%)
Totaal 250a	64 (100%)	32 (50%)	20 (31%)	12 (19%)
Totaal 273a/f	111 (100%)	38 (34%)	24 (22%)	49 (44%)
Totaal ²¹⁷	179 (100%)	72 (40%)	44 (25%)	63 (35%)

n = 43

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat in de 43 loverboyzaken waarin een tenlastelegging was opgenomen, in totaal 179 'typen' mensenhandel ten laste zijn gelegd. Van deze 179 ten laste gelegde onderdelen resulteerden 72 onderdelen (40%) in een volledige bewezenverklaring, 44 onderdelen (25%) in een partiële bewezenverklaring en 63 onderdelen (35%) in een volledige vrijspraak. Het percentage volledige vrijspraken per 'type' ten laste gelegde mensenhandel blijkt dus – evenals het percentage volledige vrijspraken voor alle ten laste gelegde mensenhandelfeiten in één zaak tezamen – relatief hoog te zijn.

4.2.4 Een vergelijking van percentages

Bij een vergelijking van de drie voornaamste onderdelen – zoals besproken in paragraaf 4.2.2 – tussen artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr blijkt dat het percentage vrijspraken bij artikel 273a/f Sr hoger is dan bij artikel 250a Sr (oud). Artikel 273a/f Sr kent weliswaar een hoger aantal tenlasteleggingen dan artikel 250a Sr (oud), maar uit de onderstaande tabel (gedeelte van tabel 2) blijkt dat het aantal vrijspraken bij artikel 273a/f Sr tevens in relatieve zin hoger is.

²¹⁷ Totaal van artikel 250ter Sr (oud), artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr.

Tabel 3

Vergelijking percentages tussen artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr.

'Type' mensenhandel	Tenlastelegging	Bewezen, volledig	Bewezen, partieel	Vrijspraak, volledig
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
250a lid 1 / 1	19 (100%)	9 (47%)	8 (42%)	2 (11%)
273a/f lid 1 / 4	23 (100%)	9 (39%)	7 (30,50%)	7 (30,50%)
250a lid 1 / 4	13 (100%)	6 (46%)	5 (39%)	2 (15%)
273a/f lid 1 / 6	19 (100%)	5 (26%)	5 (26%)	9 (48%)
250a lid 1 / 6	12 (100%)	4 (33%)	5 (42%)	3 (25%)
273a/f lid 1 / 9	17 (100%)	7 (41%)	5 (29,50%)	5 (29,50%)

Zoals reeds in paragraaf 4.2.2 ‘Aard’ van de zaken’ is behandeld, bestaan er inhoudelijk bij de diverse onderdelen geen verschillen tussen artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr, zij het dat artikel 273a/f Sr meer ongeoorloofde middelen omvat dan artikel 250a Sr (oud). Dientengevolge is het bij artikel 273a/f Sr mogelijk eenvoudiger om bepaalde feitelijke gedragingen onder een van de ongeoorloofde middelen te schragen. Daarbij dient echter wel opgemerkt te worden dat artikel 273a/f Sr in zijn totaliteit omvangrijker en complexer is dan artikel 250a Sr (oud). Reden daarvoor is enerzijds dat in artikel 273a/f Sr enkele nieuwe onderdelen zijn opgenomen en anderzijds dat artikel 273a/f Sr tevens ziet op andere (dan seksuele) vormen van uitbuiting en gedwongen orgaanverwijdering.

Bij de resultaten in de bovenstaande tabel is vanzelfsprekend de vraag hoe het hoger aantal vrijspraken bij artikel 273a/f Sr verklaard kan worden. In paragraaf 4.5.2 ‘Artikel 250a Sr (oud) versus artikel 273a/f Sr’ wordt hierop nader ingegaan.

4.3 Geanalyseerde jurisprudentie

Uit het kwantitatieve onderzoek is gebleken dat het aantal vrijspraken voor mensenhandel door loverboys (24%) relatief hoog is in vergelijking met het percentage vrijspraken voor verkrachtingen (fluctuerend tussen 13% en 23%) en het percentage vrijspraken in het algemeen (slechts 9%). Tevens is gebleken dat het aantal vrijspraken bij artikel 273a/f Sr – zowel in absolute als in relatieve zin – hoger is dan het aantal vrijspraken bij artikel 250a Sr (oud).

In het hierna volgende kwalitatieve onderzoek worden mogelijke verklaringen voor dit hoge aantal vrijspraken van loverboys besproken. Bij deze bespreking is enige voorzichtigheid geboden, nu niet alle uitspraken bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen bevatten en niet in alle uitspraken de bewijsmiddelen zijn opgenomen. Daar waar in de bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen specifiek aandacht is besteed aan bepaalde problemen is deze informatie gebruikt. Het ontbreken van een factor of een gegeven in een uitspraak wil evenwel niet zeggen dat hiermee geen rekening is gehouden door de rechter.

Zoals reeds in de wetenschappelijke verantwoording is aangegeven, ziet de bespreking in hoofdzaak op de 59 onderzochte vonnissen en in bijzaak op de tien onderzochte arresten. Daar waar de diverse te bespreken onderwerpen op zowel vonnissen als arresten zien, wordt ofwel in de tekst ofwel in de voetnoten verwezen naar de betreffende vonnissen en arresten. Daar waar in de bespreking kwantitatieve gegevens voorkomen, zien deze slechts op de 59 onderzochte vonnissen en dus niet op de tien onderzochte arresten, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld.

In paragraaf 4.7 wordt tot slot ingegaan op de verhouding tussen enkele uitspraken in eerste aanleg en in hoger beroep.

4.4 Tenlasteleggingen

Bij de behandeling van een strafzaak ter terechtzitting zijn rechters gebonden aan de grondslag van de tenlastelegging. Bewezenverklaringen kunnen derhalve enkel gebaseerd worden op hetgeen is vermeld in de tenlastelegging. Indien de tenlastelegging incorrect is, kan dit mogelijk gevolgen hebben voor de rechterlijke uitspraak. Derhalve is het van groot belang dat de tenlastelegging correct is. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is evenwel gebleken dat dit niet altijd het geval is. In het navolgende wordt hierop nader ingegaan. Tevens wordt nagegaan of de incorrecte tenlasteleggingen (gedeeltelijk) ten grondslag liggen aan vrijspraken van loverboys.

Allereerst blijken tenlasteleggingen regelmatig onjuistheden te bevatten. Deze onjuistheden zien onder meer op onjuiste onderdelen van artikel 250a Sr (oud) en/of artikel 273a/f Sr, die in tenlasteleggingen zijn opgenomen. Hiervan is onder meer gebleken bij loverboyzaken waarin het slachtoffer minderjarig was. Bij minderjarigen behoeft – in tegenstelling tot bij volwassenen – voor een bewezenverklaring van mensenhandel geen sprake te zijn van het gebruik van ongeoorloofde middelen. In een aantal zaken waarin sprake was van minderjarige slachtoffers heeft de officier van justitie echter de onjuiste onderdelen van artikel 250a Sr (oud) en/of artikel 273a/f Sr in de tenlastelegging opgenomen. Door de officier van justitie zijn dan niet de onderdelen die zijn gericht op minderjarige slachtoffers ten laste gelegd, maar de onderdelen die zijn gericht op meerderjarige slachtoffers. Dit was onder meer het geval in een zaak van rechtbank Utrecht.²¹⁸ Uit het betreffende vonnis blijkt dat de rechtbank heeft overwogen dat dwang in beginsel niet relevant is voor beantwoording van de vraag of er sprake is van mensenhandel, aangezien het in casu gaat om een minderjarig slachtoffer. Nu de officier van justitie evenwel een onjuist onderdeel van artikel 273a/f Sr ten laste heeft gelegd – namelijk een onderdeel gericht op meerderjarige slachtoffers – dient de rechtbank na te gaan of de in de tenlastelegging genoemde dwangmiddelen wettig en overtuigend bewezen kunnen worden. In de onderhavige zaak achtte de rechtbank weliswaar enkele dwangmiddelen bewezen, maar in andere zaken zou een dergelijke onjuiste tenlastelegging tot problemen bij de bewijsvoering kunnen leiden en mogelijk in een vrijspraak kunnen resulteren.

Van onjuistheden is voorts gebleken in een aantal zaken waarin de officier van justitie een aantal onderdelen van artikel 273a/f Sr door elkaar lijkt te hebben gehaald in de tenlastelegging. Hierbij speelt veelal ‘het oogmerk van uitbuiting’ een rol. Zo was in een zaak van rechtbank Almelo in de tenlastelegging opgenomen dat de verdachte door een of meer ongeoorloofde middelen de slachtoffers heeft geworven, vervoerd, overgebracht, gehuisvest en/of opgenomen, (telkens) met het oogmerk die ander(en) met een of meer van die ongeoorloofde middelen heeft gedwongen en/of bewogen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten.²¹⁹ Terwijl het eerste deel van de tenlastelegging ziet op artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr, ziet het tweede deel van de tenlastelegging op 273a/f lid 1 onderdeel 4° Sr. Daarbij is van belang dat slechts artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr een oogmerk van uitbuiting vereist (/vereisen) voor een bewezenverklaring. Uit het vonnis blijkt niet van enige rechtsoverweging van de rechtbank omtrent deze ‘rommelige’ tenlastelegging.

²¹⁸ Rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN* BC9918.

²¹⁹ Rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8378, tenlastelegging feit 4: “hij in of omstreeks de periode van 1 januari 2005 tot en met 3 januari 2005, te Hengelo, gemeente Hengelo (O) en/of te Enschede en/of te Utrecht en/of te Amsterdam en/althans (elders) in Nederland, (telkens) tezamen en in vereniging met een ander of anderen en/althans alleen, meermalen, althans eenmaal (telkens) een of meer ander(en), genaamd [Kira] en/althans een of meer (andere) vrouwen, door dwang en/of geweld en/of één of meer andere feitelijkheden en/of door bedreiging met geweld en/of bedreiging met één of meer andere feitelijkheden en/of door misleiding en/of door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht en/of door misbruik van een kwetsbare positie heeft/hebben geworven en/of vervoerd en/of overgebracht en/of gehuisvest en/of opgenomen, (telkens) met het oogmerk die ander(en) met een of meer van de hiervoor genoemd(e) middel(en) heeft/hebben gedwongen en/of bewogen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten, en/of onder voornoemde omstandigheden enige handeling heeft/hebben ondernomen waarvan verdachte en/of zijn mededader(s) wist(en) en/of redelijkerwijze moest(en) vermoeden dat die ander(en) zich daardoor beschikbaar stelde(n) tot het verrichten van arbeid of diensten, bestaande die dwang en/of dat geweld en/of die andere feitelijkhe(i)d(en) en/of die bedreiging met geweld en/of bedreiging met die andere feitelijkhe(i)d(en) en/of die misleiding en/of dat misbruik (telkens) hieruit dat verdachte en/of zijn mededader(s) (ten aanzien van [Kira]; zaakdossier 08).” (Vervolgens volgen de ten laste gelegde feitelijke gedragingen, FD.)

Van onjuistheden is tevens gebleken bij zaken waarin de tenlastelegging is toegesneden op een onjuist artikel inzake mensenhandel. Hiervan was onder meer sprake bij de tenlastelegging ten aanzien van minderjarig slachtoffer [naam 2] in een zaak van rechtbank Amsterdam.²²⁰ In het betreffende gedeelte van de tenlastelegging werd de verdachte verweten dat hij het slachtoffer in de periode van 1 juni 1997 tot 1 juni 1998 ertoe had gebracht zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen en dat hij het slachtoffer door ongeoorloofde middelen had gedwongen dan wel bewogen hem te bevoordelen uit de opbrengst van die seksuele handelingen. De tenlastelegging was toegesneden op artikel 250a lid 1 onderdeel 3° en onderdeel 6° Sr.²²¹

Onjuist aan deze tenlastelegging is dat deze is toegesneden op artikel 250a Sr. Ten tijde van de tenlaste gelegde periode gold namelijk artikel 250ter Sr (oud). Dat de tenlastelegging onjuist was, geldt a fortiori nu de officier van justitie eveneens artikel 250a lid 1 onderdeel 6° Sr ten laste heeft gelegd. Een dergelijke strafbaarstelling was immers niet opgenomen in artikel 250ter Sr (oud). De rechtbank overwoog dat de tenlastelegging kennelijk betrekking had op artikel 250ter lid 1 onderdeel 3° Sr (oud), zoals dat gold ten tijde van de in de tenlastelegging genoemde periode. Voorts oordeelde de rechtbank dat vermelding van een verkeerde strafbaarstelling weliswaar niet tot nietigheid van de dagvaarding leidt, maar dat de verdachte – voor zover bewezen geacht – wel diende te worden ontslagen van alle rechtsvervolgung van het bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van de prostitutie.

Ook in de bekende zaak Sneepe zijn door de officier van justitie de nodige fouten gemaakt in de tenlasteleggingen ten aanzien van de verschillende verdachten. De rechtbank gaf hieromtrent in de zaken ten aanzien van alle verdachten eenzelfde overweging. Deze luidde als volgt:

“De officier van justitie heeft in haar requisitoir de rechtbank uitgenodigd om in deze zaak jurisprudentie te maken en daar waar de vrouwen zelf aangeven vrijwillig in de prostitutie te werken en vrijwillig een groot deel van hun geld af te staan aan verdachten, toch dwang bewezen te achten en tot een veroordeling van mensenhandel te komen. De rechtbank is voor een bewezenverklaring echter afhankelijk van de wijze waarop het openbaar ministerie de feiten heeft tenlastegelegd. In gevallen waar de dwang niet volgt uit geweld maar uit andere feitelijkheden, misleiding of uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht, zullen de feiten en omstandigheden waaruit dat blijkt ook in de tenlastelegging moeten worden opgenomen. De rechtbank is immers gebonden aan de grondslag van de tenlastelegging.

In deze zaak zijn niet altijd die feiten en omstandigheden in de tenlastelegging opgenomen waaruit de rechtbank de dwangmiddelen kan afleiden, terwijl de feiten en omstandigheden die wel zijn opgenomen niet steeds te bewijzen zijn, ofwel in onderlinge samenhang bezien onvoldoende zijn om bewijs te geven voor het bestaan van een dwangmiddel, zodat de rechtbank om die reden in een aantal zaken tot vrijspraken komt. Het openbaar ministerie heeft ervoor gekozen steeds ten aanzien van de verschillende vrouwen min of meer dezelfde reeks van feitelijkheden ten laste te leggen en heeft de feitelijkheden niet per zaak op het slachtoffer toegespitst. (...) Zoals gezegd is de rechtbank gebonden aan de tenlastelegging zoals die in eerste aanleg luidt. De rechtbank merkt nog op dat het bevreemding wekt dat het openbaar ministerie, mede gelet op het feit dat deze zaak in de publiciteit is gebracht als de grootste mensenhandelzaak in Nederland ooit, aan de tenlastelegging niet meer zorg is besteed.”²²²

Dat de officier van justitie inderdaad niet altijd even zorgvuldig is geweest bij het opstellen van de tenlastelegging, blijkt onder meer uit de tenlastelegging ten aanzien van (vermeend) slachtoffer [vrouw 04].²²³ De rechtbank overwoog dat de feitelijke gedragingen dat verdachte [vrouw 04] controleerde en dat zij geld aan hem afstond – zoals opgenomen in de tenlastelegging – bewezen konden worden, maar

²²⁰ Rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN* BI6950.

²²¹ NB: de officier van justitie heeft onder dit gedeelte van de tenlastelegging vermeld “artikel 250a lid 1 sub 3, jo. lid 2 sub 2, jo. lid 3 van het Wetboek van Strafrecht (oud)”. Dit is in zoverre onjuist nu er geen sprake is van artikel 250a lid 3 Sr. Er is daarentegen sprake van artikel 250a lid 1 sub 3 en sub 6, jo. lid 2 sub 2 Sr.

²²² Rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6957 / BD6960 / BD6965 / BD6969 / BD6972 / BD6974.

²²³ Rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6957, ro. 3.6. Vgl. rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6974, ro. 3.6 en ro. 3.9 (met betrekking tot de tenlastelegging ten aanzien van (vermeende) slachtoffers [vrouw 27] en [vrouw 30]).

dat dit onvoldoende aanknopingspunten opleverde voor het bestaan van de ten laste gelegde dwangmiddelen. Mogelijk zou dit volgens de rechtbank anders zijn geweest indien de officier van justitie tevens ten laste had gelegd dat verdachte [vrouw 04] bedreigde en angst bij haar inboezemde. Deze feitelijkheden zijn echter niet in de tenlastelegging opgenomen en kunnen derhalve niet door de rechtbank worden meegewogen. De tenlastelegging ten aanzien van (vermeend) slachtoffer [vrouw 04] resulteerde dientengevolge in een vrijspraak.

Uit de analyse van de bestudeerde zaken blijkt dat naast onjuiste en onvolledige tenlasteleggingen in een aantal zaken tevens opmerkelijke tenlasteleggingen voorkomen. Deze tenlasteleggingen zijn opmerkelijk vanwege hun opbouw. Als voorbeeld kan een zaak van rechtbank Arnhem worden genomen.²²⁴ Aan de verdachte was primair artikel 273f lid 1 onderdeel 4° Sr ten laste gelegd, subsidiair artikel 273f lid 1 onderdeel 9° Sr en meer subsidiair artikel 273f lid 1 onderdeel 6° Sr.

De opbouw van deze tenlastelegging is opmerkelijk, aangezien artikel 273f lid 1 onderdeel 4°, onderdeel 9° en onderdeel 6° Sr elkaar niet uitsluiten en derhalve cumulatief ten laste gelegd kunnen worden.²²⁵ Artikel 273f lid 1 onderdeel 4° Sr stelt immers strafbaar om een ander middels ongeoorloofde middelen te dwingen dan wel te bewegen zich beschikbaar te stellen voor arbeid of diensten, terwijl artikel 273f lid 1 onderdeel 6° en onderdeel 9° Sr het voordeel trekken uit de prostitutie van een ander strafbaar stellen. Artikel 273f lid 1 onderdeel 6° Sr ziet met name op achtergrondaders en stelt het opzettelijk voordeel trekken uit de uitbuiting van een ander strafbaar.²²⁶ Artikel 273f lid 1 onderdeel 9° Sr stelt daarentegen strafbaar om een ander middels ongeoorloofde middelen te dwingen dan wel te bewegen hem/haar te bevoordelen uit de opbrengst van de prostitutiewerkzaamheden, terwijl niet vereist is dat deze werkzaamheden onvrijwillig worden uitgevoerd.

Een opbouw van de tenlastelegging zoals de onderhavige tenlastelegging kan bovendien nadelig zijn voor een eventuele bewezenverklaring. Dat geldt ook in de onderhavige zaak, waarin het primaire gedeelte van de tenlastelegging (artikel 273f lid 1 onderdeel 4° Sr) bewezen werd verklaard.²²⁷ De dwangmiddelen werden onderbouwd middels diverse bewezen feitelijke gedragingen, waaronder het laten afstaan van de verdiensten uit de prostitutiewerkzaamheden. Terwijl deze feitelijke gedraging in het algemeen dient ter onderbouwing van artikel 273f lid 1 onderdeel 6° of onderdeel 9° Sr, kon deze gedraging in de onderhavige zaak niet tot een bewezenverklaring van een van deze onderdelen van artikel 273f lid 1 Sr leiden. Deze onderdelen waren immers als (meer) subsidiair in de tenlastelegging opgenomen, en konden niet bewezen worden verklaard omdat het primair deel van de tenlastelegging reeds bewezen was verklaard.

Tot slot dient nog een opmerking geplaatst te worden bij de zaak Damco.²²⁸ In deze loverboyzaak was in de dagvaarding van alle verdachten “en/althans een of meer (andere) vrouwen” opgenomen. De rechtbank overwoog dat dit gedeelte van de dagvaarding bij alle verdachten nietig moest worden verklaard, aangezien de dagvaarding op dat punt onvoldoende duidelijk was, en derhalve niet voldeed aan de eisen van artikel 261 van het Wetboek van Strafvordering.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat er regelmatig onjuistheden, onvolledigheden en/of opmerkelijkheden in de tenlasteleggingen in loverboyzaken voorkomen. Niet in alle vonnissen wordt daaraan een rechterlijke overweging gewijd. In andere uitspraken is de verdachte daarentegen vrijgesproken voor de gedeelten van de tenlastelegging, die naar het oordeel van de rechtbank incorrect waren. Onjuiste, onvolledige en opmerkelijke tenlasteleggingen kunnen derhalve (gedeeltelijk) ten grondslag liggen aan vrijspraken van loverboys.

²²⁴ Rechtbank Arnhem 29 april 2008, *LJN* BD0634.

²²⁵ Zo ook A. Beijer, ‘Mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting; de interpretatie van artikel 273f Sr’, *DD* 2010, 60, p. 1009.

²²⁶ Zie paragrafen 3.3.4 en 3.5.6 ‘De overige onderdelen’.

²²⁷ Rechtbank Arnhem 29 april 2008, *LJN* BD0634.

²²⁸ Rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8378 / AU8380 / AU8381 / AU8396 / AU8413 / AU8417.

4.5 De bewijsvraag

4.5.1 Rechterlijke opstelling

In het voorgaande is reeds aangegeven dat niet in alle vonnissen bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen zijn opgenomen. Evenmin zijn de algemene rechtsoverwegingen en strafmotiveringen in de vonnissen even grondig uitgewerkt. Derhalve zijn niet alle onderzochte vonnissen even grondig uitgewerkt. Uit de analyse van de bestudeerde vonnissen is hieromtrent gebleken van een aantal bijzonderheden, welke enige opmerking behoeven.

Allereerst dient een opmerking te worden geplaatst bij een aantal zaken van rechtbank Zwolle. Door deze rechtbank zijn vijf van de 59 bestudeerde vonnissen gewezen. Vier van deze vijf vonnissen springen in het oog vanwege hun opmerkelijk beknopte omvang.²²⁹ Dit terwijl de vier vonnissen alle resulteerden in een vrijspraak. Doordat de rechtbank heeft volstaan met zeer summiere vrijspraakoverwegingen, wordt geen helder beeld verkregen van de concrete feiten en omstandigheden op grond waarvan naar het oordeel van de rechtbank niet is gebleken van mensenhandel.

Een tweede opmerking dient geplaatst te worden bij de houding die rechters blijken aan te nemen bij (onderdelen van) een tenlastelegging, waarbij de officier van justitie (en de verdediging) tot vrijspraak heeft (/hebben) gepleit. Enerzijds blijkt namelijk dat rechters de verdachte vrijspreken van (het betreffende gedeelte van) de tenlastelegging, zonder deze vrijspraak nader te motiveren.²³⁰ Dientengevolge kan niet achterhaald worden welke overwegingen ten grondslag hebben gelegen aan de vrijspraak. De rechtbank behoort de tenlastelegging evenwel – los van de conclusies van de officier van justitie en de raadsman – zelfstandig te beoordelen. Anderzijds blijkt dat rechters (onderdelen van) een tenlastelegging, waarbij de officier van justitie (en de verdediging) tot vrijspraak heeft (/hebben) gepleit, wel zelfstandig beoordelen.²³¹

Tot slot dient binnen het kader van bewijs- en vrijspraakoverwegingen nog een opmerking geplaatst te worden bij een zaak van rechtbank Breda.²³² In het betreffende vonnis heeft de rechtbank haar overwegingen namelijk gestructureerd uiteengezet. Zij overwoog dat bij beoordeling van de vraag of de ten laste gelegde mensenhandel bewezen kon worden verklaard, een aantal vragen beantwoord dienden te worden. Aan de hand van overwegingen met betrekking tot de beantwoording van deze vragen heeft de rechtbank haar uitspraak gemotiveerd en gestructureerd uiteengezet. Zodoende is op heldere wijze inzicht gegeven in de overwegingen die ten grondslag hebben gelegen aan de uitspraak van de rechtbank.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat rechters verschillende houdingen blijken aan te nemen bij bewijs- en vrijspraakoverwegingen in loverboyzaken. Dit heeft in zoverre weliswaar niet zozeer invloed op de uitspraak op zichzelf, doch hangt wel nauw samen met de inzichtelijkheid van de uitspraken en toont bovendien aan dat er tussen rechters wel degelijk verschillen bestaan.

4.5.2 Artikel 250a Sr (oud) versus artikel 273a/f Sr

In paragraaf 4.2.4 ‘Een vergelijking van percentages’ is reeds een vergelijking gemaakt tussen een aantal onderdelen van artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr. De betreffende onderdelen zijn na de wetwijziging in 2005 zonder inhoudelijke wijzigingen van artikel 250a Sr (oud) overgeheveld naar artikel 273a/f Sr, zij het dat de verschillende onderdelen werden vernummerd en artikel 273a/f Sr meer ongeoorloofde middelen omvat. Uit de resultaten in paragraaf 4.2.4 is gebleken dat het percentage vrijspraken bij artikel 273a/f Sr hoger is dan bij artikel 250a Sr (oud). Artikel 273a/f Sr kent weliswaar

²²⁹ Rechtbank Zwolle 12 juni 2008, *LJN* BD6163 / BD6189 en rechtbank Zwolle 23 november 2009, *LJN* BK4813 / BK4818.

²³⁰ Zie bijvoorbeeld rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6960, met betrekking tot de vrijspraakoverweging ten aanzien van (vermeend) slachtoffer [vrouw 16].

²³¹ Zie bijvoorbeeld rechtbank Groningen 23 januari 2007, *LJN* AZ6816. In deze zaak heeft de rechtbank – ondanks dat de officier van justitie tot vrijspraak van een bepaald gedeelte van de ten laste gelegde mensenhandel had geconcludeerd – overwogen dat de gehele tenlastelegging wettig en overtuigend bewezen kon worden.

²³² Rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN* BC7385.

een hoger aantal tenlasteleggingen dan artikel 250a Sr (oud), maar uit tabel 3 is gebleken dat het aantal vrijspraken bij artikel 273a/f Sr tevens in relatieve zin hoger is.

De vraag is dan vanzelfsprekend hoe het hoger aantal vrijspraken bij artikel 273a/f Sr verklaard kan worden. In algemene zin kunnen hiervoor drie verklaringen worden gegeven. Een eerste verklaring is dat de zaken waarin artikel 273a/f Sr ten laste is gelegd, ‘simpelweg’ minder sterk zijn wat betreft bewijsvoering dan de zaken waarin artikel 250a Sr (oud) ten laste is gelegd. Een tweede mogelijke verklaring is dat de strafbaarstellingen zoals opgenomen in artikel 273a/f Sr moeilijker te bewijzen zijn.

Van de 43 loverboyzaken waarin een tenlastelegging is opgenomen, zijn zes zaken voorzien van een tenlastelegging die is toegespitst op zowel artikel 250a Sr (oud) als artikel 273a/f Sr.²³³ Van belang daarbij is dat de onderdelen uit beide artikelen binnen iedere zaak afzonderlijk ten laste zijn gelegd ten aanzien van eenzelfde slachtoffer. In deze zin gaat het in de zes zaken om elf slachtoffers. Uit een vergelijking van de tenlasteleggingen van de zes zaken in deze zin blijkt dat de tenlastelegging in het algemeen ofwel in zijn geheel – dus zowel artikel 250a Sr (oud) als artikel 273a/f Sr – wordt bewezen ofwel in zijn geheel niet bewezen wordt verklaard. In deze zin zijn artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr in zijn geheel bewezen ten aanzien van acht slachtoffers, en in zijn geheel niet bewezen ten aanzien van drie slachtoffers.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan niet worden geconcludeerd dat het hoger aantal vrijspraken van artikel 273a/f Sr het gevolg is van moeilijker te bewijzen strafbaarstellingen in artikel 273a/f Sr dan in artikel 250a Sr (oud).²³⁴ Dit is in zoverre ook niet bevreemdend, nu de betreffende onderdelen van artikel 250a Sr (oud) zonder inhoudelijke wijzigingen zijn overgeheveld naar artikel 273a/f Sr, zij het dat artikel 273a/f Sr meer ongeoorloofde middelen omvat. Dit is echter anders wat betreft artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. Op dit onderdeel wordt nader ingegaan in paragraaf 4.5.5 ‘Oogmerk van uitbuiting’. Binnen dit kader dient evenwel nog opgemerkt te worden dat het percentage vrijspraken van artikel 273a/f Sr tevens aanzienlijk hoger is dan het percentage vrijspraken van artikel 250a Sr (oud), indien artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr buiten beschouwing wordt (/worden) gelaten. Dit volgt indirect reeds uit tabel 2 en tabel 3, en direct uit de onderstaande tabel.

Tabel 4

Verhouding artikel 250a Sr (oud) versus artikel 273a/f Sr, exclusief lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr.

'Type' mensenhandel	Tenlastelegging	Bewezen, volledig	Bewezen, partieel	Vrijspraak, volledig
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Totaal 250a	64 (100%)	32 (50%)	20 (31%)	12 (19%)
Totaal 273a/f	111 (100%)	38 (34%)	24 (22%)	49 (44%)
273a/f lid 1 / 1	18 (100%)	7 (39%)	4 (22%)	7 (39%)
273a/f lid 1 / 2	4 (100%)		2 (50%)	2 (50%)
Totaal 273a/f excl. lid 1/1 en lid 1/2	89 (100%)	31 (35%)	18 (20%)	40 (45%)

Een derde mogelijke verklaring is dat artikel 273a/f Sr aanzienlijk omvangrijker en onoverzichtelijker is dan artikel 250a Sr (oud). Weliswaar omvat artikel 273a/f Sr nagenoeg dezelfde strafbaarstellingen als artikel 250a Sr (oud), maar in artikel 273a/f Sr zijn enkele nieuwe onderdelen opgenomen. Bovendien ziet artikel 273a/f Sr – anders dan artikel 250a Sr (oud) – tevens op andere (dan seksuele) vormen van uitbuiting en gedwongen orgaanverwijdering. Doordat artikel 273a/f Sr dientengevolge aanzienlijk omvangrijker en onoverzichtelijker is, kan dit gevolgen hebben voor de inzichtelijkheid en

²³³ Zie bijvoorbeeld rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6957, met betrekking tot de tenlastelegging ten aanzien van slachtoffer [vrouw 01], [vrouw 02] en [vrouw 03]. Zie bijlage VII voor de betreffende tenlastelegging.

²³⁴ Hierbij dient evenwel in acht genomen te worden dat de analyse slechts een beperkt aantal zaken betreft.

begrijpelijkheid van het artikel. Dit kan op haar beurt mogelijk weer gevolgen hebben voor tenlasteleggingen en rechterlijke uitspraken ten aanzien van loverboys. Uit paragraaf 4.4 is reeds gebleken dat er regelmatig incorrecte tenlasteleggingen voorkomen. In het onderhavige onderzoek is gebleken dat er in negen van de 43 loverboyzaken waarin een tenlastelegging was opgenomen, sprake was van onjuiste en/of opmerkelijke tenlasteleggingen. Opmerkelijk daarbij is dat de tenlastelegging in zeven van deze negen zaken was gericht op artikel 273a/f Sr. Mogelijk zijn de betreffende incorrecte tenlasteleggingen (gedeeltelijk) te verklaren door de omvang en onoverzichtelijkheid van artikel 273a/f Sr. Op de vraag of bij rechterlijke uitspraken eveneens sprake is van onjuistheden en/of opmerkelijkheden, wordt nader ingegaan in paragraaf 4.6.

Als eerste mogelijke verklaring voor het hoger aantal vrijspraken bij artikel 273a/f Sr werd gegeven dat de zaken waarin artikel 273a/f Sr ten laste is gelegd, ‘simpelweg’ minder sterk zijn wat betreft bewijsvoering dan de zaken waarin artikel 250a Sr (oud) ten laste is gelegd. In de navolgende paragrafen wordt nader ingegaan op diverse onderwerpen die mogelijk een rol spelen bij de bewijsvoering in loverboyzaken.

4.5.3 Aangiftes en slachtofferverklaringen

De werkwijzen die loverboys hanteren om een meisje voor zich te winnen en haar te dwingen tot bepaalde handelingen, met als doel om daaruit voor zichzelf financieel gewin te halen, zijn veelal te omschrijven als ‘slinks’. Loverboys dwingen dan wel bewegen hun meisje veelal om in de prostitutie te gaan en/of te blijven werken en/of om het door haar in de prostitutie verdiende geld aan hen af te staan. Dit is strafbaar op grond van artikel 273f Sr.

Indien een meisje eenmaal is gedwongen dan wel bewogen om in de prostitutie te (blijven) werken en/of het door haar in de prostitutie verdiende geld aan haar loverboy af te staan, is het voor het meisje onmogelijk – althans erg moeilijk – om zich aan deze situatie te onttrekken. Enerzijds kan dit komen door de emotionele binding van het meisje aan haar loverboy, die vaak lange tijd blijft bestaan. Doordat het meisje zich vaak geen slachtoffer voelt en de emotionele manipulatie niet als dwang ervaart, zal zij noch aangifte tegen haar loverboy doen, noch een belastende verklaring jegens hem afleggen. Anderzijds kan er bij het meisje sprake zijn van een dusdanig grote angst voor haar loverboy, dat zij bang is om opnieuw door hem mishandeld te worden, indien ze bij hem weg zou gaan. Zij zal dientengevolge uit angst voor haar loverboy geen aangifte tegen hem doen of een belastende verklaring jegens hem afleggen. Bij beide ‘types’ meisjes geldt dat de meisjes al dan niet onder druk, beïnvloeding en/of bedreiging van hun loverboy geen aangifte doen, hun aangifte of belastende verklaring intrekken of zelfs een ontlastende verklaring ten gunste van hun loverboy afleggen.

Rechters dienen dan ook op de hoogte te zijn van deze problematiek die speelt bij slachtoffers van loverboys, welke wordt veroorzaakt door de kenmerken van loverboymethoden. Dat rechters hiervan evenwel niet altijd op de hoogte lijken te zijn, blijkt uit een uitspraak van rechtbank Utrecht.²³⁵ De rechtbank overwoog dat de wetgever met artikel 273f Sr heeft beoogd om onder meer onvrijwillige prostitutie en exploitatie van prostitutie onder dwangomstandigheden tegen te gaan. Ondanks dat wettige bewijsmiddelen voorhanden waren dat sprake was van onvrijwillige prostitutie door de betrokkene en dat de betrokkene onder dwang is geëxploiteerd in de prostitutie, heeft de rechtbank op grond van de betreffende bewijsmiddelen niet de overtuiging verkregen dat van (één van) beide situaties sprake was. De rechtbank achtte daartoe van bepalend belang dat de betrokkene geen aangifte van mensenhandel had gedaan tegen de verdachte en bij de rechter-commissaris haar belastende verklaring tegen de verdachte integraal had ingetrokken. Ter terechtzitting heeft de betrokkene – naar de overtuiging van de rechtbank – in volle vrijheid, opnieuw en met grote stelligheid aangegeven te blijven bij haar eerder bij de rechter-commissaris afgelegde verklaring. De rechtbank oordeelde vervolgens:

²³⁵ Rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN BC9918*.

“Als degene die het werk daadwerkelijk verricht één en andermaal en met grote stelligheid volhoudt dat het niet onvrijwillig was en dat het evenmin gebeurde onder omstandigheden waarvan gezegd kan worden dat het verrichte werk daardoor onder dwangcondities heeft plaatsgevonden, dan is er naar het oordeel van de rechtbank niet sprake van een situatie waarin door het strafrecht bescherming kan worden geboden.”²³⁶

De rechtbank miskende met deze uitspraak aldus de slinkse methoden die loverboys hanteren en derhalve tevens de problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens van slachtoffers die een rol spelen bij het al dan niet doen van aangifte en/of het al dan niet afleggen van een verklaring. Een instemming van het slachtoffer met de prostitutie is immers niet relevant indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. Ook slachtoffers die instemmen met de situatie – wat zij soms doen om erger te voorkomen – moeten aan het strafrecht bescherming kunnen ontnemen.²³⁷

De onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal zaken waarin al dan niet aangifte is gedaan en/of al dan niet een belastende en/of ontlastende verklaring is afgelegd.

Tabel 5²³⁸

Verklaringen van slachtoffers.

	Aantal zaken	Bewezen, volledig	Bewezen, partiel	Vrijspraak
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Aangifte en/of belastende verklaring	30 (100%)	10(33%)	15 (50%)	5 (17%)
- waarvan in ieder geval aangifte	21 (100%)	8(38%)	8 (38%)	5 (24%)
Ontlastende verklaring	7 (100%)	0 (0%)	3 (43%)	4 (57%)
Belastende én ontlastende verklaring	8 (100%)	3 (37,50%)	5 (62,50%)	-
Geen aangifte/verklaring; of onbekend	14 (100%)	7 (50%)	2 (14%)	5 (36%)
Totaal	59 (100%)	20 (34%)	25 (42%)	14 (24%)

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat in de helft van de 59 bestudeerde vonnissen een aangifte is gedaan en/of een belastende verklaring is afgelegd.²³⁹ In de andere helft van de gevallen is een ontlastende verklaring afgelegd, een tegenstrijdige verklaring of helemaal geen verklaring. Dit wordt – zoals in het bovenstaande reeds is verondersteld – regelmatig veroorzaakt door de liefdes- en/of angstgevoelens die bij slachtoffers van loverboys spelen.²⁴⁰

Uit de bestudeerde jurisprudentie wordt de indruk verkregen dat voornamelijk de angstgevoelens hierbij een belangrijke rol spelen. In negen vonnissen werd namelijk uitdrukkelijk door de rechtbank overwogen dat het niet doen van aangifte, het niet afleggen van een verklaring of juist het afleggen van een ontlastende verklaring het gevolg was van angstgevoelens voor de verdachte (of een van zijn ‘vriendjes’). In slechts twee vonnissen daarentegen werd door de rechtbank uitdrukkelijk overwogen dat het afleggen van een ontlastende verklaring het gevolg was van liefdesgevoelens voor de verdachte.

Wanneer de percentages uit tabel 6 inzake verklaringen in eerste aanleg – en de percentages uit de tabel opgenomen in bijlage VIII, inzake verklaringen van slachtoffers in hoger beroep – worden vergeleken, ontstaat de indruk dat – zoals verwacht – aangiftes en/of belastende verklaringen relatief gezien tot meer veroordelingen leiden. Immers 83% van de loverboyzaken waarin aangifte is gedaan

²³⁶ Rechtbank Utrecht 18 april 2008, L/JN BC9918.

²³⁷ Slachtoffers geven soms de tegenstand op of stemmen in met een bepaalde situatie om erger te voorkomen. Hiermee dient rekening te worden gehouden bij beantwoording van de vraag of er sprake is van dwang in de zin van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht. Zie paragraaf 3.5.3 ‘De middelen’.

²³⁸ Zie bijlage VIII voor de tabel verklaringen van slachtoffers in hoger beroep.

²³⁹ Aangezien de rechtsoverwegingen niet in alle vonnissen (specifiek) zijn uitgewerkt, kunnen de cijfers in werkelijkheid enigszins anders zijn. Bovendien is het niet mogelijk de cijfers uit te werken per slachtofferverklaring, nu daartoe niet alle vonnissen voldoende grondig zijn uitgewerkt.

²⁴⁰ Zie ook <www.comensha.nl>.

of een belastende verklaring is afgelegd (n = 30), heeft geresulteerd in een bewezenverklaring van mensenhandel. In 21 van die 30 loverboyzaken was in ieder geval sprake van één of meerdere aangiftes van (vermoedelijke) slachtoffers. Van deze 21 zaken resulteerden 16 zaken (76%) in een veroordeling voor mensenhandel. Uit deze resultaten ontstaat tevens de indruk dat aangiftes en/of belastende verklaringen relatief gezien tot meer vervolgingen leiden. Of ‘zaken’ waarin geen aangifte is gedaan en/of geen belastende verklaring is afgelegd daadwerkelijk tot minder vervolgingen hebben geleid, kan echter – vanzelfsprekend – niet bevestigd of ontkracht worden met de bestudeerde jurisprudentie. De veronderstelling is dat deze ‘zaken’ zonder aangifte en/of verklaring van het slachtoffer onbekend blijven. Hier zou nader onderzoek naar gedaan kunnen worden.

Verklaringen van (vermeende) slachtoffers die de verdachte ontlasten, komen in zeven (12%) van de 59 geanalyseerde vonnissen voor. Minder dan de helft (43%) van deze zaken resulteerde in een veroordeling.

Opmerkelijk is dat de acht (13,5%) van de 59 zaken waarin door één of meerdere (vermeende) slachtoffers zowel belastende als ontlastende verklaringen afgelegd zijn, allemaal in een veroordeling resulteerden. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat het in vijf van deze zaken (62,5%) een partiële veroordeling betrof. Voorts dient opgemerkt te worden dat het bij de acht zaken enerzijds kan gaan om zaken waarin het ene slachtoffer belastend heeft verklaard en het andere slachtoffer ontlastend (hiervan was sprake in één van de acht zaken), en anderzijds om zaken waarin hetzelfde/dezelfde slachtoffer(s) zowel belastend als ontlastend heeft/hebben verklaard (hiervan was sprake in drie van de acht zaken). Ook een combinatie hiervan komt voor (hiervan was sprake in vier van de acht zaken). Op de betrouwbaarheid van tegenstrijdige verklaringen wordt nader ingegaan in paragraaf 4.5.4.

De tegenstrijdige verklaringen zijn soms het gevolg van beïnvloeding en/of bedreiging van de slachtoffers door de verdachte. Onder deze druk trekken slachtoffers hun aangifte of belastende verklaring regelmatig in en/of leggen (vervolgens) een voor de verdachte ontlastende verklaring af. In een enkele zaak overwoog de rechtbank zelfs dat zij het begrijpelijk achtte dat het slachtoffer niet direct belastend over de verdachte had verklaard, aangezien er sprake was van een combinatie van angst en afhankelijkheid van het slachtoffer ten opzichte van verdachte.²⁴¹

Een voorbeeld van een zaak waarin sprake was van beïnvloeding van de slachtoffers, is een zaak van rechtbank Arnhem.²⁴² In deze zaak hebben de twee slachtoffers aanvankelijk een belastende verklaring afgelegd. Naderhand zijn zij echter teruggekomen op deze verklaringen. De rechtbank hechtte minder waarde aan deze latere verklaringen van de slachtoffers, aangezien gebleken was van kennelijke beïnvloeding van de slachtoffers door de broer van de verdachte.

Van bedreiging van slachtoffers was onder meer sprake in de zaak Sneep.²⁴³ In deze zaak overwoog de rechtbank dat een aantal vrouwen aanvankelijk heeft gedurfd om aangifte te doen tegen de verdachten; sommigen evenwel pas nadat bekend was geworden dat leden van de groep opgepakt waren. Diverse aangiftes zijn naderhand echter weer ingetrokken. “Als daarbij wordt bedacht dat van de zijde van de verdachten niet werd geschroomd om bedreigingen te uiten, waarbij alleen al te denken valt aan het dreigen om de woning van de familie van aangeefster [vrouw 03] met explosieven op te blazen, dan wel aangeefster zelf te vermoorden als zij haar aangifte niet zou intrekken, dan geeft dit een sprekend beeld van de werkwijze van de groep waartoe verdachte behoorde.”²⁴⁴

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat er veel punten een rol spelen bij het doen van aangifte en/of het afleggen van een belastende en/of ontlastende verklaring. Een van deze punten is – algemeen genoemd – de werkwijze die loverboys hanteren, aangezien deze zorgt voor

²⁴¹ Rechtbank 's-Gravenhage 20 augustus 2007, *LJN* BB2033.

²⁴² Rechtbank Arnhem 4 april 2008, *LJN* BC9292. Zie voorts onder meer rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8380 en rechtbank Amsterdam 21 december 2007, *LJN* BC1037.

²⁴³ Rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6957 / BD6960 / BC6972 / BD6974.

²⁴⁴ Rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6957.

liefdes- en/of angstgevoelens bij de slachtoffers. Deze gevoelens blijken wel degelijk een rol te spelen bij het al dan niet doen van aangifte en het al dan niet afleggen van een verklaring. Bovendien worden deze gevoelens regelmatig nog eens versterkt door beïnvloeding of bedreiging van het slachtoffer door de loverboy (of zijn ‘vriendjes’). Onder dergelijke druk kunnen slachtoffers hun aangifte en/of belastende verklaring intrekken, en soms zelfs een voor de verdachte ontlastende verklaring afleggen. Rechters worden daardoor regelmatig geconfronteerd met tegenstrijdige verklaringen.

Rechters dienen van deze problematiek op de hoogte te zijn. Dit geldt a fortiori nu uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie de indruk is ontstaan dat aangiftes en/of belastende verklaringen relatief gezien tot meer veroordelingen leiden. Van de 30 zaken waarin sprake was van een aangifte en/of belastende verklaring, resulteerden immers 25 zaken (83%) in een veroordeling.

In deze paragraaf is zodoende duidelijk geworden dat, ondanks dat mensenhandel geen klachtdelict is en loverboys ook zonder aangifte of melding van het slachtoffer kunnen worden veroordeeld, het doen van aangifte en/of het afleggen van een verklaring wel degelijk van belang is bij de bewijsvoering in een rechtszaak.

4.5.4 Betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen

In het voorgaande is reeds duidelijk geworden dat slachtoffers van loverboys niet altijd bereid zijn tot het doen van aangifte of het afleggen van een verklaring. Indien slachtoffers reeds de stap hebben durven zetten om aangifte te doen tegen hun loverboy of om een belastende verklaring jegens hem af te leggen, bezwijken zij naderhand regelmatig onder de beïnvloeding of bedreiging van hun loverboy om hun aangifte en/of belastende verklaring integraal in te trekken, en soms zelfs om een voor de loverboy ontlastende verklaring af te leggen.²⁴⁵ Rechters worden zodoende regelmatig geconfronteerd met tegenstrijdige verklaringen.

In de onderhavige paragraaf wordt nader ingegaan op de beoordeling van de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen door rechters. Verschillende factoren die daarbij een rol spelen, worden besproken.

In 34 (58%) van de 59 geanalyseerde loverboyzaken heeft de rechter in de bewijs- en/of vrijspraak-overwegingen een oordeel opgenomen omtrent de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen.²⁴⁶ Uit de analyse blijkt dat er in hoofdzaak vier factoren zijn die door rechters worden meegewogen in de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid van de verklaringen.²⁴⁷ De frequenties waarin deze factoren voorkomen, zijn opgenomen in de onderstaande tabel. De verschillende factoren worden daarna beschreven.

²⁴⁵ Zo ook A. Beijer, ‘Mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting; de interpretatie van artikel 273f Sr’, *DD* 2010, 60, p. 989.

²⁴⁶ In hoger beroep hebben rechters in zeven van de tien arresten een betrouwbaarheidsoordeel van slachtofferverklaringen opgenomen in de rechtsoverwegingen.

²⁴⁷ In de rechtsoverwegingen worden de verschillende factoren weliswaar niet altijd letterlijk benoemd, maar indien de overwegingen te herleiden waren tot één van de factoren, dan zijn deze als zodanig in de analyse opgenomen.

Tabel 6²⁴⁸*Betrouwbaarheidsfactoren.*

	Bewijs- en vrijspraakmotivering
	N = 34
	n (%)
De aan- of afwezigheid van steunbewijs	20 (59%)
De inhoud van de verklaring: mate van consistentie	25 (74%)
De inhoud van de verklaring: mate van gedetailleerdheid	12 (35%)
De geloofwaardigheid van de verklaring	16 (47%)

1. *De aan- of afwezigheid van steunbewijs*

In twintig vonnissen heeft de rechter geoordeeld dat de verklaringen van het slachtoffer wel of geen ondersteuning vinden in ander bewijsmateriaal. Dit bewijsmateriaal kan zowel gelegen zijn in andere getuigenverklaringen als in andere bewijsmiddelen, zoals observaties en tapgesprekken. Steunbewijs heeft naar verwachting een positieve invloed op de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid van een slachtofferverklaring.²⁴⁹ Middels steunbewijs kan immers nagegaan worden of de verklaring van het slachtoffer (in hoge mate) correct is. Dat steunbewijs naar verwachting een positieve invloed heeft op het betrouwbaarheidsoordeel, blijkt allereerst uit de onderstaande tabel.

Tabel 7²⁵⁰*De aan- of afwezigheid van steunbewijs.*

	Bewezenverklaring	Vrijspraak
	n (%)	n (%)
Aanwezig	17 (77%)	0 (0%)
Afwezig	0 (0%)	5 (23%)

n = 22²⁵¹

Steunbewijs lijkt zelfs een doorslaggevende factor te kunnen vormen voor de betrouwbaarheid van een slachtofferverklaring. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een uitspraak van rechtbank Amsterdam, waarin het slachtoffer zowel belastende als ontlastende verklaringen had afgelegd.²⁵² De rechtbank oordeelde dat de verklaringen van het slachtoffer op belastende onderdelen overtuigden, aangezien die onderdelen werden ondersteund door andere bewijsmiddelen. Daarbij was tevens van belang dat de rechtbank niet uitsloot dat het slachtoffer nog onder invloed van de verdachte verkeerde.

Ook uit een uitspraak van gerechtshof Arnhem blijkt dat steunbewijs een doorslaggevende factor lijkt te kunnen vormen voor de betrouwbaarheid.²⁵³ Het gerechtshof oordeelde namelijk dat de verklaringen van de slachtoffers – ondanks tegenstrijdigheden – betrouwbaar waren, aangezien ze in belangrijke mate steun vonden in andere bewijsmiddelen.

²⁴⁸ In hoger beroep werden de factoren aan- of afwezigheid van steunbewijs en de mate van consistentie en gedetailleerdheid van de verklaring ieder in zes van de zeven arresten meegewogen in de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen. De geloofwaardigheid van de verklaring werd in twee van de zeven arresten als factoren meegewogen in het betrouwbaarheidsoordeel.

²⁴⁹ Zie ook Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 478.

²⁵⁰ In de tabel zijn slechts de zaken opgenomen, waarin door rechters een betrouwbaarheidsoordeel is gegeven omtrent slachtofferverklaringen en waarin expliciet is opgemerkt dat de aan- of afwezigheid van steunbewijs een factor was die heeft bijgedragen aan het betrouwbaarheidsoordeel.

²⁵¹ Het gaat in totaal om twintig verschillende zaken. Twee zaken zijn evenwel dubbel in de tabel opgenomen. In deze zaken was namelijk voor de ene slachtofferverklaring wel steunbewijs aanwezig, terwijl voor de andere slachtofferverklaring geen steunbewijs aanwezig was. Beide zaken resulteerden in een partiële bewezenverklaring.

²⁵² Rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN BK7604*. Vlg. rechtbank Utrecht 29 mei 2008, *LJN BD8803*.

²⁵³ Gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN AZ3362 / AZ3363 / AZ3374* (hoger beroep inzake de zaak Damco: rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN AU8381* resp. AU8380 resp. AU8378).

2. De inhoud van de verklaring: mate van consistentie

Bij de mate van consistentie speelt zowel de interne consistentie als de externe consistentie een rol. Bij de interne consistentie gaat het erom dat de verklaringen van eenzelfde slachtoffer met elkaar in overeenstemming zijn. Bij de externe consistentie gaat het er daarentegen om dat de verklaringen van verschillende slachtoffers met elkaar in overeenstemming zijn. Consistentie in de verklaringen heeft naar verwachting een positieve invloed op de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid van een slachtofferverklaring.²⁵⁴ Dit blijkt uit de onderstaande tabel.

Tabel 8²⁵⁵

De mate van consistentie.

	Bewezenverklaring	Vrijspraak
	n (%)	n (%)
Wel consistent	20 (69%)	0 (0%)
Niet consistent	8 (28%)	1 (3%)

n = 29²⁵⁶

Bij deze tabel dienen evenwel een aantal opmerkingen geplaatst te worden. Allereerst dient opgemerkt te worden dat het in totaal 25 vonnissen betreft waarin de rechter de mate van consistentie van een slachtofferverklaring heeft meegewogen in de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid van de verklaring. In 24 zaken speelde de interne consistentie een rol en in vijf zaken de externe consistentie. In vier van deze vijf zaken speelde naast de externe consistentie tevens de interne consistentie een rol. Voorts dient opgemerkt te worden dat het in een aantal vonnissen voorkomt dat het ene slachtoffer een intern consistente verklaring aflegt, terwijl het andere slachtoffer een intern inconsistente verklaring aflegt. Dientengevolge zijn in de betreffende vonnissen meerdere vormen van consistentie in de analyse opgenomen. Ten derde dient opgemerkt te worden dat de slachtofferverklaringen die intern tegenstrijdig zijn (ofwel: intern inconsistent), in de tabel zijn aangemerkt als ‘niet consistent’. Zoals uit tabel 8 blijkt, zijn er in totaal negen zaken waarin sprake is van inconsistente slachtofferverklaringen.²⁵⁷ Acht van deze negen zaken resulteerden evenwel in een bewezenverklaring. Een verklaring hiervoor is dat de acht verklaringen door de rechtbank wel betrouwbaar werden geacht, althans wat betreft het belastende gedeelte van de verklaring. De laatste van de negen zaken waarin sprake was van een niet consistente verklaring, resulteerde in een (partiële) vrijspraak.²⁵⁸ Deze niet consistente verklaring werd door de rechtbank niet betrouwbaar geacht.

De niet consistente slachtofferverklaringen – waar veelal de problematiek van liefdes- en angstgevoelens aan ten grondslag ligt – werden in acht van de negen vonnissen wel betrouwbaar geacht. Daaraan lagen verschillende rechterlijke overwegingen ten grondslag. Een opmerkelijke rechtsoverweging binnen dit kader is te vinden in een uitspraak van rechtbank Utrecht.²⁵⁹ In de betreffende zaak werd

²⁵⁴ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 478.

²⁵⁵ In de tabel zijn slechts de zaken opgenomen, waarin door rechters een betrouwbaarheidsoordeel is gegeven omtrent slachtofferverklaringen en waarin expliciet is opgemerkt dat de mate van consistentie van de verklaring een factor was die heeft bijgedragen aan het betrouwbaarheidsoordeel.

²⁵⁶ Het gaat in totaal om 25 verschillende zaken. Vier zaken zijn evenwel dubbel in de tabel opgenomen, aangezien in deze zaken sprake was van meerdere vormen van consistentie.

²⁵⁷ Ook in diverse arresten in hoger beroep was sprake van inconsistente slachtofferverklaringen. In hoger beroep heeft de mate van consistentie in zes arresten een rol gespeeld bij het betrouwbaarheidsoordeel omtrent slachtofferverklaringen. In alle zes de arresten was sprake van tegenstrijdige (ofwel: inconsistente) verklaringen. In vier van deze zes arresten werden de verklaringen wel in grote lijnen of op essentiële punten consistent geacht. In één arrest werden de tegenstrijdige verklaringen onvoldoende betrouwbaar geacht wegens verschillende inconsistenties en/of onwaarschijnlijkheden. In een laatste arrest tot slot werd met betrekking tot de tegenstrijdige verklaringen van eenzelfde slachtoffer enerzijds terughoudendheid betracht, terwijl de verklaringen anderzijds wel voldoende betrouwbaar werden geacht, nu deze details bevatten die in overige bewijsmiddelen steun vonden.

²⁵⁸ NB: in de betreffende zaak – rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN BC9918* – was sprake van twee slachtoffers. In deze zaak heeft één slachtoffer consistent verklaard. Deze verklaring werd betrouwbaar geacht en ten aanzien van dit slachtoffer werd mensenhandel bewezen verklaard. Het andere slachtoffer in deze zaak heeft daarentegen inconsistent verklaard. Haar verklaring werd niet betrouwbaar geacht en ten aanzien van dit slachtoffer werd geen mensenhandel bewezen verklaard.

²⁵⁹ Rechtbank Utrecht 25 juli 2007, *LJN BB0450*.

aan het wel betrouwbaar achten van de tegenstrijdige slachtofferverklaring een rapport van prof. Bullens inzake (slachtoffers van) loverboys ten grondslag gelegd.²⁶⁰

In enkele zaken waarin sprake was van tegenstrijdige verklaringen, was de rechtbank van oordeel dat de eerder afgelegde belastende verklaringen geloofwaardiger waren dan de later afgelegde ontlastende verklaring van het slachtoffer. Door de rechtbank werd hieraan ten grondslag gelegd dat het slachtoffer geen details wilde of kon verstrekken met betrekking tot de ontlastende verklaring en/of dat de ontlastende verklaring niet kon worden ondersteund door andere bewijsmiddelen, terwijl de belastende verklaring wel kon worden ondersteund door andere bewijsmiddelen. Op deze wijze wordt uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie de indruk verkregen dat inconsistenties in slachtofferverklaringen er niet, althans weinig, toe doen bij de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid, indien er maar steunbewijs aanwezig is voor een bepaald gedeelte (veelal het belastende gedeelte) van de verklaring.

Tot slot heeft de rechtbank in een aantal zaken waarin sprake was van tegenstrijdige verklaringen zelf een verklaring gezocht voor de inconsistente verklaringen. Enkele door de rechter genoemde verklaringen zijn beïnvloeding en bedreiging van het slachtoffer en liefdes- of angstgevoelens van het slachtoffer jegens de verdachte.²⁶¹

3. *De inhoud van de verklaring: mate van gedetailleerdheid*

In twaalf zaken heeft de rechtbank een oordeel gegeven omtrent de mate van gedetailleerdheid van een slachtofferverklaring. De aanwezigheid van veel details lijkt een positieve invloed te hebben op de betrouwbaarheid van de verklaring. Mogelijk speelt daarbij een rol dat de verklaring dientengevolge kan worden gecontroleerd middels andere bewijsmiddelen. In negen van de twaalf zaken was naast de mate van gedetailleerdheid namelijk ook de aan- of afwezigheid van steunbewijs een factor die van belang was bij het oordeel van de rechter omtrent de betrouwbaarheid van de slachtofferverklaring. Hieruit wordt evenwel de indruk verkregen dat de afwezigheid van (veel) details in een slachtofferverklaring er – evenals inconsistenties in een verklaring – niet, althans weinig, toe doet bij de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid, indien er maar steunbewijs aanwezig is voor de verklaring.

Tabel 9²⁶²

De mate van gedetailleerdheid.

	Bewezenverklaring	Vrijspraak
	n (%)	n (%)
Wel details	11 (92%)	0 (0%)
Geen details	1 (8%)	0 (0%)

n = 12

Zoals reeds uit de tabel blijkt, was in één van de twaalf vonnissen waarin de mate van gedetailleerdheid van de verklaring een rol heeft gespeeld bij het betrouwbaarheidsoordeel, sprake van geen details. Het vonnis resulteerde echter wel in een bewezenverklaring.²⁶³ Hierbij dient opgemerkt te worden dat de mate van gedetailleerdheid in deze zaak een rol heeft gespeeld bij het niet betrouwbaar achten van het ontlastende gedeelte van een tegenstrijdige slachtofferverklaring. Het belastende gedeelte van de verklaring werd echter wel betrouwbaar geacht en de zaak resulteerde in een bewezenverklaring.

Het komt regelmatig voor dat slachtoffers zich bepaalde details niet of niet goed kunnen herinneren. Dit mag blijken een psychologisch onderzoek met betrekking tot getuigenverklaringen evenwel geen

²⁶⁰ Professor Bullens is medeauteur van het boek A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof, *Facetten van zedencriminaliteit*, Den Haag: Reed Business Information 2007.

²⁶¹ Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 4 april 2008, *LJN* BC9292, rechtbank Arnhem 29 april 2008, *LJN* BD0634 en rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6957 (Sneep).

²⁶² In de tabel zijn slechts de zaken opgenomen, waarin door rechters een betrouwbaarheidsoordeel is gegeven omtrent slachtofferverklaringen en waarin expliciet is opgemerkt dat de mate van gedetailleerdheid van de verklaring een factor was die heeft bijgedragen aan het betrouwbaarheidsoordeel.

²⁶³ Rechtbank Amsterdam 21 december 2007, *LJN* BC1037.

grond zijn voor rechters om de verklaringen van een getuige/slachtoffer te verwerpen.²⁶⁴ Uit dit onderzoek is namelijk gebleken dat een onjuiste herinnering van details geen verband houdt met de nauwkeurigheid van de rest van de getuigenverklaring. Hiermee dienen rechters derhalve rekening te houden in loverboyzaken.

4. De geloofwaardigheid van de verklaring

In zestien zaken heeft de rechtbank een oordeel gegeven omtrent de geloofwaardigheid van een slachtofferverklaring. Indien een verklaring geloofwaardig wordt geacht, heeft dit vanzelfsprekend een positieve invloed op het oordeel omtrent de betrouwbaarheid van een slachtofferverklaring.

Opmerkelijk bij de zaken waarin de rechtbank een oordeel heeft gegeven omtrent de geloofwaardigheid van een verklaring, is dat in gevallen waarin het slachtoffer belastend heeft verklaard, deze verklaring in het algemeen geloofwaardig werd geacht. Ook in de zaken waarin een slachtoffer tegenstrijdig heeft verklaard, hebben rechters over het algemeen meer geloof gehecht aan de belastende verklaring dan aan de ontlastende verklaring.²⁶⁵ Dat oordeel is veelal mede gebaseerd op de omstandigheid dat het slachtoffer geen details wilde of kon verstrekken met betrekking tot de ontlastende verklaring en/of dat de ontlastende verklaring niet kon worden ondersteund door andere bewijsmiddelen. Op deze wijze ontstaat de indruk dat rechters de neiging hebben om evidentie te zoeken en te interpreteren op een wijze die past binnen hun denkstramien. Dit wordt de confirmation bias genoemd.²⁶⁶ Tevens ontstaat op deze wijze de indruk dat de (on)geloofwaardigheid van een slachtofferverklaring er niet, althans weinig, toe doet bij de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid, indien er maar steunbewijs aanwezig is voor de verklaring.

In een aantal zaken wordt aan ontlastende slachtofferverklaringen weinig waarde gehecht door de rechtbank, omdat de rechtbank van oordeel is dat het slachtoffer door liefdes- of angstgevoelens ontlastend heeft verklaard voor de verdachte.²⁶⁷ Het oordeel omtrent de geloofwaardigheid is voorts gebaseerd op de afwezigheid van een motief voor het afleggen van een valse verklaring, de overtuiging van de verklaring van het slachtoffer of het (vermoedelijk) liegen door het slachtoffer.²⁶⁸ Eenmaal werd een slachtofferverklaring geloofwaardig geacht, omdat het slachtoffer “spontaan, gedetailleerdheid en geloofwaardig heeft verklaard”.²⁶⁹

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat er weliswaar vier factoren zijn die een rol kunnen spelen bij de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen, maar dat het bij deze beoordeling in de kern telkenmale gaat om de aan- of afwezigheid van steunbewijs. De andere factoren – inconsistenties, de afwezigheid van (veel) details en de (on)geloofwaardigheid in/van een slachtofferverklaring – lijken er niet, althans weinig, toe te doen bij de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid, indien er maar steunbewijs aanwezig is voor (bepaalde gedeelten van) de verklaring. Zoals reeds gezegd, lijkt steunbewijs derhalve een doorslaggevende factor te kunnen vormen voor de betrouwbaarheid van een slachtofferverklaring.

Dat niet uitgesloten is dat ook de overige drie factoren allen afzonderlijk een positieve invloed kunnen hebben op het betrouwbaarheidsoordeel, blijkt onder meer uit een vonnis van rechtbank Amsterdam.²⁷⁰ In deze zaak had het slachtoffer zowel bij de politie als bij de rechter-commissaris meerdere verklaringen afgelegd. De rechtbank oordeelde dat de verklaringen van het slachtoffer dusdanig

²⁶⁴ J.C. Yuille & J.L. Cutshall, ‘A Case Study of Eyewitness Memory of a Crime’, *Journal of Applied Psychology* (71) 1986-2, p. 291-301.

²⁶⁵ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 21 december 2007, *LJN* BC1037.

²⁶⁶ H.F.M. Crombag, ‘Over tunnelvisie’, *Trema* 2006-7, p. 273-275. Hier zou nader onderzoek naar gedaan kunnen worden.

²⁶⁷ Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 29 april 2008, *LJN* BD0634 en rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6965/BD6969 (Sneep).

²⁶⁸ Zie bijvoorbeeld rechtbank Groningen 23 januari 2007, *LJN* AZ6817/AZ6818. Zie ook gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, *LJN* BH2476 (hoger beroep inzake rechtbank Utrecht 25 juli 2007, *LJN* BB0450) en gerechtshof Arnhem 21 december 2009, *LJN* BK7216 (hoger beroep inzake rechtbank Zwolle 27 januari 2009, *LJN* BH3317).

²⁶⁹ Rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN* BK7603.

²⁷⁰ Rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN* BK7604.

consistent en gedetailleerd waren en op belangrijke onderdelen werden bevestigd door verklaringen van derden, dat deze als betrouwbaar en waarheidsgetrouw moesten worden gekwalificeerd.

In slechts vier van de 34 vonnissen waarin een beoordeling is gegeven omtrent de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen, werd de slachtofferverklaring minder betrouwbaar geacht.

Tabel 10

Veroordelingen en vrijspraken bij betrouwbaarheidsoordeel verklaring.

	Aantal	Bewezen, volledig	Bewezen, partieel	Vrijspraak
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Wel betrouwbaar	30 (100%)	13 (43%)	15 (50%)	2 (7%)
Niet betrouwbaar	4 (100%)	0 (0%)	2 (50%)	2 (50%)

N = 34

In twee van de vier vonnissen waarin de slachtofferverklaring minder betrouwbaar werd geacht, was sprake van belastende slachtofferverklaringen, die minder betrouwbaar werden geacht tengevolge van het ontbreken van steunbewijs.²⁷¹ In de andere twee vonnissen was sprake van ontlastende slachtofferverklaringen waaraan minder waarde werd gehecht, omdat de rechtbank van oordeel was dat de slachtoffers ontlastend hadden verklaard uit angst voor de verdachte.²⁷²

Binnen dit kader is het interessant nog kort stil te staan bij een psychologisch onderzoek omtrent getuigenverklaringen.²⁷³ In dit onderzoek is onder meer nagegaan of getuigen/slachtoffers van een bepaald strafbaar feit stress hebben ervaren en of deze stress de herinneringen van de getuigen heeft beïnvloed. Nu slachtoffers van loverboys naar verwachting ook stress ervaren bij de strafbare handelingen van hun loverboy, zijn de resultaten van voornoemd psychologisch onderzoek ook binnen het onderhavige kader van belang. Uit het psychologisch onderzoek is namelijk gebleken dat door getuigen weliswaar regelmatig stress wordt ervaren, maar dat stress geen negatief effect heeft op de herinneringen omtrent het strafbaar feit. Rechters dienen hiermee derhalve ook rekening te houden bij de betrouwbaarheidsbeoordeling van verklaringen van slachtoffers van loverboys.

Zoals in het voorgaande reeds vermeld, resulteerden vier van de 34 zaken waarin een beoordeling is gegeven omtrent de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen, in een vrijspraak. Opmerkelijk bij deze vier vrijspraken is dat enerzijds in twee van deze zaken het slachtoffer een voor de verdachte ontlastende verklaring had afgelegd, en dat anderzijds in de twee andere zaken de verklaring van het slachtoffer minder betrouwbaar werd geacht tengevolge van het ontbreken van steunbewijs.

Uit het bovenstaande ontstaat zodoende de indruk dat betrouwbare verklaringen – waarvoor met name de aanwezigheid van steunbewijs een belangrijke factor vormt – een positieve invloed hebben op een bewezenverklaring van de ten laste gelegde mensenhandelfeiten.

4.5.5 Oogmerk van uitbuiting

Het oogmerk van uitbuiting is als nieuw bestanddeel opgenomen in de strafbaarstelling van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr. Op grond van deze strafbaarstelling is het verboden om een ander door ongeoorloofde middelen te werven, vervoeren, overbrengen, huisvesten of opnemen met een oogmerk van uitbuiting. Deze strafbaarstelling is vanaf 1 januari 2005 als nieuw onderdeel opgenomen in artikel 273a/f Sr.

In paragraaf 4.2.2 ‘‘Aard’ van de zaken’ is reeds vastgesteld dat bij een vergelijking van percentages tussen artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr opvalt dat in een groot aantal zaken artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr ten laste is gelegd. Aangezien dit onderdeel in veel zaken ten laste is gelegd, lijkt het

²⁷¹ Rechtbank Zutphen 15 april 2008, *LJN* BC9479 en rechtbank Zutphen 31 december 2008, *LJN* BG8753.

²⁷² Rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6965 en BD6972 (ten aanzien van slachtoffer [vrouw 23]).

²⁷³ J.C. Yuille & J.L. Cutshall, ‘A Case Study of Eyewitness Memory of a Crime’, *Journal of Applied Psychology* (71) 1986-2, p. 291-301.

onderdeel een toegevoegde waarde te hebben in de strafbaarstelling van mensenhandel. Dit geldt a fortiori nu in zes van de negentien zaken waarin artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr ten laste is gelegd, ten aanzien van hetzelfde slachtoffer tevens onderdelen van artikel 250a Sr (oud) ten laste zijn gelegd. De tenlastelegging bestaat dan ten aanzien van één of meerdere slachtoffer(s) veelal enerzijds uit artikel 250a lid 1 onderdeel 1°, onderdeel 4° en onderdeel 6° Sr (oud) – met betrekking tot de periode vóór 1 januari 2005 – en anderzijds uit artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1°, onderdeel 4°, onderdeel 6° en onderdeel 9° Sr – met betrekking tot de periode vanaf 1 januari 2005.²⁷⁴

Uit de analyse van de bestudeerde vonnissen blijkt dat in 28 van de 59 vonnissen artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (of onderdeel 2°) Sr ten laste was gelegd en/of bewezen was verklaard.²⁷⁵ Twee van deze 28 zaken zagen op artikel 273a/f lid 1 onderdeel 2° Sr. Dit onderdeel stelt dezelfde gedragingen als artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr strafbaar, doch bevat geen ongeoorloofde middelen omdat het onderdeel is gericht op minderjarigen. Van de 28 zaken resulteerden acht zaken (28,5%) in een volledige bewezenverklaring, zeven zaken (25%) in een partiële bewezenverklaring en dertien zaken (46,5%) in een vrijspraak.²⁷⁶

Indien men deze percentages vergelijkt met de algemene percentages (partiële) bewezenverklaringen en vrijspraken voor mensenhandel door loverboys, dan blijkt het percentage vrijspraken voor artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr aanzienlijk hoger te liggen dan het percentage vrijspraken voor mensenhandel in het algemeen.²⁷⁷ Het percentage bewezenverklaringen is voor artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr daarentegen aanzienlijk lager dan het percentage bewezenverklaringen voor mensenhandel in het algemeen. Door deze resultaten wordt de indruk verkregen dat artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr moeilijk te bewijzen is.

Tabel 11
Vergelijking percentages bewezenverklaringen en vrijspraken.

	Aantal vonnissen	Bewezen, volledig	Bewezen, partieel	Vrijspraak
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Artikel 273a/f lid 1 / 1 Sr	28 (100%)	8 (28,50%)	7 (25%)	13 (46,50%)
Mensenhandel algemeen	59 (100%)	20 (34%)	25 (42%)	14 (24%)

Zoals in paragraaf 4.5.2 ‘Artikel 250a Sr (oud) versus artikel 273a/f Sr’ reeds werd opgemerkt, is het hoger aantal vrijspraken voor artikel 273a/f Sr dan voor artikel 250a Sr (oud) niet het gevolg van moeilijker te bewijzen strafbaarstellingen in artikel 273a/f Sr. Dit kan evenwel anders zijn voor artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. Voor bewezenverklaring van deze strafbaarstelling is naast het gebruik van ongeoorloofde middelen namelijk vereist dat de verdachte handelde met een oogmerk van uitbuiting.²⁷⁸ Voor strafbaarheid is aldus een bepaalde mate van opzet bij de dader vereist. Voorwaardelijk opzet is onvoldoende om een oogmerk van uitbuiting vast te stellen. ‘Oogmerk’ veronderstelt tenminste een noodzakelijkheidsbewustzijn ten aanzien van de gevolgen. Het oogmerk dient gericht te zijn op de uitbuiting van de betrokkene. Een eventuele instemming van het slachtoffer met de uitbuiting doet niets af aan de strafbaarheid van de dader, indien gebruik is gemaakt van een of meerdere ongeoorloofde middelen. Daar komt bij dat niet vereist is dat het slachtoffer daadwerkelijk is uitgebuit.²⁷⁹ Op deze aandachtspunten wordt nader ingegaan in paragraaf 4.5.6 ‘(On)vrijwilligheid van

²⁷⁴ Zie bijvoorbeeld rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6957 met betrekking tot de tenlastelegging ten aanzien van slachtoffer [vrouw 01], [vrouw 02] en [vrouw 03]. Zie bijlage VII voor de betreffende tenlastelegging. Zie bijvoorbeeld ook gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, *LJN* BH2476 (hoger beroep inzake rechtbank Utrecht 25 juli 2007, *LJN* BB0450).

²⁷⁵ In 19 van de 28 zaken was de tenlastelegging in het vonnis opgenomen. NB: in het vervolg wordt enkel artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr genoemd. Hierbij wordt artikel 273a/f lid 1 onderdeel 2° Sr inbegrepen, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld.

²⁷⁶ Bij deze cijfers gaat het om (partiële) bewezenverklaringen en vrijspraken van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr per vonnis op zichzelf, dus niet om de algemene (partiële) bewezenverklaring of vrijspraak van een vonnis. De cijfers wijken af van de cijfers in tabel 2 ‘Veroordelingen en vrijspraken per ‘type’ mensenhandel’, aangezien in tabel 2 slechts de vonnissen zijn opgenomen die zijn voorzien van een tenlastelegging. In de onderhavige analyse zijn ook de vonnissen opgenomen waarin geen tenlastelegging is opgenomen, maar wel een bewezenverklaring van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr.

²⁷⁷ Zie paragraaf 4.2.1 ‘Vrijspraken en veroordelingen’.

²⁷⁸ Zie paragraaf 3.5 ‘De strafbaarstelling van loverboypraktijken heden ten dage’.

²⁷⁹ Zie paragraaf 3.5.5 ‘Het oogmerk van uitbuiting’.

het slachtoffer', aangezien deze punten tevens van belang zijn binnen het kader van mensenhandel in het algemeen. In het navolgende wordt specifiek ingegaan op het vereiste oogmerk van uitbuiting.

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat de bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting regelmatig een probleem oplevert in loverboyzaken.²⁸⁰ Dit was onder meer het geval in een zaak van rechtbank Amsterdam.²⁸¹ Niet kon worden vastgesteld dat de verdachte de slachtoffers had geworven met een oogmerk van uitbuiting. "Veeleer was verdachte naar het oordeel van de rechtbank uit op louter financieel gewin door op manipulatieve wijze gebruik te maken van de situatie waarin [slachtoffer1] en [slachtoffer2] zich bevonden, dan dat hij deze situatie met betrekking tot dat doel voor hun had gecreëerd of hen daartoe had overgehaald." De rechtbank achtte bij de vrijspraken tevens van belang dat (vermeende) slachtoffers [naam 1] en [naam 2] reeds vrijwillig in de prostitutie werkzaam waren, alvorens zij verdachte leerden kennen, en dat zij ten tijde van de terechtzitting nog steeds als zodanig werkzaam waren. Voorts nam de rechtbank in aanmerking dat de liefdesrelatie die beide slachtoffers met verdachte hadden, als serieus en langdurig kon worden aangemerkt.²⁸²

De bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting leverde tevens een probleem op in een zaak van rechtbank 's-Gravenhage.²⁸³ De rechtbank oordeelde dat niet gezegd kon worden dat minderjarig (vermeend) slachtoffer [B] zich niet vrijelijk kon onttrekken aan de invloedssfeer van de verdachte en niet op eigen kracht kon stoppen met de prostitutie. Nu voor uitbuiting de aanwezigheid van dwang in ruime zin of misleiding – en zodoende een zekere mate van onvrijwilligheid, welke schuilt in de onmogelijkheid om zich aan de uitbuitingssituatie te onttrekken – juist kenmerkend is, zou het oordeel van de rechtbank in eerste instantie begrijpelijk geacht kunnen worden. Indien evenwel sprake is van een minderjarig slachtoffer, zoals in casu (vermeend) slachtoffer [B], is geen dwang of misleiding vereist. Van onvrijwilligheid hoeft dan ook geen sprake te zijn.²⁸⁴ Het voorstaande in ogenschouw nemende, heeft de rechtbank in mijn optiek onterecht geoordeeld dat de verdachte geen oogmerk van uitbuiting heeft gehad ten aanzien van (vermeend) slachtoffer [B]. Daarbij dient evenwel opgemerkt te worden dat de rechtbank heeft geoordeeld dat wel bewezen kon worden verklaard dat de verdachte het slachtoffer tegen haar wil in had gedwongen dan wel bewogen om zich beschikbaar te stellen voor de prostitutie en welbewust van de opbrengsten van haar prostitutiewerkzaamheden heeft geprofiteerd.

Uit het voorstaande wordt derhalve de indruk verkregen dat het oogmerk van uitbuiting regelmatig problemen oplevert bij de bewijsvoering in loverboyzaken.²⁸⁵ Dit geldt a fortiori nu uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat in tien van achtentwintig zaken waarin artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr ten laste was gelegd, de bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting dan wel de uitbuitingssituatie een onderdeel van de vrijspraakoverweging vormde. In acht zaken volgde een (partiële) vrijspraak vanwege een gebrek aan bewijs in het algemeen. Hierbij kan dus tevens een gebrek aan bewijs voor het oogmerk van uitbuiting een probleem hebben opgeleverd. In twee zaken tot slot is in het geheel geen vrijspraakoverweging opgenomen.²⁸⁶

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat het hoge percentage vrijspraken voor artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr mogelijk (ten dele) verklaard kan worden door het vereiste oogmerk van uitbuiting. Het oogmerk van uitbuiting blijkt immers regelmatig problemen op te leveren

²⁸⁰ Vgl. rechtbank 's-Gravenhage 7 mei 2010, *LJN* BM3656, waarin wel een oogmerk van uitbuiting aanwezig werd geacht.

²⁸¹ Rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN* BC8624. Vgl. het vonnis van de medeverdachte: rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN* BC8626 ten aanzien van (vermeend) slachtoffer [naam 1] respectievelijk (vermeend) slachtoffer [naam 2].

²⁸² NB: op het mogelijke probleem van liefdesrelaties bij loverboyzaken wordt nader ingegaan in paragraaf 4.5.6 '(On)vrijwilligheid van het slachtoffer'.

²⁸³ Rechtbank 's-Gravenhage 25 januari 2008, *LJN* BC2805; vrijspraak (vermeend) slachtoffer [B] versus bewezenverklaring (vermeend) slachtoffer [A].

²⁸⁴ Zie paragraaf 3.5.5 'Het oogmerk van uitbuiting' en paragraaf 3.5.6 'De overige onderdelen'.

²⁸⁵ Zie voorts onder meer rechtbank Utrecht 29 mei 2008, *LJN* BD8803 en rechtbank Zwolle 12 juni 2008, *LJN* BD6163 / BD6189.

²⁸⁶ Bij deze aantallen gaat het om de vonnissen die resulteerden in een vrijspraak dan wel partiële bewezenverklaring (/vrijspraak). Van de achtentwintig zaken waarin artikel 273a/f lid 1 onderdeel Sr ten laste was gelegd, resulteerden maar liefst dertien zaken in een vrijspraak en zeven zaken in een partiële bewezenverklaring (/vrijspraak).

bij de bewijsvoering voor artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. De verschillende aandachtspunten die bovendien nog van belang zijn bij ‘uitbuiting’, worden in de navolgende paragraaf besproken.

4.5.6 (On)vrijwilligheid van het slachtoffer

De strafbaarstelling van mensenhandel beoogt in de kern exploitatie van onvrijwillige prostitutie en prostitutie door minderjarigen tegen te gaan. Voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f Sr (of artikel 250ter Sr (oud) of artikel 250a Sr (oud)) is vereist dat het slachtoffer met behulp van een of meerdere ongeoorloofde middelen (geweld, etc.) is gedwongen dan wel bewogen zich beschikbaar te stellen voor – kortweg – prostitutie. Indien het slachtoffer minderjarig is, behoeft geen gebruik te zijn gemaakt van deze ongeoorloofde middelen. Minderjarigen worden vanwege hun leeftijd immers extra beschermd.²⁸⁷

Bij de strafbaarstelling van iemand ‘tot prostitutie brengen’ dienen een aantal punten in acht genomen te worden die van belang zijn bij rechterlijke overwegingen omtrent de (on)vrijwilligheid van een slachtoffer. De verschillende punten worden in het navolgende besproken. Daarbij wordt tevens ingegaan op de vraag of, en zo ja in hoeverre, deze punten ten grondslag liggen aan vrijspraken in loverboyzaken.

1. Onvoldoende bewijs

Zoals in het bovenstaande reeds is aangegeven, is voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f Sr vereist dat het slachtoffer met behulp van een of meerdere ongeoorloofde middelen is gedwongen dan wel bewogen zich beschikbaar te stellen voor prostitutie. Achter het gebruik van deze ongeoorloofde middelen schuilt de onvrijwilligheid van het slachtoffer. Deze ongeoorloofde middelen beïnvloeden de keuzemogelijkheden van het slachtoffer namelijk dusdanig, dat niet (meer) gesproken kan worden van een vrije wil. Voor een bewezenverklaring van mensenhandel dient derhalve de onvrijwilligheid van het slachtoffer vastgesteld te worden. De strafbaarstelling van mensenhandel beoogt in de kern immers exploitatie van onvrijwillige prostitutie tegen te gaan.

Er zijn diverse bijzonderheden met betrekking tot de (on)vrijwilligheid die een rol kunnen spelen in bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen in loverboyzaken. Op deze bijzonderheden wordt later in deze paragraaf nader ingegaan. Daarbij wordt eveneens ingegaan op de vraag of, en zo ja in hoeverre, deze bijzonderheden ten grondslag liggen aan vrijspraken in loverboyzaken.

Vrijspraken kunnen evenwel ook het gevolg zijn van onvoldoende wettig en overtuigend bewijs. Met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer blijkt dat er regelmatig onvoldoende bewijs is om de aan de verdachte verweten dwangmiddelen te kunnen schragen door bewijsbare feitelijke handelingen.²⁸⁸ Nu voor strafbaarheid van mensenhandel ten aanzien van meerderjarige slachtoffers juist vereist is dat sprake is geweest van ongeoorloofde middelen, kan een gebrek aan voldoende wettig en overtuigend bewijs voor het gebruik van ongeoorloofde middelen niet anders dan leiden tot een vrijspraak van mensenhandel.²⁸⁹

Een gebrek aan voldoende wettig en overtuigend bewijs voor het gebruik van ongeoorloofde middelen leverde voor rechtbank Zwolle in meerdere zaken één van de gronden op om de verdachte loverboys vrij te spreken van de ten laste gelegde mensenhandel. De rechtbank oordeelde namelijk dat “van een ongelijkwaardige machtsverhouding dan wel dwang, in ruime zin begrepen – kenmerkend voor zogenaamde ‘loverboy-praktijken’” – geen sprake is geweest.²⁹⁰ Niet is gebleken dat de (vermeende) slachtoffers door toedoen van verdachten tegen hun kennelijke wil in, in de prostitutie zijn gaan werken. De rechtbank heeft de verdachten derhalve vrijgesproken.

²⁸⁷ Zie hoofdstuk 3 ‘Het strafrechtelijk kader voor loverboypraktijken’.

²⁸⁸ Vgl. rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6972.

²⁸⁹ Vgl. rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115.

²⁹⁰ Rechtbank Zwolle 12 juni 2008, *LJN* BD6163 / BD6189 en rechtbank Zwolle 23 november 2009, *LJN* BK4813 / BK4818.

Terwijl in slechts enkele zaken expliciet is overwogen dat onvoldoende wettig en overtuigend bewijs aanwezig was voor het gebruik van ongeoorloofde middelen, is in meerdere zaken overwogen dat niet bewezen kan worden dat het (vermeend) slachtoffer door de verdachte tot prostitutie is gedwongen dan wel bewogen en/of door verdachte is belet vrijwillig met de prostitutiewerkzaamheden te stoppen.²⁹¹ Uit deze overweging vloeit impliciet voort dat er geen dan wel onvoldoende bewijs is voor het gebruik van ongeoorloofde middelen. In de woorden ‘dwingen’ en ‘bewegen tot’ ligt het gebruik van deze ongeoorloofde middelen immers verscholen.²⁹² Terwijl ‘dwingen’ opzet op het tegen de wil doen ondergaan impliceert, dient onder ‘bewegen tot’ te worden verstaan “het brengen van iemand tot iets door het aanwenden van o.a. misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht; het beïnvloeden, niet het beheersen of dwingen van iemand. Er is wel sprake van een zekere drang, maar een drang die ruimte laat voor de vrije wilbepaling.”²⁹³

Geconcludeerd kan worden dat een gebrek aan bewijs voor het gebruik van ongeoorloofde middelen regelmatig ten grondslag ligt aan vrijspraken van loverboys. Het komt evenwel ook voor dat loverboys worden vrijgesproken vanwege een gebrek aan bewijs voor de onvrijwilligheid van het slachtoffer. Zo overwoog gerechtshof 's-Hertogenbosch in een loverboyzaak dat met onvoldoende mate van zekerheid kon worden uitgesloten dat het (vermeend) slachtoffer vrijwillig in de prostitutie is gaan en blijven werken.²⁹⁴ Dientengevolge werd de verdachte vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel.

2. *Uitbuitingssituatie*

Van de verschillende ongeoorloofde middelen is in de parlementaire geschiedenis het meeste bepaald omtrent het middel misbruik van uit feitelijke verhoudingen/omstandigheden voortvloeiend overwicht. Dit misbruik van overwicht wordt verondersteld aanwezig te zijn indien de prostituee in een situatie verkeert of komt te verkeren die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondige prostituee in Nederland pleegt te verkeren.²⁹⁵ Het verkeren in een dergelijke situatie wordt aangeduid als een uitbuitingssituatie. Terwijl het verkeren in een uitbuitingssituatie oorspronkelijk ‘slechts’ een wettig vermoeden opleverde dat sprake was van misbruik van overwicht en derhalve van mensenhandel, is het later uitgegroeid tot een zelfstandig en voldoende bestanddeel van mensenhandel.

Dit blijkt reeds uit de parlementaire geschiedenis bij artikel 273a/f Sr.²⁹⁶ Hierin staat vermeld dat voor uitbuiting de aanwezigheid van dwang in ruime zin of misleiding kenmerkend is, behoudens als het gaat om de exploitatie van minderjarigen. Hieruit blijkt dat de uitbuitingssituatie als het ware als een ‘overkoepelend’ kenmerk voor mensenhandel wordt gebruikt. Het verkeren in een uitbuitingssituatie wordt op deze wijze namelijk gekenmerkt door de aanwezigheid van ongeoorloofde middelen. Dit terwijl de uitbuitingssituatie oorspronkelijk slechts een wettig vermoeden opleverde dat sprake was van misbruik van overwicht.

Uitbuiting veronderstelt zodoende een zekere mate van onvrijwilligheid. Die onvrijwilligheid schuilt in de onmogelijkheid om zich aan de situatie te onttrekken. Uit de concrete feiten en omstandigheden moet vastgesteld kunnen worden dat het slachtoffer redelijkerwijs mocht veronderstellen dat zij niet op eigen krachten uit de situatie weg kon komen. Opmerking daarbij verdient dat een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar uitbuiting niets af doet aan de strafbaarheid van de dader, indien gebruik is gemaakt van een of meerdere ongeoorloofde middelen.

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie blijkt eveneens dat het verkeren in een uitbuitingssituatie inmiddels is uitgegroeid tot een zelfstandig en voldoende bestanddeel van mensenhandel.

²⁹¹ Zie bijvoorbeeld rechtbank 's-Hertogenbosch 17 juli 2009, *LJN* BJ2911.

²⁹² Zie paragraaf 3.3.2 ‘Toelichting op enkele bestanddelen’.

²⁹³ HR 20 april 1999, *NJ* 1999, 512, t.a.v. artikel 242 Sr. (met betrekking tot ‘dwingen’) en HR 19 september 2006, *LJN* AX9215, conclusie Procureur-Generaal (met betrekking tot ‘bewegen tot’).

²⁹⁴ Gerechtshof 's-Hertogenbosch 6 oktober 2009, *LJN* BJ9372 (hoger beroep inzake rechtbank Breda 21 maart 2009, *LJN* BC7385).

²⁹⁵ Zie paragraaf 3.2.3 ‘De middelen’.

²⁹⁶ Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3. Zie tevens paragraaf 3.5 ‘De strafbaarstelling van loverboypraktijken heden ten dage’.

Eenzijds wordt door rechters namelijk regelmatig de vergelijking gemaakt met ‘een mondige prostituee in Nederland’.²⁹⁷ Anderzijds wordt door rechters regelmatig overwogen of het slachtoffer in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs geen andere keuze had dan in een toestand van uitbuiting te geraken of te blijven, dan wel in haar keuzevrijheid is beperkt, en de vrijwilligheid bij het slachtoffer in ernstige mate heeft ontbroken.²⁹⁸ Deze overweging komt in grote lijnen overeen met de huidige uitleg van een uitbuitingssituatie, te weten dat uitbuiting een zekere mate van onvrijwilligheid veronderstelt, welke schuilt in de onmogelijkheid zich aan de situatie te onttrekken. Uit de concrete feiten en omstandigheden moet vastgesteld kunnen worden dat het slachtoffer redelijkerwijs mocht veronderstellen dat zij niet op eigen krachten uit de situatie weg kon komen.

Het komt ook regelmatig voor dat het verkeren in een uitbuitingssituatie in eenzelfde uitspraak op zowel de ‘oorspronkelijke’ wijze als op de ‘hedendaagse’ wijze wordt uitgelegd. Dit was onder meer het geval in een zaak van gerechtshof Arnhem.²⁹⁹ Tevens was dit het geval in een zaak van rechtbank Utrecht.³⁰⁰ De rechtbank was in deze zaak evenwel van oordeel dat er geen sprake was van een uitbuitingssituatie. Het (vermeend) slachtoffer en de verdachte hadden in 2002 een relatie gekregen en zijn enige tijd later gaan samenwonen. In 2004 bleek dat verdachte geldschulden had. Verdachte heeft tegen het (vermeend) slachtoffer diverse keren gezegd dat zij gemakkelijk in de prostitutie kon gaan werken. Zij heeft dit toen niet gedaan. Toen de geldschulden echter zo hoog opliepen dat zij er niet meer tegen kon, is zij in 2006 alsnog in de prostitutie gaan werken. Volgens de rechtbank is niet komen vast te staan dat verdachte in 2002 een relatie is aangegaan met het (vermeend) slachtoffer om haar vervolgens in 2006 tot prostitutie te dwingen. Niet gezegd kon worden dat het (vermeend) slachtoffer redelijkerwijs geen andere keuze had dan in een toestand van uitbuiting te geraken of te blijven, en in feite de vrijwilligheid bij haar in ernstige mate heeft ontbroken. Dientengevolge kon niet bewezen worden dat sprake zou zijn geweest van een uitbuitingssituatie. De rechtbank nam daarbij overigens in acht dat een eventuele instemming van het (vermeend) slachtoffer met haar uitbuiting niet bepalend is.

De vraag is of de vergelijking met mondige prostituees in Nederland of het ontbreken dan wel de beperking van de keuzevrijheid en de vrijwilligheid van het slachtoffer heeft geleid tot opmerkelijk veel vrijspraken. In totaal gaat het om twintig verschillende zaken waarin een vergelijking is gemaakt met mondige prostituees in Nederland en/of het ontbreken dan wel de beperking van de keuzevrijheid en de vrijwilligheid van het slachtoffer. Van deze twintig zaken resulteerden vier zaken (20%) in een volledige bewezenverklaring, elf zaken (55%) in een partiële bewezenverklaring en vijf zaken (25%) in een vrijspraak.³⁰¹ In drie van deze vijf zaken was de vrijspraak in overwegende mate gebaseerd op het oordeel van de rechtbank dat niet dan wel onvoldoende was gebleken dat sprake zou zijn geweest van een uitbuitingssituatie.³⁰² In de andere twee zaken was dit oordeel één van de gronden waarop de vrijspraak werd gebaseerd.³⁰³ Van de elf zaken die resulteerden in een partiële bewezenverklaring bevatten zes zaken naast een bewijsoverweging tevens een vrijspraakoverweging. Uit deze vrijspraakoverwegingen blijkt niet dat de rechtbank van oordeel was dat niet dan wel onvoldoende was gebleken dat sprake zou zijn geweest van een uitbuitingssituatie.

²⁹⁷ Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115 (vrijspraak).

²⁹⁸ Zie bijvoorbeeld rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8378 / AU8380 / AU8381 (bewezenverklaring) en rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN* BH3388 (vrijspraak).

²⁹⁹ Gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN* AZ3362 / AZ3363 / AZ3374 (hoger beroep inzake de zaak Damco: rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8381 resp. AU8380 resp. AU8378).

³⁰⁰ Rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625.

³⁰¹ Aangezien de rechtsoverwegingen niet in alle vonnissen (specifiek) zijn uitgewerkt, kunnen de cijfers in werkelijkheid enigszins anders zijn.

³⁰² Het betreft de volgende vonnissen: rechtbank Utrecht 29 mei 2008, *LJN* BD8803 (vergelijking met mondige prostituee in Nederland en ontbreken keuzevrijheid & vrijwilligheid), rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625 (vergelijking met mondige prostituee in Nederland en ontbreken keuzevrijheid & vrijwilligheid), en rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN* BH3388 (ontbreken keuzevrijheid & vrijwilligheid).

³⁰³ Het betreft de volgende vonnissen: rechtbank Haarlem 27 juli 2006, *LJN* AY5347 (ontbreken keuzevrijheid & vrijwilligheid) en rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115 (vergelijking met mondige prostituees in Nederland).

Naast de twintig voornoemde zaken zijn er nog twee zaken waarin rechters het verkeren in een uitbuitingssituatie in hun bewijs-/vrijspraakoverweging hebben betrokken.³⁰⁴ In deze zaken is evenwel geen nadere omschrijving gegeven van een uitbuitingssituatie. In beide zaken overwoog de rechtbank dat geen sprake was van een uitbuitingssituatie en derhalve evenmin van mensenhandel. De verdachten werden dan ook partieel vrijgesproken.

Indien de voornoemde zaken worden gecumuleerd, dan gaat het in totaal om 22 zaken waarin rechters het verkeren in een uitbuitingssituatie in hun bewijs-/vrijspraakoverweging hebben betrokken.³⁰⁵ Van deze 22 zaken resulteerden vier zaken (18%) in een volledige bewezenverklaring, dertien zaken (59%) in een partiële bewezenverklaring en vijf zaken (23%) in een vrijspraak.

Tabel 12

Vergelijking percentages bewezenverklaringen en vrijspraken.

	Aantal vonnissen	Bewezen, volledig	Bewezen, partieel	Vrijspraak
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Uitbuitingssituatie	22 (100%)	4 (18%)	13 (59%)	5 (23%)
Mensenhandel algemeen	59 (100%)	20 (34%)	25 (42%)	14 (24%)

Indien men deze percentages vergelijkt met de algemene percentages (partiële) bewezenverklaringen en vrijspraken voor mensenhandel door loverboys, dan blijkt het percentage vrijspraken in zaken waarin het verkeren in een uitbuitingssituatie een rol heeft gespeeld, ongeveer even hoog te liggen als het percentage vrijspraken voor mensenhandel in het algemeen.³⁰⁶ Uit deze vergelijking blijkt tevens dat voor mensenhandel in het algemeen veertien zaken in een vrijspraak resulteerden. In vijf van deze veertien zaken heeft het verkeren in een uitbuitingssituatie aldus (gedeeltelijk) ten grondslag gelegen aan de vrijspraak.

3. *Strafbaar in de prostitutie brengen en houden*

Bij de strafbaarstelling van iemand 'tot prostitutie brengen' dient in acht genomen te worden dat 'tot prostitutie brengen' ook mogelijk is ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is. Mensenhandel omvat dus zowel het tot prostitutie brengen als het in de prostitutie houden.³⁰⁷ De omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is geweest bij prostitutie vormt op zich dan ook geen aanwijzing voor vrijwilligheid.

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie blijkt dat in rechtsoverwegingen regelmatig expliciet door rechters wordt opgenomen dat de omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder in de prostitutie werkzaam was, op zich geen aanwijzing vormt voor vrijwilligheid. Het gaat dan om de vraag of de verdachte het slachtoffer heeft belet in haar vrijheid om te stoppen met de prostitutiewerkzaamheden. Indien deze vraag ontkennend moet worden beantwoord, dan is er geen sprake van strafbaar tot prostitutie brengen. Tot deze conclusie kwam ook rechtbank 's-Hertogenbosch in een loverboyzaak.³⁰⁸ De rechtbank heeft de verdachte vrijgesproken van mensenhandel op grond dat het slachtoffer uit vrije wil in de prostitutie werkte. De rechtbank oordeelde dat onvoldoende vast was komen te staan dat de verdachte het slachtoffer had gedwongen om in de prostitutie te werken, dan wel haar had belet vrijwillig met de prostitutiewerkzaamheden te stoppen.

³⁰⁴ Rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN* BC8624 en rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN* BC9918.

³⁰⁵ NB: de vonnissen die zien op het 'oogmerk van uitbuiting' ex artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr zijn buiten beschouwing gelaten in dit gedeelte van het onderzoek. Deze vonnissen zijn besproken in paragraaf 4.5.5 'Oogmerk van uitbuiting'. Daarnaast was in een aantal vonnissen in de rechtsoverwegingen met betrekking tot de strafoplegging vermeld dat de slachtoffers in extreme mate in een vernederende uitbuitingssituatie zijn gemanipuleerd (of soortgelijke bewoordingen). Indien in deze vonnissen geen nadere bewijs-/vrijspraakoverweging was opgenomen met betrekking tot het verkeren in een uitbuitingssituatie, zijn deze vonnissen om deze reden buiten beschouwing gelaten in dit gedeelte van het onderzoek.

³⁰⁶ Zie paragraaf 4.2.1 'Vrijspraken en veroordelingen'.

³⁰⁷ De strafbaarstelling van mensenhandel omvat daarnaast het profiteren van de exploitatie van onvrijwillige prostitutie.

³⁰⁸ Rechtbank 's-Hertogenbosch 17 juli 2009, *LJN* BJ2911.

Van een soortgelijke situatie was sprake in een zaak van gerechtshof Arnhem.³⁰⁹ Het gerechtshof overwoog dat het feit dat het (vermeend) slachtoffer reeds eerder in de prostitutie had gewerkt, op zichzelf genomen niet in de weg behoefde te staan aan een bewezenverklaring van mensenhandel. Het gerechtshof was evenwel van oordeel dat de verdachte diende te worden vrijgesproken van een bepaald gedeelte van de tenlastelegging, nu was gebleken dat het (vermeend) slachtoffer reeds in de prostitutie werkzaam was alvorens zij verdachte kende. Haar verklaringen over hoe zij door toedoen van verdachte in de prostitutie zou zijn geraakt, kwamen daarmee volgens het gerechtshof namelijk in een ander daglicht te staan. Het gerechtshof lijkt met deze vrijspraakoverweging voorbij te zijn gegaan aan de regel dat mensenhandel ook mogelijk is ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is (geweest). Immers is niet alleen het in de prostitutie brengen strafbaar, maar ook het in de prostitutie houden.

Een soortgelijke rechtsoverweging is in totaal in tien van de 59 bestudeerde vonnissen opgenomen.³¹⁰ Van deze tien zaken resulteerden nul zaken (0%) in een volledige bewezenverklaring, acht zaken (80%) in een partiële bewezenverklaring en twee zaken (20%) in een vrijspraak.³¹¹ Van de acht zaken die resulteerden in een partiële bewezenverklaring bevatten zes zaken naast een bewijsoverweging tevens een vrijspraakoverweging. Uit deze vrijspraakoverwegingen blijkt niet dat een rechtbank voorbij is gegaan aan de regel dat de omstandigheid dat een slachtoffer aanvankelijk vrijwillig heeft gekozen voor de prostitutiewerkzaamheden, niets afdoet aan de strafbaarheid van de dader indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. Dit is correct gezien het gegeven dat zowel het in de prostitutie brengen als het in de prostitutie houden strafbaar is. Hiermee is ook uitdrukkelijk rekening gehouden bij afspraken die binnen het openbaar ministerie zijn gemaakt met betrekking tot de strafeis bij mensenhandel.³¹² In deze afspraken is namelijk onder meer opgenomen dat de omstandigheid dat het slachtoffer voorafgaand aan de uitbuitingssituatie in de prostitutie heeft gewerkt of na afloop van de uitbuitingssituatie in de prostitutie is blijven werken, niet als strafverlichtende omstandigheid moet worden meegewogen.

4. *Instemming met de prostitutie*³¹³

In het voorgaande is reeds besproken dat de omstandigheid dat een slachtoffer aanvankelijk vrijwillig heeft gekozen voor de prostitutiewerkzaamheden, niets afdoet aan de strafbaarheid van de dader indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. Hiermee hangt nauw samen dat een eventuele instemming van een slachtoffer met zijn/haar exploitatie van prostitutie niets afdoet aan de strafbaarheid van de dader indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. De instemming wordt immers vaak mede beïnvloed door de liefdes- en/of angstgevoelens van het slachtoffer ten opzichte van de verdachte. Enerzijds stemmen slachtoffers soms uit angst in met de situatie om erger te voorkomen.³¹⁴ Anderzijds wordt de zogenaamde vrijwilligheid van het slachtoffer soms mede ingegeven door liefdesgevoelens die door misleiding van de verdachte zijn opgewekt.³¹⁵ Het komt dan ook regelmatig voor dat slachtoffers verklaren dat zij (zogenaamd) vrijwillig in de prostitutie werken. Gezien het bovenstaande is het van belang om in acht te nemen dat het er niet toe doet of de betrokkene zich wel of geen slachtoffer voelt. Het gaat er immers om dat de loverboy welbewust

³⁰⁹ Gerechtshof Arnhem 19 februari 2008, *LJN* BC9842 (hoger beroep inzake rechtbank Utrecht 2 oktober 2006, *LJN* AZ2921).

³¹⁰ Aangezien de rechtsoverwegingen niet in alle vonnissen (specifiek) zijn uitgewerkt, kunnen de cijfers in werkelijkheid enigszins anders zijn.

³¹¹ De twee vrijspraken betreft de volgende zaken: rechtbank 's-Hertogenbosch 17 juli 2009, *LJN* BJ2911 en rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115.

³¹² Rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN* BK7603 / BK7604.

³¹³ Hiermee wordt de instemming met de exploitatie van onvrijwillige prostitutie bedoeld. Ondanks de instemming is er sprake van onvrijwillige prostitutie indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen.

³¹⁴ Slachtoffers geven soms de tegenstand op of stemmen in met een bepaalde situatie om erger te voorkomen. Hiermee dient rekening te worden gehouden bij beantwoording van de vraag of er sprake is van dwang in de zin van artikel 273a/f van het Wetboek van Strafrecht. Zie paragraaf 3.5.3 'De middelen'.

³¹⁵ Zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN* BC8626.

middels bepaalde technieken – welke te kwalificeren zijn als mensenhandel – het meisje in de prostitutie heeft gebracht.³¹⁶

Uit de analyse van de bestudeerde vonnissen blijkt dat in rechtsoverwegingen regelmatig door rechters wordt opgenomen dat een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar exploitatie van prostitutie niet bepalend is. Desondanks komt het voor dat rechters een verdachte vrijspreken van de ten laste gelegde mensenhandel. Dit was onder meer het geval in een zaak van rechtbank Utrecht.³¹⁷ Één van de gronden voor de vrijspraak was de – klaarblijkelijk door de rechtbank veronderstelde – vrijwilligheid van het (vermeend) slachtoffer. Het feit dat het (vermeend) slachtoffer zich door omstandigheden – namelijk dat ze niet meer tegen de schulden van haar toenmalige vriend kon – gedwongen voelde om in de prostitutie te gaan werken, was naar het oordeel van de rechtbank onvoldoende voor een strafrechtelijk verwijt aan de verdachte.

Een soortgelijke rechtsoverweging met betrekking tot de eventuele instemming van het slachtoffer is in totaal in negen van de 59 bestudeerde vonnissen opgenomen.³¹⁸ Van deze negen zaken resulteerden nul zaken (0%) in een volledige bewezenverklaring, zeven zaken (78%) in een partiële bewezenverklaring en twee zaken (22%) in een vrijspraak.³¹⁹ Van de zeven zaken die resulteerden in een partiële bewezenverklaring bevatten zes zaken naast een bewijsoverweging tevens een vrijspraakoverweging. Uit deze vrijspraakoverwegingen blijkt niet dat een rechtbank voorbij is gegaan aan de regel dat een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar exploitatie van onvrijwillige prostitutie, niets afdoet aan de strafbaarheid van de dader indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen.

Tot slot dient een opmerking geplaatst te worden bij een zaak van rechtbank Utrecht, die resulteerde in een partiële bewezenverklaring.³²⁰ De verdachte werd vrijgesproken van mensenhandel ten aanzien van (vermeend) slachtoffer [naam C]. Ondanks dat het dossier bewijsmiddelen bevatte dat sprake was van onvrijwillige prostitutie door het (vermeend) slachtoffer en dat zij onder dwang was geëxploiteerd in de prostitutie, had de rechtbank niet de overtuiging verkregen dat hiervan sprake was. De rechtbank had daarentegen uit het verhoor van het (vermeend) slachtoffer ter terechtzitting de overtuiging verkregen dat zij zich bewust was van de aard van het prostitutiewerk en dat de omstandigheden waaronder zij dat werk verrichtte niet als een uitbuitingssituatie konden worden aangemerkt. Derhalve werd de verdachte vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel ten aanzien van (vermeend) slachtoffer [naam C]. Vervolgens volgde een zeer opmerkelijke overweging van de rechtbank: “Als degene die het werk daadwerkelijk verricht één en andermaal en met grote stelligheid volhoudt dat het niet onvrijwillig was en dat het evenmin gebeurde onder omstandigheden waarvan gezegd kan worden dat het verrichte werk daardoor onder dwangcondities heeft plaatsgevonden, dan is er naar het oordeel van de rechtbank niet sprake van een situatie waarin door het strafrecht bescherming kan worden geboden.”³²¹ In paragraaf 4.5.3 ‘Aangiftes en verklaringen’ is reeds opgemerkt dat de rechtbank met deze overweging de slinkse methoden van loverboys miskende, en derhalve tevens de problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens van slachtoffers die een rol spelen bij het al dan niet doen van aangifte en/of het al dan niet afleggen van een verklaring. De rechtbank lijkt hier tevens miskend te hebben dat een eventuele instemming van het slachtoffer met de prostitutie niet relevant is indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde dwang- en/of beïnvloedingsmiddelen.

³¹⁶ A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof, *Facetten van zedencriminaliteit*, Den Haag: Reed Business Information 2007, p. 385.

³¹⁷ Rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625.

³¹⁸ Aangezien de rechtsoverwegingen niet in alle vonnissen (specifiek) zijn uitgewerkt, kunnen de cijfers in werkelijkheid enigszins anders zijn. NB: alleen de vonnissen waarin expliciet is overwogen dat een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar uitbuiting niets afdoet aan de strafbaarheid van de dader, zijn opgenomen in het totaalresultaat van negen zaken.

³¹⁹ De twee vrijspraken betreft de volgende zaken: rechtbank Utrecht 29 mei 2008, *LJN* BD8803 en rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625.

³²⁰ Rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN* BC9918.

³²¹ Rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN* BC9918.

Deze vrijspraakoverwegingen zijn zeer opmerkelijk te noemen, indien deze worden vergeleken met een zaak van rechtbank Amsterdam.³²² In het betreffende vonnis wordt gesproken over afspraken die binnen het openbaar ministerie zijn gemaakt met betrekking tot de strafeis bij mensenhandel. In deze afspraken is onder meer uitdrukkelijk opgenomen dat het feit dat een slachtoffer ontkent slachtoffer te zijn, niet als strafverlichtende omstandigheid meegewogen moet worden. Hierbij worden nadrukkelijk tevens slachtoffers bedoeld die vanuit hun gevoelens voor de verdachte, en tengevolge van zijn handelen, in de prostitutie zijn beland. In voornoemde zaak van rechtbank Utrecht werd de verdachte evenwel vrijgesproken ten aanzien van een (vermeend) slachtoffer, nu het betreffende (vermeend) slachtoffer volgens de rechtbank overtuigend had verklaard dat zij niet onvrijwillig in de prostitutie werkte en dat haar werk niet onder dwangcondities heeft plaatsgevonden.

5. *Liefdesrelatie*

De ‘relatie’ die loverboys met hun meisje aangaan, ligt in sommige gevallen zeer dicht tegen een normale liefdesrelatie aan.³²³ In hoofdstuk 2 ‘Profielschetsen van loverboys, de werkwijzen en de meisjes’ van onderhavig onderzoek werd geconcludeerd dat rechters de relatie die een loverboy met zijn meisje heeft, regelmatig lijken aan te merken als een normale liefdesrelatie. Een verklaring hiervoor is dat de handelingen die als kenmerkend voor loverboys worden gezien – zoals aardig en begripvol zijn, aandacht en complimentjes geven, verwennen met dure cadeaus en een relatie aangaan – ook in normale liefdesrelaties voorkomen. Met name indien de emotionele binding van het meisje aan haar loverboy zo groot is dat ze uit liefde alles voor hem over heeft en de loverboy weinig tot geen aanvullende maatregelen hoeft te nemen om zijn uiteindelijke doel te bereiken, wordt het verschil tussen een relatie die een loverboy met zijn meisje heeft, en normale relaties waarin een jongen zijn vriendin dwingt bepaalde dingen tegen haar wil in te doen, wel erg klein.

De vraag is nu of de omstandigheid dat de ‘relatie’ die loverboys met hun meisje aangaan in sommige gevallen zeer dicht tegen normale liefdesrelatie aanligt, een rol speelt bij vrijspraken in loverboyzaken. Het bestaan van een relatie kan immers van invloed zijn op een rechterlijk oordeel met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van een (vermeend) slachtoffer. Uit de analyse van de bestudeerde vonnissen blijkt dat de relatie die loverboys met hun meisje hebben, regelmatig een rol speelt bij bewijs- en vrijspraakoverwegingen.

Van de 59 bestudeerde vonnissen resulteerden veertien zaken in een vrijspraak. In zes van deze veertien vrijspraken lijkt de relatie tussen de verdachte en het (vermeend) slachtoffer een bijdrage te hebben geleverd aan de vrijspraak.³²⁴ Dit was onder meer het geval in een loverboyzaak van rechtbank 's-Hertogenbosch.³²⁵ In deze zaak speelde de (voormalige) relatie tussen de verdachte en het (vermeend) slachtoffer een rol bij de vrijspraak van de verdachte. Ondanks dat de relatie vermoedelijk al over was op het moment dat het (vermeend) slachtoffer in de prostitutie ging werken, was het (vermeend) slachtoffer nog steeds verliefd op verdachte. Verdachte zou haar schulden hebben voorgehouden en haar hebben voorgewend dat zij een leuk huisje en leuke kleren konden kopen als zij in de prostitutie zou gaan werken. Volgens de officier van justitie heeft de verdachte grof misbruik gemaakt van de emotionele afhankelijkheid van het (vermeend) slachtoffer. Hij heeft haar actief en doelbewust misleid door haar schulden voor te houden en op haar in te praten. De rechtbank was evenwel niet van oordeel dat het (vermeend) slachtoffer redelijkerwijs geen andere keuze had dan in de prostitutie te gaan werken. De verdachte werd dan ook vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel.

³²² Rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN* BD6969 respectievelijk Rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN* BK7603 / BK7604.

³²³ Vgl. A. Beijer, ‘Mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting; de interpretatie van artikel 273f Sr’, *DD* 2010, 60, p. 1001.

³²⁴ Het betreft de volgende zaken: rechtbank Haarlem 27 juli 2006, *LJN* AY5347, rechtbank Zutphen 15 april 2008, *LJN* BC9479, rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625, rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN* BH3388, rechtbank 's-Hertogenbosch 17 juli 2009, *LJN* BJ2911 en rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS* 2010, 115.

³²⁵ Rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN* BH3388.

In mijn optiek heeft de rechtbank in deze zaak – voor zover een en ander in de vrijspraakoverwegingen opgenomen is – evenwel ten onrechte niet aangenomen dat verdachte het (vermeend) slachtoffer tot prostitutie heeft bewogen. Onder ‘bewegen tot’ dient te worden verstaan “het brengen van iemand tot iets door het aanwenden van o.a. misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht; het beïnvloeden, niet het beheersen of dwingen van iemand. Er is wel sprake van een zekere drang, maar een drang die ruimte laat voor de vrije wilsbepaling.”³²⁶ Dientengevolge kan bewegen tot gepaard gaan met een bepaalde mate van vrijwilligheid aan de zijde van degene die is bewogen. Mede gezien het oordeel van de officier van justitie had de rechtbank in mijn optiek – voor zover uit de rechtsoverwegingen blijkt – moeten oordelen dat de verdachte het (vermeend) slachtoffer wel degelijk tot prostitutie had bewogen, namelijk door middel van misleiding.

Ook in een zaak van rechtbank Utrecht speelde de relatie tussen de verdachte en het (vermeend) slachtoffer een rol bij de vrijspraak van de verdachte.³²⁷ De verdachte en het (vermeend) slachtoffer woonden samen en hadden enige jaren een relatie. Toen het (vermeend) slachtoffer er achter kwam dat verdachte schulden had, heeft zij deze betaald omdat ze er nachtmerries van kreeg. Later in de relatie heeft verdachte diverse keren tegen het (vermeend) slachtoffer gezegd dat zij gemakkelijk in de prostitutie kon gaan werken. Zij heeft dat toen niet direct gedaan. Toen enige tijd later de schulden van verdachte echter dusdanig hoog opliepen dat zij er niet meer tegen kon, is zij alsnog in de prostitutie gaan werken. De officier van justitie was van oordeel dat de verdachte het (vermeend) slachtoffer in een afhankelijke situatie heeft gebracht, waardoor hij in staat was om haar aan zich te binden. Dat in combinatie met het toepassen van fysiek geweld maakte dat verdachte misbruik maakte van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, aldus de officier van justitie. De rechtbank was evenwel van oordeel dat de omstandigheid dat het (vermeend) slachtoffer niet meer tegen de schulden van verdachte kon en zich gedwongen voelde om in de prostitutie te gaan werken, onvoldoende is voor een strafrechtelijk verwijt aan verdachte. De rechtbank heeft de verdachte derhalve vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel.

In mijn optiek heeft de rechtbank bij haar overwegingen evenwel onterecht geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat het (vermeend) slachtoffer onder psychische druk, veroorzaakt door (de schulden van) verdachte, tot prostitutie is bewogen. Het uitoefenen van psychische druk kan worden aangemerkt als ‘een andere feitelijkheid’, zoals bedoeld in artikel 273a/f Sr.³²⁸ Eveneens kan het brengen in een afhankelijkheidsrelatie – waarvan volgens de officier van justitie sprake was – worden aangemerkt als ‘een andere feitelijkheid’.³²⁹ Uit de rechtsoverwegingen blijkt evenwel niet dat de rechtbank hiermee rekening heeft gehouden.

Uit het bovenstaande blijkt dat de relatie tussen de loverboy en het (vermeend) slachtoffer regelmatig een rol speelt bij de vrijspraak van loverboys. Dit was het geval in zes van de veertien vrijspraken van mensenhandel door loverboys. Zoals in het voorgaande reeds vermeld, wordt de ‘schijnrelatie’ tussen de verdachte loverboy en het (vermeend) slachtoffer evenwel ook regelmatig door rechters erkend. Dit is met name het geval in de zaken waarin rechters een overweging hebben gewijd aan wat loverboys en hun werkwijzen zijn. Rechters geven dan (impliciet) te kennen dat zij de relatie tussen de loverboy en het (vermeend) slachtoffer aanmerken als een schijnrelatie. Dit blijkt onder meer uit de volgende overweging: “Nadat hij een slachtoffer in het begin alle aandacht en *gespeelde* (cursivering door mij, FD) liefde heeft gegeven en hij haar een gouden toekomst met hem in het vooruitzicht heeft gesteld komt – veelal vrij snel – een omslagpunt in de *zogenaamde* (cursivering door mij, FD) relatie.”³³⁰

³²⁶ HR 19 september 2006, *LJN* AX9215, conclusie Procureur-Generaal. Zie tevens paragraaf 3.3.2 ‘Toelichting op enkele bestanddelen’.

³²⁷ Rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625.

³²⁸ T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Rummelink, *Het Wetboek van Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2010, artikel 242, aantekening 2.

³²⁹ Hoge Raad 16 november 1999, *NJ* 2000, 125.

³³⁰ Rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8378 / AU8380 / AU8381, rechtbank Utrecht 2 oktober 2006, *LJN* AZ2921 en rechtbank Utrecht 25 juli 2007, *LJN* BB0450.

Een andere relevante rechtsoverweging binnen dit kader is opgenomen in een vonnis van rechtbank Groningen.³³¹ In de betreffende zaak werd bewezen verklaard dat de verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan zogenaamde loverboypraktijken. De rechtbank ging in haar bewijsoverwegingen voorbij aan het standpunt van de verdediging dat sprake zou zijn van een normale liefdesrelatie. De rechtbank overwoog juist dat de door de verdediging geschetste kenmerken van de relatie tussen de verdachte en het (vermeend) slachtoffer – te weten dat zij “gedurende enkele jaren een relatie hebben gehad waarin het normaal is dat je elkaar cadeautjes geeft, dat je bijdraagt in elkaars levensonderhoud en waarin je elkaar naar het werk brengt” – in het algemeen de kenmerken van een loverboyverhouding zijn.³³²

Rechters blijken aldus (zeer) verschillend te oordelen omtrent relaties die bestaan tussen verdachten en (vermeende) slachtoffers. Enerzijds wordt in sommige gevallen voorbij gegaan aan de ‘schijnrelatie’ tussen de verdachte loverboy en zijn meisje en komen rechters tot een bewezenverklaring van de ten laste gelegde mensenhandel. Anderzijds lijkt deze ‘schijnrelatie’ in andere gevallen juist zodanig dicht tegen een normale liefdesrelatie aan te liggen, dat rechters oordelen dat sprake is van een normale liefdesrelatie. Gebleken is dat dit oordeel regelmatig een bijdrage heeft geleverd aan een (partiële) vrijspraak van de ten laste gelegde mensenhandel.³³³

6. Conclusie

In de onderhavige paragraaf zijn verschillende bijzonderheden met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van slachtoffers besproken die een rol kunnen spelen in bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen in loverboyzaken. Hierbij is met name ingegaan op de vraag of, en zo ja in hoeverre deze bijzonderheden (mede) ten grondslag liggen aan vrijspraken van loverboys. Allereerst werd vastgesteld dat loverboys regelmatig worden vrijgesproken vanwege een gebrek aan bewijs voor het gebruik van ongeoorloofde middelen. Nu in deze ongeoorloofde middelen de onvrijwilligheid van het slachtoffer ligt verscholen en de strafbaarstelling van mensenhandel juist de exploitatie van onvrijwillige prostitutie beoogt tegen te gaan, kan een gebrek aan bewijs voor ongeoorloofde middelen niet anders dan leiden tot vrijspraak van mensenhandel.³³⁴

Vervolgens is ingegaan op het verkeren in een uitbuitingssituatie. Oorspronkelijk werd hiervoor een vergelijking gemaakt met mondige prostitutees in Nederland. Tegenwoordig wordt voor het verkeren in een uitbuitingssituatie evenwel tevens regelmatig overwogen of het slachtoffer in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs geen andere keuze had dan in een toestand van uitbuiting te geraken of te blijven, dan wel in haar keuzevrijheid is beperkt, en de vrijwilligheid bij het slachtoffer in ernstige mate heeft ontbroken. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat in vijf van de veertien loverboyzaken die in een vrijspraak voor mensenhandel resulteerden, het verkeren in een uitbuitingssituatie (gedeeltelijk) ten grondslag heeft gelegen aan de vrijspraak.

In de derde plaats is ingegaan op het strafbaar in de prostitutie brengen en houden. Nu mensenhandel ook mogelijk is ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is, is de omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is geweest bij prostitutie op zich geen aanwijzing voor vrijwilligheid. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat in twee loverboyzaken die resulteerden in een vrijspraak voor mensenhandel, het (vermeend) slachtoffer vrijwillig werkzaam was in de prostitutie. In deze zaken was evenwel onvoldoende vast komen te staan dat de verdachten hun slachtoffers hadden gedwongen in de prostitutie te werken, dan wel hen hadden belet vrijwillig met het prostitutiewerk te stoppen.

Vervolgens is nader ingegaan op de instemming met de exploitatie van prostitutie. Een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar exploitatie doet niets af aan de strafbaarheid van de dader indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. Deze instemming wordt immers vaak mede

³³¹ Rechtbank Groningen 3 september 2009, *LJN* BJ6912.

³³² Rechtbank Groningen 3 september 2009, *LJN* BJ6912.

³³³ Dat een veroordeling voor mensenhandel binnen een ‘normale’ liefdesrelatie evenwel niet onmogelijk is, blijkt uit het vonnis rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN* BH3297. Deze uitspraak lijkt echter een uitzondering te zijn.

³³⁴ NB: dit geldt alleen met betrekking tot meerderjarige (vermeende) slachtoffers. Bij minderjarige (vermeende) slachtoffers behoeft voor strafbaarheid van de dader immers geen gebruik te zijn gemaakt van ongeoorloofde middelen.

beïnvloed door de liefdes- en/of angstgevoelens van het slachtoffer ten opzichte van de verdachte. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat in twee loverboyzaken die resulteerden in een vrijspraak voor mensenhandel, de rechtbank vrijwilligheid lijkt te hebben verondersteld bij de (vermeende) slachtoffers en dientengevolge de verdachten te hebben vrijgesproken. Bij deze twee vrijspraken lijkt ook een rol te hebben gespeeld dat er sprake was van een relatie tussen de verdachten en de (vermeende) slachtoffers.

Het bestaan van een liefdesrelatie is een laatste onderwerp waarop nader is ingegaan. De ‘relatie’ die loverboys met hun meisje aangaan ligt in sommige gevallen zeer dicht tegen een normale liefdesrelatie aan. Rechters blijken (zeer) verschillend te oordelen omtrent relaties die bestaan tussen verdachten en (vermeende) slachtoffers. Enerzijds wordt in sommige gevallen de relatie tussen de verdachte loverboy en zijn meisje erkend als ‘schijnrelatie’ en komen rechters tot een bewezenverklaring van de ten laste gelegde mensenhandel. Anderzijds lijkt deze ‘schijnrelatie’ in andere gevallen juist zodanig dicht tegen een normale liefdesrelatie aan te liggen, dat rechters oordelen dat sprake is van een normale liefdesrelatie. Gebleken is dat dit oordeel in zes van de veertien loverboyzaken die in een vrijspraak resulteerden, een bijdrage heeft geleverd aan de vrijspraak van de ten laste gelegde mensenhandel.

Geconcludeerd kan worden dat er diverse bijzonderheden met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van slachtoffers een rol kunnen, en blijken te, spelen bij vrijspraken in loverboyzaken.

4.6 Rechterlijke tegenstrijdigheden

In de voorgaande paragraaf is ingegaan op verschillende onderwerpen die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvraag in loverboyzaken. In de onderhavige paragraaf wordt nagegaan of er, en zo ja welke, verschillen op feitelijk niveau bestaan tussen rechterlijke overwegingen met betrekking tot het delict mensenhandel in verschillende loverboyzaken. Allereerst dient echter opgemerkt te worden dat er bij bewezenverklaringen in loverboyzaken – evenals bij tenlasteleggingen – regelmatig onjuistheden en/of opmerkelijkheden voorkomen.

De onjuistheden zien met name op het ‘oogmerk van uitbuiting’, dat enkel vereist is voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. Van een dergelijke onjuistheid was onder meer sprake in de bewezenverklaring ten aanzien van slachtoffer [naam 1] in een zaak van rechtbank Amsterdam.³³⁵ In de betreffende bewezenverklaring was namelijk opgenomen dat de verdachte het slachtoffer door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht *met het oogmerk van uitbuiting* (cursivering door mij, FD) heeft bewogen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen en dat verdachte het slachtoffer heeft bewogen hem te bevoordelen uit de opbrengst van die seksuele handelingen.³³⁶ In eerste opzicht lijkt deze bewezenverklaring gewoon artikel 273a lid 1 onderdeel 4° en onderdeel 9° Sr te bevatten. Onjuist aan deze bewezenverklaring is echter het gedeelte ‘met het oogmerk van uitbuiting’. Noch onderdeel 4° noch onderdeel 9° van artikel 273a lid 1 Sr vereist namelijk een oogmerk van uitbuiting. Onderdeel 1° van artikel 273a lid 1 Sr vereist daarentegen wel een oogmerk van uitbuiting. De verboden handelingen van onderdeel 1° – te weten werven, vervoeren, overbrengen, huisvesten en opnemen – zijn echter niet opgenomen in de bewezenverklaring. In deze zaak lijkt de rechtbank aldus een fout te hebben gemaakt.

Een mogelijke verklaring voor de onjuistheden in bewezenverklaringen is de omvang en onoverzichtelijkheid van artikel 273a/f Sr. Dit kan – zoals in paragraaf 4.5.2 reeds werd aangegeven – gevolgen hebben voor de inzichtelijkheid en begrijpelijkheid van het artikel. Dit kan op haar beurt mogelijk

³³⁵ Rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN* BI6950. Zie voorts bijvoorbeeld rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8378, bewezenverklaring feit 4.

³³⁶ Rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN* BI6950 bewezenverklaring feit 2 ten aanzien van [naam 1]: “in de periode van 01 januari 2005 tot en met 27 december 2006 te Amsterdam en te Utrecht en te Den Haag en te Curaçao, een ander, genaamd [persoon1], door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht met het oogmerk van uitbuiting van die [persoon1], die [persoon1] heeft bewogen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen en die [persoon1] heeft bewogen hem, verdachte, te bevoordelen uit de opbrengst van de seksuele handelingen van die [persoon1] met of voor een derde, bestaande dat misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht hierin dat hij, verdachte (...)” (Vervolgens volgen de bewezen verklaarde feitelijke gedragingen, FD.)

weer gevolgen hebben voor rechterlijke uitspraken van loverboys, zoals in het bovenstaande is gebleken bij de onjuistheden in de bewezenverklaring in een zaak van rechtbank Amsterdam.

Gedurende de analyse van de bestudeerde jurisprudentie zijn enkele rechterlijke tegenstrijdigheden geconstateerd. Deze tegenstrijdigheden zijn mogelijk het gevolg van de verschillende onderwerpen – zoals besproken in paragraaf 4.5 – die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvraag in loverboyzaken. Nu dit evenwel niet met zekerheid vastgesteld kan worden, wordt in het navolgende kort stilgestaan bij de geconstateerde rechterlijke tegenstrijdigheden.

Allereerst is gebleken van rechterlijke tegenstrijdigheden met betrekking tot ongeoorloofde middelen. Om tot een bewezenverklaring van mensenhandel te komen, is vereist dat het slachtoffer met behulp van een of meerdere ongeoorloofde middelen tot prostitutie is gebracht.³³⁷ Niet in alle uitspraken die in een (partiële) bewezenverklaring resulteerden, is uitgewerkt welke ongeoorloofde middelen bewezen zijn verklaard. Indien de bewezenverklaring wel nader is uitgewerkt met ongeoorloofde middelen, dan worden deze middelen onderbouwd met diverse bewezen feitelijke gedragingen. De gedragingen worden echter niet per ongeoorloofd middel afzonderlijk vermeld, doch in het algemeen met betrekking tot alle bewezen ongeoorloofde middelen. Dit kan tot de nodige onduidelijkheden leiden. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is namelijk gebleken dat sommige gedragingen onder verschillende ongeoorloofde middelen begrepen kunnen worden. Enerzijds kan een gedraging onder verschillende ongeoorloofde middelen worden begrepen vanwege de uitleg die aan verschillende middelen wordt gegeven. Zo kan ‘het brengen in een afhankelijkheidsrelatie/-situatie’ zowel een feitelijkheid opleveren als misbruik van uit feitelijke verhoudingen/omstandigheden voortvloeiend overwicht.³³⁸ Anderzijds blijkt uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie dat eenzelfde gedraging door verschillende rechters onder verschillende ongeoorloofde middelen wordt begrepen. Zo lijken de feitelijke gedragingen ‘het brengen naar en ophalen van de werkplaats’ en ‘het controleren van het slachtoffer’ enerzijds te worden gebruikt ter onderbouwing van het ongeoorloofde middel ‘andere feitelijkheid’ of ‘dwang’ en anderzijds ter onderbouwing van het ongeoorloofde middel ‘misbruik kwetsbare positie’ of ‘misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht’.³³⁹

Een soortgelijke redenering geldt voor de ongeoorloofde middelen ‘geweld’, ‘afpersing’ en ‘het geven of ontvangen van betalingen’. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is namelijk gebleken dat bepaalde bewezen feitelijke gedragingen in de ene zaak wel tot een bewezenverklaring van een van de voornoemde ongeoorloofde middelen leiden, terwijl dezelfde gedragingen in andere zaken niet tot een dergelijke bewezenverklaring leiden.³⁴⁰

Enerzijds is het dus opmerkelijk dat verschillende rechters een bepaalde feitelijke gedraging ter onderbouwing van verschillende ongeoorloofde middelen blijken te gebruiken. Anderzijds wordt uit

³³⁷ Zie hoofdstuk 3 ‘Het strafrechtelijk kader voor loverboypraktijken’ voor een bespreking van de diverse middelen. NB: slechts indien een minderjarig slachtoffer in het geding is, behoeft geen sprake te zijn van het gebruik van ongeoorloofde middelen. Zij dienen vanwege hun jeugdige leeftijd immers extra beschermd te worden.

³³⁸ Zie hoofdstuk 3 ‘Het strafrechtelijk kader voor loverboypraktijken’ voor een bespreking van de diverse middelen.

³³⁹ Zie bijvoorbeeld rechtbank Arnhem 9 februari 2005, *LJN AS5547* en rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN BC9918* (in deze vonnissen zijn enkel de dwangmiddelen ‘andere feitelijkheid’ en ‘misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht’ bewezen verklaard, respectievelijk ‘dwang’, ‘(dreiging met) geweld’ en ‘andere feitelijkheid’), respectievelijk bijvoorbeeld rechtbank ‘s-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN BH3297* en rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN BD6965* (in deze vonnissen is enkel het dwangmiddel ‘misbruik kwetsbare positie’ bewezen verklaard, respectievelijk ‘misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht’). Naar mijn mening dienen de gedragingen ter onderbouwing van het ongeoorloofd middel ‘andere feitelijkheid’ gebruikt te worden. Met andere feitelikheden wordt in het algemeen immers gedoeld op een gedraging die de betrokkene in de gegeven omstandigheden feitelijk tot prostitutie kan dwingen.

³⁴⁰ Inzake geweld: zie bijvoorbeeld rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN BI6950* met betrekking tot feit 2 respectievelijk rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN BC7385*. Inzake afpersing: rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN BC7385* respectievelijk rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN BK7603* en rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN BD6969*. Zie ook gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, *LJN BH2476* (hoger beroep inzake rechtbank Utrecht 25 juli 2007, *LJN BB0450*). Inzake het geven of ontvangen van betalingen: gerechtshof Arnhem 14 september 2009, *LJN BJ7547* (de uitspraak in eerste aanleg lijkt niet gepubliceerd te zijn).

het bovenstaande de indruk verkregen dat rechters verschillende maatstaven lijken te hanteren voor de ongeoorloofde middelen geweld, afpersing en het geven of ontvangen van betalingen. Dit heeft voor beide weliswaar geen gevolgen voor de bewezenverklaring op zichzelf – het gaat er immers om dat de mensenhandel met een of meer van de ongeoorloofde middelen is gepleegd – maar het maakt wel duidelijk dat rechters op verschillende wijze lijken te oordelen. Dit geldt a fortiori nu uit de analyse tevens is gebleken dat sommige rechters slechts enkele feitelijke gedragingen voldoende achten voor een bewezenverklaring, terwijl andere rechters meer feitelijke gedragingen lijken te eisen voor een bewezenverklaring.³⁴¹ Voorts is uit de analyse gebleken dat in sommige uitspraken veel gedragingen bewezen worden verklaard ter onderbouwing van relatief weinig bewezen verklaarde dwangmiddelen. Dit terwijl in andere uitspraken juist weinig gedragingen bewezen worden verklaard ter onderbouwing van relatief veel bewezen verklaarde dwangmiddelen. Rechters lijken derhalve tevens verschillende maatstaven te hanteren voor een bewezenverklaring van mensenhandel.

Naast rechterlijke tegenstrijdigheden inzake het gebruik van ongeoorloofde middelen is tevens gebleken van rechterlijke tegenstrijdigheden inzake voordeel trekken uit prostitutie. Enerzijds is het strafbaar om opzettelijk voordeel te trekken uit de exploitatie van onvrijwillige prostitutie (artikel 250a lid 1 onderdeel 4° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° Sr). Anderzijds is het dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengsten van prostitutie strafbaar (artikel 250a lid 1 onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 9° Sr). De betreffende onderdelen van artikel 250a Sr (oud) en artikel 273a/f Sr bevatten inhoudelijk geen verschillen, zij het dat artikel 273a/f Sr meer ongeoorloofde middelen omvat. Uit de analyse is gebleken dat ter onderbouwing van bewezen verklaarde mensenhandel regelmatig de feitelijke gedraging bewezen werd verklaard dat de verdachte het slachtoffer al dan niet onder druk de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden aan hem heeft laten afdragen.

Bij een bewezenverklaring van deze feitelijke gedraging zijn twee opmerkelijkheden waarneembaar. Allereerst is het opmerkelijk dat deze gedraging in sommige uitspraken leidt tot bewezenverklaring van voordeel trekken uit de prostitutie van een ander (artikel 250a lid 1 onderdeel 4° en/of onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273f lid 1 onderdeel 6° en/of onderdeel 9° Sr), terwijl de gedraging in andere uitspraken niet leidt tot een dergelijke bewezenverklaring.³⁴² Dit kan gedeeltelijk verklaard worden doordat het voordeel trekken uit de prostitutie van een ander niet altijd in de tenlastelegging is opgenomen, terwijl dan regelmatig wel de feitelijke gedraging in de tenlastelegging is opgenomen dat de verdachte het slachtoffer al dan niet onder druk de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden aan hem heeft laten afdragen.³⁴³ Ten tweede is het opmerkelijk dat de gedraging in sommige uitspraken leidt tot een bewezenverklaring van enkel artikel 250a lid 1 onderdeel 4° of onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° of onderdeel 9° Sr, terwijl de gedraging in andere uitspraken leidt tot een bewezenverklaring van beide onderdelen van artikel 250a Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f Sr.³⁴⁴

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is evenwel niet gebleken dat er bepaalde redenen ten grondslag liggen aan beide opmerkelijkheden, ofwel: beide vormen van onderscheid. Dit is wederom opmerkelijk nu er wel degelijk een verschil bestaat tussen artikel 250a lid 1 onderdeel 4° en onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f Sr lid 1 onderdeel 6° en onderdeel 9° Sr.³⁴⁵ Het is dan ook bevreemdend dat rechters zonder nadere motivering een onderscheid maken. Dientengevolge wordt de indruk verkregen dat rechters de strafbaarstellingen van ‘opzettelijk voordeel trekken uit de

³⁴¹ Zie bijvoorbeeld rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN* BH3297 en rechtbank Haarlem 27 juli 2006, *LJN* AY5347.

³⁴² Zie bijvoorbeeld rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8378 / AU8380 / AU8381 respectievelijk rechtbank Arnhem 4 april 2008, *LJN* BC9292. Zie tevens gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN* AZ3362 / AZ3363 / AZ3374 (hoger beroep inzake de zaak Damco: rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8381 resp. AU8380 resp. AU8378) en gerechtshof Amsterdam 25 januari 2007, *LJN* AZ7029 (de uitspraak in eerste aanleg lijkt niet gepubliceerd te zijn).

³⁴³ Vgl. A. Beijer, ‘Mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting; de interpretatie van artikel 273f Sr’, *DD* 2010, 60, p. 1009.

³⁴⁴ Zie bijvoorbeeld rechtbank Utrecht 21 mei 2008, *LJN* BD2180 respectievelijk rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN* BK7604.

³⁴⁵ Zie paragraaf 3.3.4 en 3.5.6 ‘De overige onderdelen’.

prostitutie/uitbuiting van een ander' (artikel 250a lid 1 onderdeel 4° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° Sr) en 'dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van prostitutie' (artikel 250a lid 1 onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 9° Sr) niet volledig lijken te begrijpen. Evenmin lijken rechters de verschillen tussen beide strafbaarstellingen goed te hanteren.

4.7 Uitspraken in eerste aanleg versus in hoger beroep

In de voorgaande paragrafen van het onderhavige hoofdstuk zijn reeds diverse onderwerpen besproken die problemen (kunnen) veroorzaken in loverboyzaken. In de onderhavige paragraaf wordt nagegaan hoe de verschillende uitspraken in eerste aanleg zich verhouden ten opzichte van de bijbehorende uitspraken in hoger beroep. Deze vergelijkende analyse ziet op acht zaken.³⁴⁶

Bij deze vergelijkende analyse valt direct op dat in zes van de acht zaken in hoger beroep minder bewezen is verklaard dan in eerste aanleg. De vraag is derhalve uiteraard of hier bepaalde oorzaken aan ten grondslag liggen. Voor zover een en ander uit de rechtsoverwegingen in de betreffende uitspraken in eerste aanleg en in hoger beroep blijkt, kunnen daaromtrent de volgende opmerkingen gemaakt worden.

In twee van deze zes zaken is het gerechtshof mijns inziens (deels) ten onrechte tot een partiële vrijspraak gekomen.³⁴⁷ Het gerechtshof miskende in deze zaken namelijk dat voor strafbaarheid van mensenhandel niet vereist is dat het slachtoffer daadwerkelijk in de prostitutie heeft gewerkt. Het gaat er immers om dat het slachtoffer zich daartoe onder ongeoorloofde dwang of beïnvloeding beschikbaar heeft gesteld. Het gerechtshof lijkt dit evenwel niet in acht genomen te hebben bij de partiële vrijspraken van de verdachten, nu zij aan deze vrijspraken ten grondslag heeft gelegd dat niet is komen vast te staan dat de (vermeende) slachtoffers in de prostitutie hebben gewerkt. Bij een vergelijking van de onderhavige zaken in hoger beroep en in eerste aanleg blijkt bovendien dat in hoger beroep minder ongeoorloofde middelen bewezen werden verklaard dan in eerste aanleg. Dit is opmerkelijk nu ter onderbouwing van de bewezen ongeoorloofde middelen in hoger beroep en in eerste aanleg nagenoeg dezelfde feitelijke gedragingen bewezen werden verklaard.

In het bovenstaande is vermeld dat het gerechtshof in twee zaken (deels) ten onrechte tot een partiële vrijspraak is gekomen. Deels, omdat in één van deze zaken de partiële vrijspraak mede het gevolg was van een gebrek aan overtuiging van de zijde van het gerechtshof dat het (vermeend) slachtoffer door de verdachte onvrijwillig in de prostitutie zou zijn gebracht of gehouden.³⁴⁸

In een derde zaak heeft het gerechtshof – voor zover een en ander wederom uit de rechtsoverwegingen blijkt – de verdachte in mijn optiek ten onrechte vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel.³⁴⁹ In deze zaak werd de verdachte vrijgesproken (primair medeplegen en subsidiair medeplichtigheid, FD), omdat het gerechtshof niet de overtuiging had verkregen dat de verdachte wist dat de (vermeende) slachtoffers onvrijwillig in de prostitutie werkzaam waren. Het gerechtshof achtte niet bewezen dat de verdachte beschikte over de voor medeplegen en medeplichtigheid vereiste opzet.

Voor zover een en ander uit de rechtsoverwegingen blijkt, had het gerechtshof de verdachte in mijn optiek evenwel niet vrij dienen te spreken van de ten laste gelegde mensenhandel. De verdachte had namelijk verklaard dat hij de (vermeende) slachtoffers naar hun werkplek (in de prostitutie, FD) heeft vervoerd en het door hen verdiende geld heeft opgehaald. Bovendien is blijkens de bijbehorende uitspraak in eerste aanleg uit het dossier gebleken dat de verdachte veelvuldig omgang had met de

³⁴⁶ Bij twee van de tien arresten is geen uitspraak in eerste aanleg gevonden. Vermoedelijk zijn de betreffende vonnissen niet gepubliceerd.

³⁴⁷ Gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN AZ3363 / AZ3374* (hoger beroep inzake de zaak Damco: rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN AU8380* resp. *AU8378*).

³⁴⁸ Gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN AZ3363* (hoger beroep inzake de zaak Damco: rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN AU8380*).

³⁴⁹ Gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN AZ3369* (hoger beroep inzake de zaak Damco: rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN AU8396*).

hoofddaders en dat hij bij meerdere (telefoon)gesprekken tussen hen en de slachtoffers aanwezig is geweest. Bovendien ziet de strafbaarstelling van mensenhandel niet alleen op het in de prostitutie brengen van een ander en het ondernemen van enige handeling met het oogmerk die ander in de prostitutie te brengen, maar ook op het ondernemen van enige handeling waardoor de dader weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander daardoor in de prostitutie belandt.³⁵⁰ Of diegenen wisten of redelijkerwijs moesten vermoeden dat de betrokkene in de prostitutie zou belanden, hangt af van de omstandigheden van het betreffende geval. Doordat de delictomschrijving enerzijds ‘weet’ en anderzijds ‘redelijkerwijs moet vermoeden’ omvat, kan mensenhandel plaatsvinden binnen zowel een doleuze als een culpoze variant.³⁵¹ Met betrekking tot de doleuze variant is van belang dat voor de term ‘weten’ het vaststellen van voorwaardelijk opzet voldoende is.³⁵² Derhalve heeft het gerechtshof de verdachte – gezien de verklaringen van de verdachte en de overwegingen in eerste aanleg – in mijn optiek ten onrechte vrijgesproken.

In een vierde zaak werd de verdachte in hoger beroep geheel vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel, nu het gerechtshof onvoldoende tot de overtuiging was gekomen dat het (vermeend) slachtoffer door de verdachte was gedwongen dan wel bewogen tot het werken in de prostitutie.³⁵³ Naar het oordeel van het hof kon niet met voldoende mate van zekerheid worden uitgesloten dat het (vermeend) slachtoffer vrijwillig in de prostitutie was gaan en blijven werken. Dientengevolge werd de verdachte vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel.

De rechtbank had de verdachte in deze zaak daarentegen veroordeeld voor mensenhandel, nu zij had vastgesteld dat het (vermeend) slachtoffer in de prostitutie had gewerkt en dat de verdachte daarbij betrokken was en daarbij dwang had uitgeoefend. De verschillende bewijsmiddelen die de rechtbank aan haar bewezenverklaring ten grondslag heeft gelegd, werden door het gerechtshof in zoverre ter zijde geschoven, nu naar haar oordeel niet met voldoende mate van zekerheid kon worden vastgesteld dat deze bewijsmiddelen (waarbij door het gerechtshof met name op getuigenverklaringen gedoeld werd) in relatie staan tot de ten laste gelegde mensenhandel. Uit de rechtsoverwegingen in eerste aanleg en in hoger beroep blijkt onvoldoende of de rechtbank terecht tot een bewezenverklaring is gekomen, dan wel het gerechtshof terecht tot een vrijspraak.

In een vijfde zaak werd de verdachte in hoger beroep partieel vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel.³⁵⁴ Het gerechtshof overwoog daartoe dat gebleken was dat het (vermeend) slachtoffer reeds in de prostitutie werkzaam was alvorens zij verdachte kende. Ondanks dat dit op zichzelf genomen niet in de weg behoef te staan aan een bewezenverklaring van mensenhandel, oordeelde het gerechtshof dat de verklaringen van (vermeend) slachtoffer over hoe zij door toedoen van verdachte in de prostitutie zou zijn geraakt, hiermede in een ander daglicht kwamen te staan. Dientengevolge werd de verdachte voor het betreffende gedeelte van de tenlastelegging vrijgesproken. Het gerechtshof lijkt met deze vrijspraakoverweging voorbij te zijn gegaan aan de regel dat mensenhandel ook mogelijk is ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is (geweest). Immers is niet alleen het in de prostitutie brengen strafbaar, doch ook het in de prostitutie houden.

In een zesde zaak tot slot werd de verdachte in hoger beroep eveneens partieel vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel.³⁵⁵ Aan de verdachte was tweemaal mensenhandel ten aanzien van eenzelfde (vermeend) slachtoffer ten laste gelegd, te weten in twee verschillende periodes. In de eerste periode was het (vermeend) slachtoffer jonger dan zestien jaar en in de tweede periode jonger dan achttien jaar. In alle bestanddelen van de tenlastelegging voor de eerste periode was opgenomen dat

³⁵⁰ Zie paragraaf 3.2.2 en 3.3.2 ‘Toelichting op enkele bestanddelen’.

³⁵¹ Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3, p. 7-8.

³⁵² J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2006, p. 238-241.

³⁵³ Gerechtshof 's-Hertogenbosch 6 oktober 2009, *LJN* BJ9372 (hoger beroep inzake rechtbank Breda 21 maart 2009, *LJN* BC7385).

³⁵⁴ Gerechtshof Arnhem 19 februari 2008, *LJN* BC9842 (hoger beroep inzake rechtbank Utrecht 2 oktober 2006, *LJN* AZ2921).

³⁵⁵ Gerechtshof Arnhem 21 december 2009, *LJN* BK7216 (hoger beroep inzake rechtbank Zwolle 27 januari 2009, *LJN* BH3317).

het slachtoffer nog geen zestien jaar was. Nu het (vermeend) slachtoffer zelf had verklaard dat zij alle keren dat zij seks had, al zestien jaar was, en er naast haar aangifte onvoldoende ander bewijs was om tot een bewezenverklaring te komen, werd de verdachte van dit gedeelte van de tenlastelegging vrijgesproken. Het is opmerkelijk dat het gerechtshof hieraan voornamelijk de verklaringen van het (vermeend) slachtoffer ten grondslag heeft gelegd, nu zij terughoudendheid heeft betracht bij de verklaringen van het (vermeend) slachtoffer.

Ondanks dat de rechtbank in deze zaak – evenals het gerechtshof – terughoudendheid heeft betracht bij de verklaringen van het (vermeend) slachtoffer, is zij wel tot een volledige bewezenverklaring gekomen. Naar het oordeel van de rechtbank had de verdachte misbruik gemaakt van het feit dat het vijftienjarige (vermeend) slachtoffer verliefd op hem was en geen weerstand aan hem kon bieden. De rechtbank legde hieraan niet alleen de verklaringen van (vermeend) slachtoffer ten grondslag, doch eveneens diverse getuigenverklaringen.

Uit het bovenstaande blijkt aldus dat in zes van de acht loverboyzaken in hoger beroep minder bewezen is verklaard dan in eerste aanleg. In vier van deze zes zaken zijn door het gerechtshof één of meerdere aandachtspunten, zoals besproken in paragraaf 4.5.6 '(On)vrijwilligheid van het slachtoffer', miskend. Voor zover een en ander uit de betreffende uitspraken is gebleken, hebben de gerechtshoven de verdachten in mijn optiek ten onrechte (partieel) vrijgesproken. In de andere twee zaken waarin in hoger beroep minder bewezen is verklaard dan in eerste aanleg, kan naar aanleiding van de rechtsoverwegingen in de uitspraken in eerste aanleg en in hoger beroep niet geoordeeld worden of de rechtbank terecht tot een bewezenverklaring is gekomen respectievelijk het gerechtshof terecht tot een (partieële) vrijspraak. Wel was bij één van deze zaken opmerkelijk dat het gerechtshof aan de partieële vrijspraak van de verdachte voornamelijk de verklaringen van het (vermeend) slachtoffer ten grondslag heeft gelegd, terwijl het gerechtshof bij deze slachtofferverklaringen terughoudendheid heeft betracht.

In de andere twee van de acht loverboyzaken is in hoger beroep de gehele tenlastelegging bewezen verklaard. Doordat in beide zaken de bewijsoverwegingen in het vonnis in eerste aanleg ontbreken, is het niet mogelijk te beoordelen of de rechtbank en het gerechtshof op dezelfde gronden tot een bewezenverklaring zijn gekomen. Uit één van deze zaken blijkt wel uit de bewezenverklaringen in eerste aanleg en in hoger beroep dat nagenoeg dezelfde feitelijke gedragingen bewezen zijn verklaard.³⁵⁶ Opmerkelijk is evenwel dat niet dezelfde dwangmiddelen bewezen zijn verklaard. In deze zaak heeft zowel de rechtbank als het gerechtshof enige rechtsoverwegingen gewijd aan mensenhandel in het algemeen en aan loverboys. Mogelijk hebben deze rechtsoverwegingen bijgedragen aan het feit dat in eerste aanleg en in hoger beroep tot een gelijke bewezenverklaring is gekomen.

In de andere zaak waarin in hoger beroep de gehele tenlastelegging bewezen is verklaard, ontbreken in eerste aanleg de bewijsoverwegingen en de bewezenverklaring.³⁵⁷ Derhalve is het niet mogelijk te beoordelen of de rechtbank en het gerechtshof op dezelfde gronden tot een bewezenverklaring zijn gekomen, en of zij dezelfde dwangmiddelen en feitelijke gedragingen bewezen hebben verklaard. Wel heeft het gerechtshof overwogen dat het (vermeend) slachtoffer naar het oordeel van het gerechtshof niet meer in vrijheid kon bepalen of ze in de prostitutie ging dan wel bleef werken. De verdachte heeft haar gedwongen dan wel bewogen om te blijven werken en haar belemmerd in haar vrijheid om met de prostitutiewerkzaamheden te stoppen. Deze overweging van het gerechtshof komt in grote lijnen overeen met een overweging van de rechtbank met betrekking tot mensenhandel in het algemeen. De rechtbank heeft namelijk overwogen dat het bij mensenhandel gaat om een situatie waarvan kan worden vastgesteld dat de vrijwilligheid ontbreekt, doordat het slachtoffer niet (langer) in staat is geweest om vrijwillig een bewuste keuze te maken over het al dan niet gaan of blijven werken in de prostitutie.

³⁵⁶ Gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN* AZ3362 (hoger beroep inzake de zaak Damco: rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN* AU8381).

³⁵⁷ Gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, *LJN* BH2476 (hoger beroep inzake rechtbank Utrecht 25 juli 2007, *LJN* BB0450).

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de aandachtspunten, zoals besproken in paragraaf 4.5.6, regelmatig een belangrijke rol in rechtsoverwegingen blijken te spelen. Derhalve is het van groot belang dat rechters op de hoogte zijn van deze punten en deze in acht nemen bij hun overwegingen in loverboyzaken.

4.8 Conclusie

In het onderhavige hoofdstuk is een beeld geschetst van loverboys in de praktijk. Deze bespreking heeft plaatsgevonden aan de hand van een analyse van de jurisprudentie in loverboyzaken. Uit deze analyse is allereerst gebleken dat het aantal vrijspraken in loverboyzaken relatief hoog is. De vraag is dan vanzelfsprekend of aan deze vrijspraken bepaalde problemen ten grondslag liggen, en zo ja, wat deze problemen zijn. Daartoe zijn verschillende onderwerpen nader bestudeerd.

Allereerst is ingegaan op tenlasteleggingen ten aanzien van loverboys. Het is van groot belang dat deze tenlasteleggingen correct zijn, aangezien rechters bij de behandeling van een strafzaak ter terechtzitting zijn gebonden aan de grondslag van de tenlastelegging. Indien de tenlastelegging incorrect is, kan dit mogelijk gevolgen hebben voor de rechterlijke uitspraak. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is evenwel gebleken dat er regelmatig onjuistheden, onvolledigheden en opmerkelijkheden voorkomen in tenlasteleggingen ten aanzien van loverboys.

De onjuistheden zien veelal op onjuiste onderdelen van het mensenhandelartikel, het onjuiste mensenhandelartikel wegens een onjuiste periode of de 'toevoeging' van een onjuist bestanddeel, te weten het 'oogmerk van uitbuiting' dat slechts vereist is voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. In de onvolledige tenlasteleggingen waren door de officier van justitie veelal onvoldoende feitelijke gedragingen opgenomen. In de opmerkelijke tenlasteleggingen daarentegen waren door de officier van justitie verschillende onderdelen van artikel 273a/f Sr als primair, subsidiair en meer subsidiair ten laste gelegd. Dit terwijl deze onderdelen elkaar niet uitsloten en derhalve cumulatief ten laste gelegd hadden kunnen worden.

Niet in alle uitspraken is een rechterlijke overweging gewijd aan de onjuistheden, onvolledigheden en/of opmerkelijkheden in de tenlasteleggingen. In andere uitspraken is de verdachte daarentegen vrijgesproken voor de gedeelten van de tenlastelegging, die naar het oordeel van de rechters incorrect waren. Derhalve kunnen onjuiste, onvolledige en/of opmerkelijke tenlasteleggingen (gedeeltelijk) ten grondslag liggen aan vrijspraken van loverboys.

Vervolgens is ingegaan op diverse onderwerpen die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvraag in loverboyzaken. Daarbij werden allereerst enkele opmerkingen geplaatst bij de rechterlijke opstelling. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is namelijk gebleken dat rechters verschillende houdingen aannemen bij bewijs- en vrijspraakoverwegingen in loverboyzaken. Deze verschillen zijn in de eerste plaats gelegen in de mate waarin de rechtsoverwegingen in een vonnis zijn uitgewerkt. Daarnaast is van verschillen gebleken bij de houding van rechters ten opzichte van (gedeelten van) de tenlastelegging, ter zake waarvan de officier van justitie (en de verdediging) tot vrijspraak heeft (/hebben) geconcludeerd. Terwijl rechters in sommige zaken zonder nadere motivering eveneens tot vrijspraak hebben geconcludeerd, hebben zij in andere zaken de tenlastelegging zelfstandig beoordeeld en zijn zij eenmaal zelfs tot een bewezenverklaring van het betreffende gedeelte van de tenlastelegging gekomen.

Een en ander heeft weliswaar niet zozeer invloed op de uitspraak op zichzelf, doch hangt wel nauw samen met de inzichtelijkheid van de uitspraken en toont bovendien aan dat er tussen rechterlijke overwegingen en uitspraken wel degelijk verschillen bestaan. Deze inzichtelijkheid is belangrijk. Dat geldt a fortiori nu is gebleken dat het percentage vrijspraken van artikel 273a/f Sr aanzienlijk hoger is dan het percentage vrijspraken van artikel 250a Sr (oud). Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat dit verschil niet verklaard kan worden door moeilijker te bewijzen strafbaarstellingen in artikel 273a/f Sr dan in artikel 250a Sr (oud). Dit is niet opmerkelijk gezien het gegeven dat de strafbaarstellingen van artikel 250a Sr (oud) grotendeels, zonder inhoudelijke wijzigingen, zijn overgeheveld naar artikel 273a/f Sr. Een mogelijke verklaring voor het hoger aantal

vrijspraken van artikel 273a/f Sr is de omvang en onoverzichtelijkheid van het artikel, dat gevolgen heeft voor de inzichtelijkheid en begrijpelijkheid van het artikel. Dit kan op haar beurt mogelijk weer gevolgen hebben voor tenlasteleggingen en rechterlijke uitspraken ten aanzien van loverboys.

Een andere mogelijke verklaring voor het hoger aantal vrijspraken van artikel 273a/f Sr is dat de zaken waarin artikel 273a/f Sr ten laste is gelegd, ‘simpelweg’ minder sterk zijn wat betreft bewijsvoering dan de zaken waarin artikel 250a Sr (oud) ten laste is gelegd. Er zijn diverse factoren die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvoering in loverboyzaken.

Een van de factoren is de aanwezigheid van aangiftes en verklaringen van slachtoffers van loverboys. Het komt regelmatig voor dat slachtoffers geen aangifte doen en/of geen verklaring afleggen jegens hun loverboy. Een verklaring hiervoor wordt gevormd door de slinkse methoden die loverboys hanteren en de problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens van slachtoffers die daarbij een rol speelt. Rechters dienen van deze problematiek op de hoogte te zijn. Dit geldt a fortiori nu uit de analyse van de jurisprudentie de indruk is ontstaan dat aangiftes en/of belastende verklaringen relatief gezien tot meer veroordelingen leiden. Ondanks dat mensenhandel geen klachtdelict is en loverboys ook zonder aangifte of melding van het slachtoffer kunnen worden veroordeeld, is het doen van aangifte en/of het afleggen van een verklaring aldus wel degelijk van belang bij de bewijsvoering in een rechtszaak.

Dat rechters op de hoogte dienen te zijn van de problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens in loverboyzaken, geldt bovendien a fortiori nu deze problematiek er tevens toe kan leiden dat slachtoffers tegenstrijdige verklaringen afleggen. Deze tegenstrijdige verklaringen blijken soms mede het gevolg te zijn van beïnvloeding en/of bedreiging van de slachtoffers door hun loverboys.

De al dan niet tegenstrijdige slachtofferverklaringen worden door rechters regelmatig beoordeeld op hun betrouwbaarheid. Bij deze beoordeling blijken vier factoren een rol te kunnen spelen. Deze factoren zijn de aan- of afwezigheid van steunbewijs, de mate van consistentie en gedetailleerdheid van de verklaring en de geloofwaardigheid van de verklaring. Daarbij dient evenwel opgemerkt te worden dat het in de kern veelal gaat om de aan- of afwezigheid van steunbewijs. De andere factoren lijken er niet, althans weinig, toe te doen bij de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid, indien er maar steunbewijs aanwezig is voor (bepaalde gedeelten van) de verklaring. Steunbewijs lijkt zodoende een doorslaggevende factor te kunnen vormen voor de betrouwbaarheid van een slachtofferverklaring. Desondanks kunnen ook de overige factoren zowel ieder op zichzelf als in onderlinge samenhang bezien, een positieve invloed hebben op het betrouwbaarheidsoordeel. Betrouwbare verklaringen lijken op hun beurt weer een positieve invloed te hebben op een bewezenverklaring van de ten laste gelegde mensenhandelfeiten.

Een andere factor die een rol kan spelen bij de bewijsvoering in loverboyzaken, is het oogmerk van uitbuiting dat vereist is voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr. Het oogmerk dient gericht te zijn op de uitbuiting. Dit oogmerk blijkt evenwel regelmatig problemen op te leveren bij de bewijsvoering voor artikel 273a lid 1 onderdeel 1° Sr. Het relatief hoge aantal vrijspraken van artikel 273a/f (lid 1 onderdeel 1°) Sr kan derhalve mogelijk verklaard worden door het element ‘oogmerk van uitbuiting’. Bij dit oogmerk dienen diverse punten in acht genomen te worden, welke tevens van belang zijn binnen het kader van mensenhandel in het algemeen. Deze punten zien alle op de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer.

Bij de bespreking van de verschillende punten met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer is met name ingegaan op de vraag of, en zo ja in hoeverre deze punten ten grondslag liggen aan vrijspraken van loverboys. Allereerst werd vastgesteld dat loverboys regelmatig worden vrijgesproken vanwege een gebrek aan bewijs voor het gebruik van ongeoorloofde middelen. Nu in deze ongeoorloofde middelen de onvrijwilligheid van het slachtoffer ligt verscholen en de strafbaarstelling van mensenhandel juist de exploitatie van onvrijwillige prostitutie beoogt tegen te

gaan, kan een gebrek aan bewijs voor ongeoorloofde middelen niet anders dan leiden tot vrijspraak van mensenhandel.³⁵⁸

Vervolgens is ingegaan op het verkeren in een uitbuitingssituatie. Deze situatie werd oorspronkelijk verondersteld aanwezig te zijn indien de prostituee in een situatie verkeert of komt te verkeren die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondig prostituee in Nederland pleegt te verkeren. Tegenwoordig wordt een uitbuitingssituatie eveneens verondersteld aanwezig te zijn indien het slachtoffer in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs geen andere keuze had dan in een toestand van uitbuiting te geraken of te blijven, dan wel in haar keuzevrijheid is beperkt, en de vrijwilligheid bij het slachtoffer in ernstige mate heeft ontbroken.

In de derde plaats is ingegaan op het strafbaar in de prostitutie brengen en houden. Gebleken is dat mensenhandel ook mogelijk is ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam was. De omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is geweest bij prostitutie vormt op zich dan ook geen aanwijzing voor vrijwilligheid.

Vervolgens is nader ingegaan op de instemming met de exploitatie van prostitutie. Een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar exploitatie doet niets af aan de strafbaarheid van de dader, indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. Deze instemming wordt immers vaak mede beïnvloed door de liefdes- en/of angstgevoelens van het slachtoffer ten opzichte van de verdachte.

Het bestaan van een liefdesrelatie is een laatste onderwerp waarop nader is ingegaan. De ‘relatie’ die loverboys met hun meisje aangaan ligt in sommige gevallen zeer dicht tegen een normale liefdesrelatie aan. Rechters blijken (zeer) verschillend te oordelen omtrent relaties die bestaan tussen verdachten en (vermeende) slachtoffers. Enerzijds wordt in sommige gevallen voorbij gegaan aan de ‘schijnrelatie’ tussen de verdachte loverboy en zijn meisje en komen rechters tot een bewezenverklaring van de ten laste gelegde mensenhandel. Anderzijds lijkt deze ‘schijnrelatie’ in andere gevallen juist zodanig dicht tegen een normale liefdesrelatie aan te liggen, dat rechters oordelen dat sprake is van een normale liefdesrelatie. Gebleken is dat dit oordeel regelmatig een bijdrage heeft geleverd aan een (partiële) vrijspraak van de ten laste gelegde mensenhandel.

Ondanks dat al deze aandachtspunten met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer regelmatig in de rechtsoverwegingen van een uitspraak zijn opgenomen, lijkt ook regelmatig aan deze aandachtspunten voorbij te worden gegaan. De diverse bijzonderheden hebben namelijk regelmatig (gedeeltelijk) ten grondslag gelegen aan vrijspraken in loverboyzaken. Dit geldt niet alleen met betrekking tot de vonnissen gewezen in eerste aanleg, maar ook met betrekking tot de arresten gewezen in hoger beroep.

Na de bespreking van de verschillende onderwerpen die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvraag in loverboyzaken, is ingegaan op rechterlijke overwegingen met betrekking tot het delict mensenhandel. Uit het betreffende gedeelte van de analyse is gebleken dat er regelmatig rechterlijke tegenstrijdigheden voorkomen in loverboyzaken. Allereerst is gebleken van rechterlijke tegenstrijdigheden inzake het gebruik van ongeoorloofde middelen. Om tot een bewezenverklaring van mensenhandel te komen, is vereist dat het slachtoffer met behulp van een of meerdere ongeoorloofde middelen tot prostitutie is gebracht.³⁵⁹

Indien een (partiële) bewezenverklaring nader is uitgewerkt met de bewezen ongeoorloofde middelen, dan worden deze middelen onderbouwd met diverse bewezen feitelijke gedragingen. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is evenwel gebleken dat sommige feitelijke gedragingen onder

³⁵⁸ NB: dit geldt alleen met betrekking tot meerderjarige (vermeende) slachtoffers. Bij minderjarige (vermeende) slachtoffers hoeft voor strafbaarheid van de dader immers geen gebruik te zijn gemaakt van ongeoorloofde middelen.

³⁵⁹ NB: dit geldt alleen met betrekking tot meerderjarige (vermeende) slachtoffers. Bij minderjarige (vermeende) slachtoffers hoeft voor strafbaarheid van de dader immers geen gebruik te zijn gemaakt van ongeoorloofde middelen.

verschillende ongeoorloofde middelen begrepen (kunnen) worden. Uit de analyse is voorts de indruk ontstaan dat rechters verschillende maatstaven lijken te hanteren voor enkele ongeoorloofde middelen. Een en ander heeft weliswaar geen gevolgen voor de bewezenverklaring op zichzelf, doch het maakt wel duidelijk dat rechters op verschillende wijze lijken te oordelen.

Dit geldt a fortiori nu tevens is gebleken dat sommige rechters slechts enkele feitelijke gedragingen voldoende lijken te achten voor een bewezenverklaring van mensenhandel, terwijl andere rechters meer feitelijke gedragingen lijken te eisen voor de onderbouwing van de bewezenverklaring. Rechters lijken derhalve verschillende maatstaven te hanteren voor een bewezenverklaring van mensenhandel.

Van rechterlijke tegenstrijdigheden is voorts gebleken binnen het kader van voordeel trekken uit prostitutie, dat strafbaar is gesteld in twee onderdelen, te weten opzettelijk voordeel trekken uit de prostitutie van een ander en het bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van de prostitutie. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat ter onderbouwing van bewezen verklaarde mensenhandel regelmatig de feitelijke gedraging dat de verdachte het slachtoffer al dan niet onder druk de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden aan hem heeft laten afdragen, bewezen werd verklaard.

Daarbij is evenwel opmerkelijk dat deze gedraging in sommige zaken leidt tot een bewezenverklaring van voordeel trekken uit de prostitutie van een ander, terwijl de gedraging in andere zaken niet leidt tot een dergelijke bewezenverklaring. Opmerkelijk is eveneens dat de gedraging in sommige zaken leidt tot een bewezenverklaring van één onderdeel inzake voordeel trekken uit de prostitutie van een ander, terwijl de gedraging in andere zaken leidt tot een bewezenverklaring van beide onderdelen. Uit de analyse is niet gebleken dat er een bepaalde reden ten grondslag ligt aan deze rechterlijke tegenstrijdigheden. Naar aanleiding van het bovenstaande is dan ook de indruk ontstaan dat rechters de strafbaarstellingen van voordeel trekken uit prostitutie niet volledig lijken te begrijpen en de verschillen tussen beide strafbaarstellingen niet goed lijken te hanteren.

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk is ingegaan op een vergelijking van acht uitspraken in eerste aanleg en in hoger beroep. Hieruit is gebleken dat in de meeste zaken in hoger beroep minder bewezen is verklaard dan in eerste aanleg. Hierbij lijkt een rol te hebben gespeeld dat de gerechtshoven in de betreffende arresten één of meerdere aandachtspunten, zoals in het bovenstaande besproken, hebben miskend.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat er verschillende factoren een rol spelen bij de beoordeling omtrent de bewezenverklaring van ten laste gelegde mensenhandelfeiten in loverboyzaken.

5 Conclusies

5.1 Conclusie loverboys en de strafbaarstelling van mensenhandel

Loverboys zijn de 'ouderwetse' pooiers in een modern jasje. Het zijn jongens die een meisje voor zich winnen door gespeelde liefde om haar vervolgens middels verschillende technieken te dwingen tot bepaalde handelingen, met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen. De werkwijze van loverboys kan veelal slinks genoemd worden. Zij proberen allereerst een meisje voor zich te winnen door aardig en begripvol te zijn, aandacht en complimentjes te geven, haar met dure cadeaus te verwennen en een relatie aan te gaan. Na enige tijd komt er een omslagpunt in de relatie.

De loverboy probeert zijn meisje dan tot prostitutie te brengen. Dit doet hij veelal middels misleiding, waarbij hij tevens misbruik maakt van de verliefde gevoelens van het meisje. In de meeste gevallen verzet het meisje zich er tegen om in de prostitutie te gaan werken. Geleidelijk aan laat de loverboy dan macht en controle de relatie binnensluipen en de grenzen van het meisje worden steeds meer verlegd. In het algemeen is (bedreiging met) geweld dan een effectief middel om bepaald gedrag af te dwingen.

Nadat de loverboy zijn meisje in de prostitutie heeft gebracht, is zijn doel om de prostitutie in stand te houden om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen. Er zijn diverse factoren die ervoor zorgen dat het meisje in de prostitutie blijft werken. Deze factoren zijn enerzijds gelegen bij het meisje zelf, doordat zij vaak emotioneel afhankelijk is van haar loverboy en in een kwetsbare positie verkeert, of juist doordat zij dermate angstig is voor haar loverboy dat zij bang is opnieuw mishandeld te worden indien zij iets doet wat hij niet wil. Anderzijds zijn de factoren gelegen bij de loverboy, onder meer doordat hij misbruik maakt van de kwetsbare positie waarin het meisje verkeert. Indien dit niet toereikend is, is ook nu (bedreiging met) geweld in het algemeen een effectief middel om het gewenste gedrag af te dwingen. Daarnaast neemt de loverboy beschermingsmaatregelen, zoals het controleren van zijn meisje tijdens het werken in de prostitutie en het controleren van het geld dat zij hiermee verdient. De loverboy laat zijn meisje het door haar in de prostitutie verdiende geld vervolgens aan hem afstaan.

Loverboys lijken hun meisje steeds meer pas in de prostitutie te brengen zodra zij achttien jaar is. Dan kunnen loverboys gemakkelijker stellen dat het meisje er vrijwillig voor heeft gekozen om in de prostitutie te gaan werken. Hiermee anticiperen loverboys op de wetgeving inzake mensenhandel, waaronder loverboypraktijken heden ten dage worden gerangschikt. Hieromtrent dient evenwel opgemerkt te worden dat er momenteel een wetsvoorstel aanhangig is tot verhoging van de prostitutieleeftijd van achttien naar eenentwintig jaar.

Mensenhandel is strafbaar op grond van artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht, dat een lange geschiedenis kent.³⁶⁰ Door de jaren heen zijn de maatschappelijke opvattingen omtrent prostitutie, het exploiteren van prostituees en het handelen in vrouwen (en mannen) ten behoeve van de prostitutie namelijk dusdanig veranderd, dat ook de strafbaarstellingen daarvan de nodige wijzigingen behoeften. Door de jaren heen was geleidelijk aan een strafrechtelijk beleid ontstaan waarin de nadruk enerzijds was komen te liggen op regulering van vrijwillige prostitutie en anderzijds op de strafrechtelijke aanpak van onvrijwillige prostitutie.

De kern van de strafbaarstelling is in de loop der jaren ongewijzigd gebleven. In de kern is namelijk strafbaar gebleven om een ander door ongeoorloofde middelen tot prostitutie te brengen. Twee andere relevante strafbaarstellingen zien op het voordeel trekken uit de prostitutie van een ander. Enerzijds is het opzettelijk voordeel trekken uit de onvrijwillige prostitutie van een ander strafbaar en anderzijds het dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengsten van de prostitutie van een ander.

³⁶⁰ Mensenhandel (oorspronkelijk slechts vrouwenhandel) was van 1911 tot 1 oktober 2000 opgenomen in artikel 250ter Sr (oud), van 1 oktober 2000 tot 1 januari 2005 in artikel 250a Sr (oud) en vanaf 1 januari 2005 tot heden in artikel 273a Sr, dat per 1 september 2006 zonder inhoudelijke wijzigingen is vernummerd tot artikel 273f Sr.

Binnen het kader van mensenhandel vormt het gebruik maken van enigerlei vorm van dwang of ongeoorloofde beïnvloeding een bestanddeel van de delictsomschrijving. Deze verschillende middelen zijn binnen het kader van mensenhandel strafbaar, aangezien hiermee de wil van het slachtoffer dusdanig wordt beïnvloed, dat niet meer gesproken kan worden van een vrije wil. Onder het ontbreken van de wil behoort tevens het ontbreken of de vermindering van de mogelijkheid een vrije keuze te maken of, en op welke wijze, iemand in de prostitutie blijft werken, evenals de vrije keuze van het in dat verband al dan niet voortzetten van de relatie met de exploitant. Dit geldt eveneens indien de relatie aanvankelijk op vrijwillige basis werd aangegaan.

Het tot prostitutie brengen was, en is, namelijk ook mogelijk ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is, aangezien daaronder mede moet worden verstaan iedere gedraging die ertoe strekt het slachtoffer te belemmeren in de vrijheid met de prostitutie te stoppen. De omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is (geweest) bij prostitutie vormt op zich dan ook geen aanwijzing voor vrijwilligheid. Het ontbreken van de vrijwilligheid kan immers ook ontstaan in een later stadium. Mensenhandel omvat dus zowel het tot prostitutie brengen als het in de prostitutie houden. Voor de voltooiing van het delict is overigens niet vereist dat de betrokkene daadwerkelijk in de prostitutie heeft gewerkt, of, meer specifiek, daadwerkelijk enige seksuele handeling heeft verricht. Het gaat er immers om dat de betrokkene zich daartoe onder dwang of ongeoorloofde beïnvloeding beschikbaar heeft gesteld.

Met betrekking tot de verschillende ongeoorloofde middelen is over het algemeen weinig tot niets bepaald in de relevante wetsgeschiedenis. Het middel misbruik van overwicht vormt hierop evenwel een uitzondering. Misbruik van overwicht wordt verondersteld aanwezig te zijn indien het slachtoffer in een situatie verkeert of komt te verkeren die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondige prostituee in Nederland pleegt te verkeren. Het verkeren in een dergelijke situatie wordt aangeduid als een uitbuitingssituatie. Terwijl het verkeren in een uitbuitingssituatie oorspronkelijk 'slechts' een wettig vermoeden opleverde dat sprake was van misbruik van overwicht, en derhalve van mensenhandel, is het later uitgegroeid tot een zelfstandig en voldoende bestanddeel van mensenhandel. Het werd een algemeen aanvaarde opvatting dat het er bij een uitbuitingssituatie om gaat dat het slachtoffer in een afhankelijke situatie is gebracht, waarin deze in diens keuzevrijheid is beperkt en geen andere keuze had dan in een toestand van uitbuiting te geraken of te blijven.

Als kenmerkend voor uitbuiting werd de aanwezigheid van dwang in ruime zin of misleiding geacht, behoudens als het gaat om de exploitatie van minderjarigen. Uitbuiting veronderstelt zodoende een zekere mate van onvrijwilligheid, welke schuilt in de onmogelijkheid om zich aan de uitbuitingssituatie te onttrekken. Uit de concrete feiten en omstandigheden moet vastgesteld kunnen worden dat het slachtoffer redelijkerwijs mocht veronderstellen dat zij niet op eigen krachten uit de situatie weg kon komen. Hierbij dient in acht genomen te worden dat een eventuele instemming van het slachtoffer met de uitbuiting niets afdoet aan de strafbaarheid van de dader, indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. Tevens dient in acht genomen te worden dat niet vereist is dat het slachtoffer daadwerkelijk is uitgebuit, ofwel daadwerkelijk enige seksuele handeling heeft verricht. Het gaat er immers om dat het slachtoffer zich daartoe onder dwang of ongeoorloofde beïnvloeding beschikbaar heeft gesteld.

5.2 Conclusie loverboys in de praktijk

Loverboypraktijken passen binnen de verschillende strafbaarstellingen van mensenhandel. Loverboys gaan immers een 'schijnrelatie' met hun meisje aan om haar vervolgens middels verschillende technieken te dwingen tot bepaalde handelingen met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen. Het 'dwingen tot bepaalde handelingen' komt tot uitdrukking in 'het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen tot prostitutie' (artikel 250a lid 1 onderdeel 1° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 4° Sr). Het 'voor zichzelf financieel gewin halen' komt tot uitdrukking in 'het opzettelijk voordeel trekken uit prostitutie' (artikel 250a lid 1 onderdeel 4° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° Sr) en/of 'het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van de prostitutie' (artikel 250a lid 1 onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 9° Sr).

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat aan loverboys met name de drie voornoemde onderdelen van mensenhandel ten laste worden gelegd. Loverboys blijken echter relatief vaak vrijgesproken te worden van de ten laste gelegde mensenhandel. Van de 59 bestudeerde vonnissen resulteerden namelijk slechts 20 zaken (34%) in een volledige bewezenverklaring van mensenhandel, terwijl 25 zaken (42%) in een partiële bewezenverklaring resulteerden en 14 zaken (24%) in een vrijspraak. Dit percentage vrijspraken voor mensenhandel door loverboys is relatief hoog in vergelijking met het percentage vrijspraken voor verkrachtingen (fluctuerend tussen 13% en 23%) en het percentage vrijspraken in het algemeen (slechts 9%).

Naast de onderdelen ‘het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen tot prostitutie’, ‘het opzettelijk voordeel trekken uit prostitutie’ en ‘het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van prostitutie’, is aan loverboys ook relatief vaak ten laste gelegd dat zij ‘door ongeoorloofde middelen een ander hebben geworven (etc.) met een oogmerk van uitbuiting’ (artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr). Laatstgenoemde strafbaarstelling is per 1 januari 2005 als nieuw onderdeel opgenomen in artikel 273a/f Sr. Loverboys worden echter – evenals van de drie voornoemde onderdelen – relatief vaak vrijgesproken van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr.

Ter beantwoording van de vraag of er aan de vele vrijspraken van loverboys bepaalde problemen ten grondslag liggen, en zo ja welke, zijn verschillende onderwerpen nader bestudeerd. Bij de bespreking van de verschillende resultaten is voorzichtigheid geboden, aangezien niet in alle uitspraken de algemene rechtsoverwegingen en de bewijs- en/of vrijspraakoverwegingen zijn opgenomen. Daarnaast is het aantal uitspraken dat overwegingen omvat omtrent een bepaald onderwerp, niet altijd even omvangrijk.

1. Tenlasteleggingen

Een eerste mogelijk probleem voor de vele vrijspraken van loverboys is gelegen bij de tenlasteleggingen in loverboyzaken. Het is van groot belang dat tenlasteleggingen correct zijn, aangezien rechters bij de behandeling van een strafzaak ter terechtzitting gebonden zijn aan de grondslag van de tenlastelegging. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is evenwel gebleken dat er regelmatig onjuistheden, onvolledigheden en opmerkelijkheden voorkomen in tenlasteleggingen ten aanzien van loverboys. Niet in alle uitspraken is daaraan een rechterlijke overweging gewijd. In andere uitspraken is de verdachte daarentegen vrijgesproken voor de gedeelten van de tenlastelegging, die naar het oordeel van de rechter incorrect waren. Derhalve kunnen onjuiste, onvolledige en/of opmerkelijke tenlasteleggingen (gedeeltelijk) ten grondslag liggen aan vrijspraken van loverboys.

De onjuistheden, onvolledigheden en opmerkelijkheden in de tenlasteleggingen kunnen mogelijk verklaard worden door de vele wijzigingen die de strafbaarstelling van mensenhandel in de loop der jaren is ondergaan. De kern van de strafbaarstelling is gedurende de tijd echter ongewijzigd gebleven. Weliswaar omvat artikel 273a/f Sr – dat per 1 januari 2005 in werking is getreden – enerzijds de strafbaarstelling van artikel 250a Sr (oud) en anderzijds een implementatie van internationale regelgeving, maar bij deze wetwijziging (waarbij aldus artikel 250a Sr (oud) werd vervangen door een nieuw artikel 273a/f Sr) werd expliciet vermeld dat het niet de bedoeling van de wetgever was om een wijziging aan te brengen in de (oude) strafbaarstelling van mensenhandel in artikel 250a Sr (oud).

Een tweede mogelijke verklaring voor de onjuistheden, onvolledigheden en opmerkelijkheden is dat er binnen het openbaar ministerie geen goed en volledig begrip bestaat van de strafbaarstelling van mensenhandel. Enerzijds is dit als bezwaarlijk aan te merken, doch anderzijds is het geenszins onbegrijpelijk gezien de omvang en complexiteit van het mensenhandelartikel. Het is echter wel (zeer) bezwaarlijk als de tenlasteleggingen onvolledig zijn tengevolge van – bijvoorbeeld – het niet opnemen van alle feiten en omstandigheden in de tenlastelegging waaruit rechters de dwangmiddelen kunnen afleiden. Een derde mogelijke verklaring voor de problemen bij tenlasteleggingen in loverboyzaken is derhalve onzorgvuldig handelen van het openbaar ministerie.

2. *De bewijsvraag*

Binnen het kader van onderwerpen die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvraag in loverboyzaken zijn allereerst enkele opmerkingen geplaatst bij de rechterlijke opstelling. Geconcludeerd werd dat rechters verschillende houdingen blijken aan te nemen bij bewijs- en vrijspraakoverwegingen in loverboyzaken. Enerzijds zijn deze verschillen gelegen in de mate waarin de rechtsoverwegingen in een vonnis zijn uitgewerkt. Anderzijds is van verschillen gebleken bij de houding van rechters ten opzichte van (gedeelten van) de tenlastelegging, ter zake waarvan de officier van justitie (en de verdediging) tot vrijspraak heeft (/hebben) geconcludeerd.

Een en ander heeft weliswaar niet zozeer invloed op de uitspraak op zichzelf, doch hangt wel nauw samen met de inzichtelijkheid van de uitspraken en toont bovendien aan dat er tussen rechterlijke overwegingen en uitspraken wel degelijk verschillen bestaan. Deze inzichtelijkheid is belangrijk. Dat geldt a fortiori nu is geconcludeerd dat het percentage vrijspraken van artikel 273a/f Sr aanzienlijk hoger is dan het percentage vrijspraken van artikel 250a Sr (oud). Hiervoor kunnen in algemene zin drie verklaringen worden gegeven. Een eerste verklaring is dat de zaken waarin artikel 273a/f Sr ten laste is gelegd, ‘simpelweg’ minder sterk zijn wat betreft bewijsvoering dan de zaken waarin artikel 250a Sr (oud) ten laste is gelegd. Op mogelijke problemen bij de bewijsvoering in loverboyzaken wordt later nader ingegaan. Een tweede mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de strafbaarstellingen zoals opgenomen in artikel 273a/f Sr moeilijker te bewijzen zijn. Daartoe zijn uitspraken onderzocht waarin ten aanzien van eenzelfde slachtoffer zowel onderdelen van artikel 250a Sr (oud) ten laste zijn gelegd als onderdelen van artikel 273a/f Sr. Gebleken is dat in deze zaken ofwel een bewezenverklaring volgde voor beide artikelen ofwel een vrijspraak voor beide artikelen. Dientengevolge kan op basis hiervan niet worden geconcludeerd dat het hoger aantal vrijspraken van artikel 273a/f Sr het gevolg is van moeilijker te bewijzen strafbaarstellingen. Hierbij dient echter wel in acht genomen te worden dat de analyse slechts een beperkt aantal zaken betreft.

Dat gebleken is dat het hoger aantal vrijspraken voor artikel 273a/f Sr niet het gevolg is van moeilijker te bewijzen strafbaarstellingen in artikel 273a/f Sr dan in artikel 250a Sr (oud), is in zoverre ook niet bevreemdend. De verschillende onderdelen van artikel 250a Sr (oud) zijn immers zonder inhoudelijke wijzigingen overgeheveld naar artikel 273a/f Sr, zij het dat artikel 273a/f Sr meer ongeoorloofde middelen omvat. Dit is echter anders wat betreft artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. Daarbij dient binnen dit kader evenwel direct opgemerkt te worden dat het percentage vrijspraken van artikel 273a/f Sr tevens aanzienlijk hoger is dan het percentage vrijspraken van artikel 250a Sr (oud), indien artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr buiten beschouwing wordt (/worden) gelaten.

Een derde mogelijke verklaring voor het hoger aantal vrijspraken van artikel 273a/f Sr is dat artikel 273a/f Sr aanzienlijk omvangrijker en onoverzichtelijker is dan artikel 250a Sr (oud). Dit heeft mogelijk gevolgen voor de inzichtelijkheid en begrijpelijkheid van het artikel. Dit kan op haar beurt weer gevolgen hebben voor tenlasteleggingen en rechterlijke uitspraken ten aanzien van loverboys. Uit het onderhavige onderzoek is gebleken dat er regelmatig onjuistheden en opmerkelijkheden voorkomen in zowel tenlasteleggingen als rechterlijke uitspraken ten aanzien van loverboys.

Een mogelijke verklaring voor het hoger aantal vrijspraken van artikel 273a/f Sr is dan nog dat de zaken waarin artikel 273a/f Sr ten laste is gelegd, ‘simpelweg’ minder sterk zijn wat betreft bewijsvoering dan de zaken waarin artikel 250a Sr (oud) ten laste is gelegd. Er zijn diverse factoren die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvoering in loverboyzaken.

Een van de factoren werd reeds in de inleiding als een mogelijk probleem aangekaart. Volgens de Nationaal Rapporteur Mensenhandel speelt het ontbreken van aangiftes en belastende verklaringen van slachtoffers (en getuigen) een rol bij de bewijsvoering ter terechtzitting.³⁶¹ Bij het al dan niet doen van aangifte of het afleggen van een verklaring speelt de problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens van de slachtoffers voor hun loverboy een rol. Enerzijds kan dit komen door de emotionele binding

³⁶¹ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 4-5, 132-134, 472-481 en 506.

van het meisje aan haar loverboy, die vaak lange tijd blijft bestaan. Doordat het meisje zich vaak geen slachtoffer voelt en de emotionele manipulatie niet als dwang ervaart, zal zij noch aangifte tegen haar loverboy doen, noch een belastende verklaring jegens hem afleggen. Anderzijds kan er bij het meisje sprake zijn van een dusdanig grote angst voor haar loverboy, dat zij bang is om opnieuw door hem mishandeld te worden, indien ze bij hem weg zou gaan. Zij zal dientengevolge uit angst voor haar loverboy geen aangifte tegen hem doen of een belastende verklaring jegens hem afleggen. Bij beide 'types' meisjes geldt dat zij al dan niet onder druk, beïnvloeding en/of bedreiging van hun loverboy geen aangifte doen, hun aangifte of belastende verklaring intrekken of zelfs een ontlastende verklaring ten gunste van hun loverboy afleggen.

Rechters dienen van deze problematiek op de hoogte te zijn. Dit geldt a fortiori nu uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie de indruk is ontstaan dat aangiftes en/of belastende verklaringen relatief gezien tot meer veroordelingen leiden. Van de 30 loverboyzaken in eerste aanleg waarin aangifte is gedaan en/of een belastende verklaring is afgelegd, resulteerden 25 zaken (83%) immers in een veroordeling. Dus ondanks dat mensenhandel geen klachtdelict is en loverboys ook zonder aangifte of melding van het slachtoffer kunnen worden veroordeeld, kan geconcludeerd worden dat het doen van aangifte en/of het afleggen van een verklaring wel degelijk van belang is bij de bewijsvoering in een rechtszaak.

Dat de aanwezigheid van een aangifte en/of verklaring van het slachtoffer van belang is bij de bewijsvoering in loverboyzaken, kan mogelijk verklaard worden doordat een aangifte en/of verklaring van het slachtoffer het sluitstuk kan vormen in de bewijsvoering voor de onvrijwilligheid van het slachtoffer. Deze onvrijwilligheid is namelijk – zoals uit het navolgende nog zal blijken – vaak lastig te bewijzen. In maar liefst elf van de veertien vrijspraken van loverboys heeft de onvrijwilligheid van het slachtoffer problemen opgeleverd bij de bewijsvoering.³⁶² Opmerkelijk daarbij is dat in drie van deze elf zaken geen verklaring en in vier zaken een ontlastende verklaring is afgelegd door het slachtoffer.³⁶³ Hieruit kan de indruk ontstaan dat de aanwezigheid van een aangifte en/of belastende verklaring van belang is voor de bewijsvoering voor de onvrijwilligheid van het slachtoffer.

Dat rechters op de hoogte dienen te zijn van de problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens in loverboyzaken, geldt bovendien a fortiori nu deze problematiek er tevens toe kan leiden dat slachtoffers tegenstrijdige verklaringen afleggen. Deze tegenstrijdige verklaring blijken soms (mede) het gevolg te zijn van beïnvloeding en/of bedreiging van de slachtoffers door hun loverboys. Onder deze druk trekken slachtoffers hun aangifte of belastende verklaring in en/of leggen (vervolgens) een voor de verdachte ontlastende verklaring af.

De al dan niet tegenstrijdige slachtofferverklaringen worden door rechters regelmatig beoordeeld op hun betrouwbaarheid. Volgens de Nationaal Rapporteur Mensenhandel worden de verklaringen van slachtoffers in mensenhandelzaken niet altijd betrouwbaar geacht door rechters.³⁶⁴ Zoals in de inleiding reeds is aangegeven, vormt een gebrek aan betrouwbare slachtofferverklaringen mogelijk een tweede probleem bij de bewijsvoering in loverboyzaken. Uit onderzoek van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel blijkt namelijk dat naar verwachting geldt dat naarmate een rechter een verklaring betrouwbaarder acht, de kans op een veroordeling toeneemt.

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat bij de beoordeling van slachtofferverklaringen op hun betrouwbaarheid vier factoren een rol kunnen spelen. Deze factoren zijn de aanwezigheid of afwezigheid van steunbewijs, de mate van consistentie en gedetailleerdheid van de verklaring en de geloofwaardigheid van de verklaring. In de kern blijkt het evenwel veelal te gaan om de aanwezigheid of afwezigheid van steunbewijs. De andere factoren lijken er niet, althans weinig, toe te doen bij de

³⁶² Van de 59 bestudeerde vonnissen resulteerden 14 vonnissen (24%) in een vrijspraak. Daarnaast resulteerden 20 vonnissen (34%) in een volledige bewezenverklaring en 25 vonnissen (42%) in een partiële bewezenverklaring.

³⁶³ In de overige vier zaken was wel sprake van een aangifte en/of belastende verklaring, doch deze verklaringen werden niet geloofwaardig geacht respectievelijk niet ondersteund door andere bewijsmiddelen.

³⁶⁴ Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 472-481 en 506.

beoordeling omtrent de betrouwbaarheid, indien er maar steunbewijs aanwezig is voor (bepaalde gedeelten van) de verklaring. Steunbewijs lijkt zodoende een doorslaggevende factor te kunnen vormen voor de betrouwbaarheid van een slachtofferverklaring. Desondanks kunnen ook de overige factoren zowel ieder op zichzelf als in onderlinge samenhang bezien, een positieve invloed hebben op het betrouwbaarheidsoordeel. Betrouwbare verklaringen lijken op hun beurt weer een positieve invloed te hebben op een bewezenverklaring van de ten laste gelegde mensenhandelfeiten.

Dat betrouwbare verklaringen op hun beurt een positieve invloed hebben op een bewezenverklaring van ten laste gelegde mensenhandel, blijkt uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie. Geconcludeerd werd namelijk dat van de 34 vonnissen waarin een betrouwbaarheidsoordeel van slachtofferverklaringen is gegeven, slechts in vier vonnissen de slachtofferverklaring minder betrouwbaar werd geacht. Van de 30 vonnissen waarin de slachtofferverklaring(en) wel betrouwbaar werd(en) geacht, resulteerden 13 vonnissen (43%) in een volledige veroordeling, 15 vonnissen (50%) in een partiële veroordeling en 2 vonnissen (7%) in een vrijspraak. Van de vier vonnissen waarin de slachtofferverklaring niet, althans minder betrouwbaar, werd geacht, resulteerden nul zaken (0%) in een volledige veroordeling, twee zaken (50%) in een partiële veroordeling en twee zaken (50%) in een vrijspraak. Opmerkelijk bij de – in totaal – vier vrijspraken is dat enerzijds in twee van deze zaken het slachtoffer een voor de verdachte ontlastende verklaring had afgelegd, en dat anderzijds in de twee andere zaken de verklaring van het slachtoffer minder betrouwbaar werd geacht tengevolge van het ontbreken van steunbewijs. Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat betrouwbare slachtofferverklaringen een positieve invloed blijken te hebben op een bewezenverklaring van mensenhandel.

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is aldus gebleken dat een gebrek aan aangiftes en/of belastende verklaringen van slachtoffers en een gebrek aan steunbewijs voor slachtofferverklaringen – in verband met de betrouwbaarheid van deze verklaringen – problemen opleveren bij de bewijsvoering in loverboyzaken. Deze problemen kunnen (gedeeltelijk) de vele vrijspraken van loverboys verklaren.

Een volgend mogelijk probleem dat uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is voortgekomen, is de bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting. Dit oogmerk is vereist voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr.³⁶⁵ Voor strafbaarheid is aldus een bepaalde mate van opzet bij de dader vereist. Het oogmerk veronderstelt tenminste een noodzakelijkheidsbewustzijn ten aanzien van de gevolgen. Het oogmerk dient gericht te zijn op de uitbuiting van de betrokkene. Daarbij dienen diverse punten in acht genomen te worden, welke tevens van belang zijn binnen het kader van mensenhandel in het algemeen. Op deze punten wordt later nader ingegaan.

Loverboys worden relatief vaak vrijgesproken van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. Van de 28 vonnissen waarin artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr ten laste is gelegd, resulteerden slechts acht zaken (28,5%) in een bewezenverklaring, terwijl zeven zaken (25%) in een partiële bewezenverklaring resulteerden en dertien zaken (46,5%) in een vrijspraak. Een mogelijke verklaring voor het hoge aantal vrijspraken van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr is het ‘oogmerk van uitbuiting’. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is namelijk gebleken dat de bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting regelmatig problemen oplevert in loverboyzaken. In tien van de achtentwintig zaken waarin artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr ten laste was gelegd, vormde de bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting dan wel de uitbuitingssituatie een onderdeel van de vrijspraakoverweging. Daarnaast volgde in acht zaken een (partiële) vrijspraak vanwege een gebrek aan bewijs in het algemeen. Hierbij kan dus tevens een gebrek aan bewijs voor het oogmerk van uitbuiting een probleem hebben opgeleverd.

³⁶⁵ In het vervolg wordt enkel artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr genoemd. Hierbij wordt tevens artikel 273a/f lid 1 onderdeel 2° Sr inbegrepen, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld. Onderdeel 2° stelt dezelfde gedragingen strafbaar als onderdeel 1°, doch vereist voor strafbaarheid niet het gebruik van ongeoorloofde middelen, nu het onderdeel op minderjarige slachtoffers ziet.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat het hoge aantal vrijspraken voor artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr (ten dele) verklaard kan worden door het vereiste oogmerk van uitbuiting. Dit oogmerk blijkt immers regelmatig problemen op te leveren bij de bewijsvoering voor artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr. Een mogelijke verklaring voor dit probleem is dat artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° Sr met het oogmerk van uitbuiting een te vergaande mate van opzet lijkt te eisen voor strafbaarheid. Voorwaardelijk opzet is immers onvoldoende om een oogmerk van uitbuiting vast te stellen. Het noodzakelijkheidsbewustzijn ten aanzien van de gevolgen waarvan sprake moet zijn om een oogmerk vast te stellen, lijkt lastig bewezen te kunnen worden. Een andere mogelijke verklaring voor de problemen omtrent de bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting kan gelegen zijn in de diverse punten die in acht genomen dienen te worden bij de uitbuiting van de betrokkene. Deze punten zijn tevens van belang binnen het kader van mensenhandel in het algemeen.

De verschillende punten zien alle op de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer om in de prostitutie te gaan en/of te blijven werken en/of de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden aan haar loverboy af te staan. Bij de bespreking van deze punten is met name ingegaan op de vraag of, en zo ja in hoeverre, deze punten ten grondslag liggen aan vrijspraken van loverboys. De bewijsvoering voor het ontbreken van de vrije keuze, ook wel de vrije wil, van het slachtoffer werd in de inleiding reeds aangehaald als een mogelijk probleem voor de vele vrijspraken van loverboys.³⁶⁶ Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat de onvrijwilligheid van slachtoffers inderdaad regelmatig problemen oplevert bij de bewijsvoering in loverboyzaken.

Allereerst werd geconcludeerd dat loverboys regelmatig worden vrijgesproken vanwege een gebrek aan bewijs voor het gebruik van ongeoorloofde middelen. Nu in deze ongeoorloofde middelen de onvrijwilligheid van het slachtoffer ligt verscholen en de strafbaarstelling van mensenhandel juist de exploitatie van onvrijwillige prostitutie beoogt tegen te gaan, kan een gebrek aan bewijs voor ongeoorloofde middelen niet anders dan leiden tot vrijspraak van mensenhandel.

Een mogelijke verklaring voor een gebrek aan bewijs voor ongeoorloofde middelen kan gelegen zijn in de afwezigheid van een aangifte en/of belastende verklaring van het slachtoffer. Ondanks dat slechts in enkele zaken expliciet is overwogen dat onvoldoende wettig en overtuigend bewijs voorhanden was voor het gebruik van ongeoorloofde middelen, zijn er diverse andere zaken waarin is overwogen dat niet bewezen kon worden dat het (vermeend) slachtoffer door de verdachte tot prostitutie was gedwongen dan wel bewogen. Een analyse van de veertien vrijspraken in eerste aanleg toont aan dat in tien van deze zaken een gebrek aan bewijs voor ongeoorloofde middelen dan wel een gebrek aan bewijs voor dwingen dan wel bewegen (gedeeltelijk) ten grondslag heeft gelegen aan de vrijspraak. In drie van deze tien zaken is in het geheel geen verklaring afgelegd, in vier zaken een ontlastende verklaring en in drie zaken een belastende verklaring en/of aangifte. Deze drie verklaringen werden evenwel niet geloofwaardig geacht respectievelijk niet ondersteund door andere bewijsmiddelen.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat een gebrek aan bewijs voor het gebruik van ongeoorloofde middelen mogelijk (gedeeltelijk) is gelegen in de afwezigheid van een aangifte en/of belastende – betrouwbare – verklaring.

Een tweede punt met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer is gelegen in het verkeren in een uitbuitingssituatie. Oorspronkelijk leverde het verkeren in een uitbuitingssituatie – dat werd uitgelegd als het verkeren of komen te verkeren in een situatie die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondige prostituee in Nederland pleegt te verkeren – ‘slechts’ een wettig vermoeden op dat sprake was van misbruik van overwicht en derhalve van mensenhandel. Later is het verkeren in een uitbuitingssituatie evenwel uitgegroeid tot een zelfstandig en voldoende bestanddeel van mensenhandel en werd (en wordt) het verondersteld als het slachtoffer in de gegeven omstandigheden geen andere keuze had dan in een toestand van uitbuiting te geraken of te blijven, dan wel in haar keuzevrijheid is beperkt, en de vrijwilligheid bij het slachtoffer in ernstige mate heeft ontbroken.

³⁶⁶ Zie Hoofdstuk 1 ‘Inleiding’: Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009, p. 472-481 en 506 en W.L.J.M. Duijst, ‘Loverboys’, *DD* 2009, 48, p. 644-646.

Naar aanleiding van de analyse van de bestudeerde jurisprudentie kan geconcludeerd worden dat de vergelijking met mondige prostituees in Nederland en het ontbreken dan wel de beperking van de keuzevrijheid en de vrijwilligheid van het slachtoffer – ofwel: het verkeren in een uitbuitingssituatie – regelmatig heeft geleid tot een vrijspraak van de ten laste gelegde mensenhandel. Gebleken is namelijk dat in vijf van de veertien vrijspraken in eerste aanleg het verkeren in een uitbuitingssituatie (ten dele) ten grondslag heeft gelegen aan de vrijspraak. In de betreffende situatie kon uit de concrete feiten en omstandigheden niet vastgesteld worden dat het slachtoffer redelijkerwijs mocht veronderstellen dat zij niet op eigen krachten uit de situatie weg kon komen.

Een derde punt met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer is gelegen in de definitie van iemand ‘tot prostitutie brengen’. Tot prostitutie brengen is ook mogelijk ten aanzien van iemand die reeds in de prostitutie werkzaam is. Mensenhandel omvat dus zowel het tot prostitutie brengen als het in de prostitutie houden. De omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is geweest bij prostitutie vormt op zich dan ook geen aanwijzing voor vrijwilligheid. Het gaat dan om de vraag of de verdachte het slachtoffer heeft belet in haar vrijheid te stoppen met de prostitutiewerkzaamheden. Indien deze vraag ontkennend moet worden beantwoord, dan is er geen sprake van strafbaar tot prostitutie brengen. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is tweemaal gebleken dat rechters de verdachte hadden vrijgesproken, aangezien niet bewezen kon worden dat de verdachte het slachtoffer tot prostitutie had gebracht dan wel haar had belet in haar vrijheid te stoppen met de prostitutiewerkzaamheden.

Een vierde punt met betrekking tot de (on)vrijwilligheid wordt gevormd door de eventuele instemming van het slachtoffer met de exploitatie van prostitutie. Deze eventuele instemming doet niets af aan de strafbaarheid van de dader indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. De instemming wordt immers vaak mede beïnvloed door de liefdes- en/of angstgevoelens van het slachtoffer ten opzichte van de verdachte. Het komt dan ook regelmatig voor dat slachtoffers verklaren dat zij ‘vrijwillig’ in de prostitutie werken. Daarbij is het evenwel van belang om in acht te nemen dat het er niet toe doet of de betrokkene zich wel of geen slachtoffer voelt. Het gaat er immers om dat de loverboy welbewust middels bepaalde technieken – welke te kwalificeren zijn als mensenhandel – het meisje tot prostitutie heeft gebracht.

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is evenwel gebleken dat rechters ondanks dat zij overwegen dat een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar exploitatie niet bepalend is, een verdachte toch vrijspreken van de ten laste gelegde mensenhandel. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat rechters voorbij gaan aan de slinkse werkwijzen van loverboys en de daarmee samenhangende problematiek van liefdes- en angstgevoelens van de slachtoffers. Deze gevoelens hebben er enerzijds veelal toe geleid dat het slachtoffer in de prostitutie is gaan (en blijven) werken en anderzijds dat het slachtoffer in sommige gevallen ontlastend voor de verdachte heeft verklaard door te zeggen dat zij ‘vrijwillig’ in de prostitutie werkzaam was. Daarbij dient evenwel in acht genomen te worden dat het er niet toe doet of de betrokkene zich wel of geen slachtoffer voelt. Het gaat er immers om dat de loverboy welbewust middels bepaalde technieken – welke te kwalificeren zijn als mensenhandel – het meisje tot prostitutie heeft gebracht. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is evenwel gebleken dat rechters deze slinkse technieken van loverboys niet altijd onder één of meerdere van de ongeoorloofde middelen binnen het kader van mensenhandel lijken te bevatten. Een tweede mogelijke verklaring voor het gegeven dat rechters, ondanks dat zij overwegen dat een eventuele instemming van het slachtoffer met zijn/haar exploitatie niet bepalend is, een verdachte toch vrijspreken van de ten laste gelegde mensenhandel, is dat rechters niet altijd goed en/of volledig van de (slinkse) technieken van loverboys – oftewel de verschillende ongeoorloofde middelen binnen het kader van mensenhandel – op de hoogte lijken te zijn.³⁶⁷

³⁶⁷ Zie bijvoorbeeld rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN* BG1625, waarin de rechtbank de verdachte heeft vrijgesproken van de ten laste gelegde mensenhandel. De rechtbank heeft in deze zaak – in mijn optiek onterecht – geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat het (vermeend) slachtoffer onder psychische druk, veroorzaakt door (de schulden van) verdachte, tot prostitutie is bewogen. Het uitoefenen van psychische druk kan worden aangemerkt als een andere feitelijkheid, zoals bedoeld in artikel 273a/f Sr. Zie tevens paragraaf 4.5.6 ‘(On)vrijwilligheid van het slachtoffer’ onder ‘liefdesrelatie’ 4.5.6 liefdesrelatie

Een laatste punt met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van slachtoffers is gelegen in liefdesrelaties. De ‘relatie’ die loverboys met hun meisje aangaan, ligt in sommige gevallen zeer dicht tegen een normale liefdesrelatie aan. De handelingen die als kenmerkend voor loverboys worden gezien – zoals aardig en begripvol zijn, aandacht en complimentjes geven, verwennen met dure cadeaus en een relatie aangaan – komen immers ook in normale liefdesrelaties voor. De omstandigheid dat de ‘relatie’ die loverboys met hun meisje aangaan in sommige gevallen zeer dicht tegen een normale liefdesrelatie aanligt, blijkt regelmatig een rol te spelen bij de vrijspraken van loverboys. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat rechters voorbij gaan aan de ‘schijnrelatie’ tussen de verdachte loverboy en zijn meisje, doordat deze zodanig dicht tegen een normale liefdesrelatie aanligt, dat rechters oordelen dat sprake is van een normale liefdesrelatie. In die gevallen blijken verdachte loverboys regelmatig vrijgesproken te worden.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de onvrijwilligheid van het slachtoffer regelmatig problemen oplevert bij de bewijsvoering in loverboyzaken. Gebleken is dat hieraan een vijftal factoren ten grondslag liggen. Deze factoren zijn van belang bij de uitleg van de delictsomschrijvingen van de diverse onderdelen van mensenhandel. De verschillende factoren blijken zowel ieder op zichzelf als in onderlinge samenhang gezien regelmatig problemen op te leveren bij de bewijsvoering voor de onvrijwilligheid van het slachtoffer. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat rechters (te) weinig op de hoogte zijn van de slinkse werkwijzen van loverboys en de daarmee samenhangende problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens van de slachtoffers. Rechters blijken deze werkwijzen niet altijd onder een of meerdere van de ongeoorloofde middelen binnen het kader van mensenhandel te bevatten. Derhalve lijken rechters evenmin goed en volledig op de hoogte te zijn van de strafbaarstellingen van de verschillende onderdelen van mensenhandel, waaronder de verschillende ongeoorloofde middelen.

3. Rechterlijke tegenstrijdigheden

De diverse onderwerpen die een rol (kunnen) spelen bij de bewijsvraag in loverboyzaken blijken niet alleen regelmatig ten grondslag te liggen aan vrijspraken van loverboys, maar ook aan rechterlijke tegenstrijdigheden in loverboyzaken. Daarbij gaat het om verschillen tussen rechterlijke overwegingen met betrekking tot het delict mensenhandel in verschillende loverboyzaken. Gedurende de analyse van de bestudeerde jurisprudentie zijn dergelijke tegenstrijdigheden geconstateerd met betrekking tot het gebruik van ongeoorloofde middelen en het voordeel trekken uit prostitutie.

Om tot een bewezenverklaring van mensenhandel te komen, is vereist dat het slachtoffer met behulp van een of meerdere ongeoorloofde middelen tot prostitutie is gebracht. Indien een bewezenverklaring nader is uitgewerkt met de bewezen ongeoorloofde middelen, dan worden deze middelen onderbouwd met diverse bewezen feitelijke gedragingen. Naar aanleiding van de analyse is enerzijds geconcludeerd dat een feitelijke gedraging onder verschillende ongeoorloofde middelen kan worden begrepen en anderzijds dat eenzelfde gedraging door verschillende rechters onder verschillende ongeoorloofde middelen wordt begrepen. Tevens is geconcludeerd dat rechters verschillende maatstaven lijken te hanteren voor enkele ongeoorloofde middelen. Een en ander heeft weliswaar geen gevolgen voor de bewezenverklaring op zichzelf – het gaat er immers om dat de mensenhandel met een of meerdere ongeoorloofde middelen is gepleegd – maar het toont wel aan dat rechters op verschillende wijze oordelen. Dit geldt te meer nu naar aanleiding van de analyse tevens is geconcludeerd dat rechters verschillende maatstaven lijken te hanteren voor een bewezenverklaring van mensenhandel.

Mogelijk kunnen deze rechterlijke tegenstrijdigheden inzake het gebruik van ongeoorloofde middelen gedeeltelijk worden verklaard doordat rechters niet goed en/of volledig op de hoogte zijn van de strafbaarstellingen van de verschillende onderdelen van mensenhandel, waaronder de verschillende ongeoorloofde middelen. Enerzijds is dit als bezwaarlijk aan te merken, doch anderzijds is het geenszins onbegrijpelijk gezien de omvang en complexiteit van het mensenhandelartikel. Dit geldt te meer nu omtrent de verschillende ongeoorloofde middelen niets, althans zeer weinig, is bepaald in de relevante wetsgeschiedenis.

Van rechterlijke tegenstrijdigheden is tevens gebleken inzake het voordeel trekken uit prostitutie, dat in twee onderdelen strafbaar is gesteld. Enerzijds is het strafbaar om opzettelijk voordeel te trekken uit de exploitatie van onvrijwillige prostitutie (artikel 250a lid 1 onderdeel 4° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° Sr). Anderzijds is het dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengsten van prostitutie strafbaar (artikel 250a lid 1 onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 9° Sr). De betreffende onderdelen van enerzijds artikel 250a Sr (oud) en anderzijds artikel 273a/f Sr bevatten inhoudelijk geen verschillen, zij het dat artikel 273a/f Sr meer ongeoorloofde middelen omvat.

Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat ter onderbouwing van bewezen verklaarde mensenhandel regelmatig de feitelijke gedraging bewezen werd verklaard dat de verdachte het slachtoffer al dan niet onder druk de verdiensten uit haar prostitutiewerkzaamheden aan hem heeft laten afdragen. Geconcludeerd is dat een bewezenverklaring van deze feitelijke gedraging in sommige zaken wel tot een bewezenverklaring van voordeel trekken uit prostitutie leidt, terwijl de gedraging in andere zaken niet tot een dergelijke bewezenverklaring leidt. Tevens is geconcludeerd dat een bewezenverklaring van voornoemde feitelijke gedraging in sommige zaken leidt tot een bewezenverklaring van één onderdeel van voordeel trekken uit prostitutie, terwijl de gedraging in andere zaken leidt tot een bewezenverklaring van beide onderdelen van voordeel trekken uit prostitutie. Uit de jurisprudentie is niet gebleken dat er bepaalde redenen ten grondslag liggen aan deze rechterlijke tegenstrijdigheden. Dit is opmerkelijk nu er wel degelijk een verschil bestaat tussen artikel 250a lid 1 onderdeel 4° en onderdeel 6° Sr (oud) respectievelijk artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° en onderdeel 9° Sr. Het is dan ook bevreemdend dat rechters zonder nadere motivering dit onderscheid maken.

Een mogelijke verklaring voor deze rechterlijke tegenstrijdigheden is (wederom) dat rechters de strafbaarstellingen van ‘opzettelijk voordeel trekken uit de exploitatie van onvrijwillige prostitutie van een ander’ en ‘dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van prostitutie’ niet goed en/of volledig begrijpen en/of de verschillen tussen beide strafbaarstellingen niet goed hanteren.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat er diverse rechterlijke tegenstrijdigheden met betrekking tot het delict mensenhandel bestaan tussen loverboyzaken. Rechterlijke tegenstrijdigheden blijven wellicht altijd bestaan, doch deze tegenstrijdigheden mogen niet te omvangrijk zijn en niet te vaak voorkomen. De geconstateerde tegenstrijdigheden zijn evenwel als (behoorlijk) omvangrijk aan te merken. Ondanks dat deze rechterlijke tegenstrijdigheden (met name) zien op bewijsoverwegingen, kan niet uitgesloten worden dat ze in sommige loverboyzaken een vrijspraak van de verdachte tengevolge hebben. De tegenstrijdigheden kunnen overigens mogelijk (gedeeltelijk) verklaard worden door de verschillende punten die een rol spelen de bewijsvraag in loverboyzaken. Dit kan evenwel niet met zekerheid vastgesteld worden.

5.3 Conclusie ten aanzien van de hoofdvraag

Het onderhavige onderzoek was gericht op de vraag of, en zo ja welke problemen ten grondslag liggen aan de vele vrijspraken in loverboyzaken. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is gebleken dat het aantal vrijspraken van mensenhandel door loverboys relatief hoog is. Hier liggen verschillende problemen aan ten grondslag.

Een eerste probleem dat (gedeeltelijk) ten grondslag kan liggen aan de vele vrijspraken van loverboys is gelegen in onjuiste, onvolledige en opmerkelijke tenlasteleggingen. Met name gezien het feit dat rechters bij de behandeling van een strafzaak ter terechtzitting gebonden zijn aan de grondslag van de tenlasteleggingen, is het van belang dat de tenlasteleggingen ten aanzien van loverboys correct zijn. Dit blijkt evenwel niet altijd het geval te zijn. Onjuistheden, onvolledigheden en opmerkelijkheden in tenlasteleggingen hebben regelmatig tot (partiële) vrijspraken van loverboys geleid.

Een tweede probleem dat (gedeeltelijk) ten grondslag kan liggen aan de vele vrijspraken van loverboys is gelegen in het ontbreken van aangiftes en/of belastende verklaringen van slachtoffers. Dit is in zoverre opmerkelijk nu mensenhandel geen klachtdelict is en loverboys (in theorie) ook zonder aangifte of melding van het slachtoffer kunnen worden veroordeeld. Het doen van aangifte en/of het afleggen van

een verklaring blijkt echter wel degelijk van belang te zijn bij de bewijsvoering in loverboyzaken. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de aanwezigheid van een aangifte en/of belastende verklaring van belang is voor de bewijsvoering voor de onvrijwilligheid van het slachtoffer.

Een derde mogelijk probleem is niet zozeer het ontbreken van betrouwbare slachtofferverklaringen, doch veeleer een gebrek aan steunbewijs voor deze verklaringen. Geconcludeerd is immers dat de aanwezigheid van steunbewijs (zeer) regelmatig een doorslaggevende factor vormt bij de beoordeling omtrent de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen. Een gebrek aan steunbewijs kan er derhalve toe leiden dat een slachtofferverklaring niet, althans minder, betrouwbaar wordt geacht. Dit terwijl betrouwbare verklaringen juist een positieve invloed blijken te hebben op een bewezenverklaring van ten laste gelede mensenhandel.

Een vierde mogelijk probleem is de bewijsvoering voor het oogmerk van uitbuiting, dat vereist is voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr. Enerzijds kunnen de problemen gelegen zijn in het 'oogmerk' en anderzijds in de 'uitbuiting'. Het oogmerk levert mogelijk problemen op doordat een te vergaande mate van opzet voor strafbaarheid wordt vereist. Bij de uitbuiting spelen verschillende punten met betrekking tot de (on)vrijwilligheid van het slachtoffer een rol.

De onvrijwilligheid van slachtoffers levert regelmatig problemen op bij de bewijsvoering in loverboyzaken en kan derhalve als een vijfde mogelijk probleem worden aangemerkt dat (gedeeltelijk) ten grondslag ligt aan de vele vrijspraken van loverboys. De problemen inzake de bewijsvoering voor de onvrijwilligheid kunnen verklaard worden door een aantal factoren. Een eerste factor is een gebrek aan bewijs voor ongeoorloofde middelen, dat mogelijk (gedeeltelijk) is gelegen in de afwezigheid van een aangifte en/of belastende – betrouwbare – verklaring van het slachtoffer. Een tweede factor heeft betrekking op het verkeren in een uitbuitingssituatie. Zowel de oorspronkelijke uitleg van een uitbuitingssituatie – te weten de vergelijking met mondige prostituees in Nederland – als de huidige uitleg hiervan – te weten het ontbreken dan wel de beperking van de keuzevrijheid en de vrijwilligheid van het slachtoffer – heeft regelmatig tot vrijspraken van mensenhandel door loverboys geleid. Een derde factor houdt verband met de uitleg van het 'tot prostitutie brengen'. Hieronder dient namelijk tevens het 'in de prostitutie houden' te worden verstaan. De omstandigheid dat het slachtoffer reeds eerder betrokken is geweest bij prostitutie vormt op zich dan ook geen aanwijzing voor vrijwilligheid. Hiermee hangt nauw samen dat een eventuele instemming van het slachtoffer met de prostitutie niets afdoet aan de strafbaarheid van de dader indien gebruik is gemaakt van ongeoorloofde middelen. Deze eventuele instemming is een vierde factor die (gedeeltelijk) ten grondslag ligt aan de problemen met betrekking tot de bewijsvoering voor onvrijwilligheid. Rechters lijken de instemming van een slachtoffer met de prostitutie regelmatig als een serieuze instemming aan te merken en daarmee voorbij te gaan aan de slinkse werkwijzen van loverboys en de daarmee samenhangende problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens van de slachtoffers. Tevens lijken rechters regelmatig voorbij te gaan aan de 'schijn-relatie' tussen loverboys en hun meisjes. Deze relatie ligt in sommige gevallen dusdanig dicht tegen een normale liefdesrelatie aan dat rechters oordelen dat sprake is van een normale liefdesrelatie in plaats van een 'schijnrelatie'. De 'schijnrelatie' tussen loverboys en hun meisjes vormt derhalve een vijfde factor die (gedeeltelijk) ten grondslag ligt aan de problemen inzake de bewijsvoering voor de onvrijwilligheid van een slachtoffer.

Een zesde mogelijk probleem dat (gedeeltelijk) ten grondslag kan liggen aan de vele vrijspraken van loverboys wordt gevormd door rechterlijke tegenstrijdigheden met betrekking tot het delict mensenhandel. Tussen verschillende loverboyzaken blijkt sprake te zijn van diverse rechterlijke tegenstrijdigheden inzake het gebruik van ongeoorloofde middelen en het voordeel trekken uit prostitutie. Ondanks dat deze tegenstrijdigheden (met name) zien op bewijsoverwegingen, kan niet uitgesloten worden dat ze tevens problemen opleveren bij de vele vrijspraken van loverboys. De tegenstrijdigheden zijn overigens mogelijk het gevolg van de vijf voornoemde problemen die ten grondslag (kunnen) liggen aan de vele vrijspraken van loverboys. Nu dit evenwel niet met zekerheid vastgesteld kan worden, worden de rechterlijke tegenstrijdigheden tevens als afzonderlijk mogelijk probleem voor de vele vrijspraken van loverboys genoemd. Dit geldt te meer nu de rechterlijke tegenstrijdigheden tevens

hebben aangetoond dat rechters verschillende maatstaven lijken te hanteren voor – onder meer – een bewezenverklaring van mensenhandel.

Als laatste mogelijk probleem dat (gedeeltelijk) ten grondslag kan liggen aan de vele vrijspraken van loverboys, werd in de inleiding een verkeerde strafbaarstelling genoemd. Volgens Duijst speelt de vraag of artikel 273f Sr wel geschikt is om loverboys strafrechtelijk aan te pakken.³⁶⁸ Zij voert daartoe (onder meer) aan dat het oogmerk van uitbuiting vaak een probleem vormt in de bewijsvoering. De vele verwijten die aan loverboys kunnen worden gemaakt, leveren op zichzelf namelijk onvoldoende bewijs op om te concluderen dat zij hun slachtoffers tot prostitutie hebben gedwongen met een oogmerk van uitbuiting. Zoals uit het onderhavige onderzoek is gebleken, levert het oogmerk van uitbuiting inderdaad regelmatig problemen op in de bewijsvoering. Dit oogmerk is evenwel slechts vereist voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr, en niet voor de andere – binnen het kader van dit onderzoek – relevante onderdelen van artikel 273a/f Sr, te weten onderdeel 4°, onderdeel 6° en onderdeel 9°.

Zoals reeds eerder aangegeven, passen loverboypraktijken binnen de verschillende strafbaarstellingen van mensenhandel. Loverboys gaan immers een ‘schijnrelatie’ met hun meisje aan om haar vervolgens middels verschillende technieken (welke zijn te kwalificeren als mensenhandel) te dwingen tot bepaalde handelingen (‘het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen tot prostitutie’, strafbaar gesteld in artikel 273a/f lid 1 onderdeel 4° Sr) met als doel om daaruit vervolgens voor zichzelf financieel gewin te halen (‘het opzettelijk voordeel trekken uit prostitutie’, strafbaar gesteld in artikel 273a/f lid 1 onderdeel 6° Sr en/of ‘het door ongeoorloofde middelen dwingen dan wel bewegen te bevoordelen uit de opbrengst van de prostitutie’, strafbaar gesteld in artikel 273a/f lid 1 onderdeel 9° Sr). Weliswaar worden loverboys relatief vaak vrijgesproken van ten laste gelegde mensenhandel, maar zoals uit het voorgaande is gebleken, liggen daaraan verschillende problemen ten grondslag. In mijn optiek is geen sprake van een verkeerde strafbaarstelling die mogelijk ten grondslag ligt aan deze vele vrijspraken.

Naar mijn mening is artikel 273f Sr daarom wel geschikt om loverboys strafrechtelijk aan te pakken.³⁶⁹ Aan deze juiste strafbaarstelling zal bovendien het wetsvoorstel inzake de verhoging van de minimumleeftijd voor de prostitutie bijdragen. De verschillende problemen die ten grondslag liggen aan de vele vrijspraken van loverboys dienen echter wel aangepakt te worden. Daarin kan een belangrijke rol spelen dat rechters (nog) beter en vollediger op de hoogte worden gebracht van de slinkse werkwijzen van loverboys en de daarmee samenhangende problematiek van liefdes- en/of angstgevoelens van de slachtoffers, en van de verschillende strafbaarstellingen van mensenhandel en de bijbehorende punten die van belang zijn bij de invulling van deze strafbaarstellingen.

5.4 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Het onderhavige onderzoek wordt afgesloten met enkele aanbevelingen voor verder onderzoek. Een eerste aanbeveling werd reeds in paragraaf 4.5.3 ‘Aangiftes en slachtofferverklaringen’ gedaan. Uit de analyse van de bestudeerde jurisprudentie is de indruk ontstaan dat aangiftes en/of belastende verklaringen relatief gezien tot meer vervolgingen leiden. Of ‘zaken’ waarin geen aangifte is gedaan en/of geen belastende verklaring is afgelegd daadwerkelijk tot minder vervolgingen hebben geleid, kan echter – vanzelfsprekend – niet bevestigd of ontkracht worden met de bestudeerde jurisprudentie. Hier zou nader onderzoek naar gedaan kunnen worden.

Een tweede aanbeveling ziet (indirect) op de beoordeling van de betrouwbaarheid van slachtofferverklaringen. Één van de factoren die een rol speelt bij dit betrouwbaarheidsoordeel is de geloofwaardigheid van de verklaring. Opmerkelijk bij de zaken waarin de rechtbank een oordeel heeft gegeven omtrent de geloofwaardigheid van een verklaring, is dat in gevallen waarin het slachtoffer belastend heeft verklaard, deze verklaring in het algemeen geloofwaardig werd geacht. Ook in de zaken waarin

³⁶⁸ W.L.J.M. Duijst, ‘Loverboys’, *DD* 2009, 48, p. 644-646.

³⁶⁹ NB: of artikel 273f Sr de meest effectieve wijze is om loverboys strafrechtelijk aan te pakken, is een andere vraag. Zie verder paragraaf 5.4 ‘Aanbevelingen voor verder onderzoek’.

een slachtoffer tegenstrijdig heeft verklaard, hebben rechters over het algemeen meer geloof gehecht aan de belastende verklaring dan aan de ontlastende verklaring. Op deze wijze ontstaat de indruk dat rechters de neiging hebben om evidentie te zoeken en te interpreteren op een wijze die past binnen hun denkstramien. Dit wordt de confirmation bias genoemd. Hier zou nader onderzoek naar gedaan kunnen worden.

Een derde aanbeveling ziet op de strafrechtelijke aanpak van loverboys. In het bovenstaande werd geconcludeerd dat artikel 273f Sr geschikt is om loverboys strafrechtelijk aan te pakken, nu loverboypraktijken binnen de verschillende strafbaarstellingen van mensenhandel passen. De vele vrijspraken, waaraan verschillende problemen ten grondslag liggen, liegen er evenwel niet om. Derhalve kan – in navolging op de vraag of artikel 273f Sr geschikt is om loverboys strafrechtelijk aan te pakken – de vraag worden gesteld of artikel 273f Sr tevens de meest geëigende weg is om loverboys strafrechtelijk aan te pakken. Hiernaar zou nader onderzoek gedaan kunnen worden. Volgens Duijst lijkt het namelijk eenvoudiger om loverboys stevig aan te pakken voor het gebruik van of de dreiging met geweld en “de heel ingewikkelde en vaak ethische discussie over goed en fout gedrag in een relatie, die al dan niet ‘echt’ is, te omzeilen.”³⁷⁰ Zij legt hieraan (onder meer) ten grondslag dat de werkwijzen van loverboys dusdanig slinks zijn en zozeer lijken op hetgeen mensen in ‘normale’ relaties doen, dat het lastig te bewijzen is dat dit met een oogmerk van uitbuiting gebeurt. Zoals in het voorgaande reeds is vermeld, is het oogmerk van uitbuiting evenwel slechts vereist voor strafbaarheid op grond van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 1° (en onderdeel 2°) Sr en passen loverboypraktijken met name onder de strafbaarstellingen van artikel 273a/f lid 1 onderdeel 4°, onderdeel 6° en onderdeel 9° Sr.

Bij deze derde aanbeveling dient evenwel nog opgemerkt te worden dat artikel 273f Sr in het algemeen geschikt is om alle loverboys strafrechtelijk aan te pakken. Bij de vraag of artikel 273f Sr tevens de meest geëigende weg is om loverboys strafrechtelijk aan te pakken, dient er rekening mee gehouden te worden dat een aanpak voor (bijvoorbeeld) het gebruik van of de dreiging met geweld niet in alle gevallen mogelijk is. Loverboys hanteren immers diverse technieken – waarvan geweld niet altijd deel uitmaakt – om hun doel te bereiken.

³⁷⁰ W.L.J.M. Duijst, ‘*Loverboys*’, *DD* 2009, 48, p. 646-647.

Lijst van aangehaalde literatuur

- Beijer 2010
A. Beijer, 'Mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting; de interpretatie van artikel 273f Sr', *DD* 2010, 60.
- Van Bemmelen & Van Veen 2003
J.M. van Bemmelen & Th.W. van Veen, *Het materiële strafrecht*, Deventer: Kluwer 2003.
- Bovenkerk 2006
F. Bovenkerk, *Loverboys of modern pooierschap*, Amsterdam: Amstel Uitgevers 2006.
- Bullens & Van Horn 2000
R.A.R. Bullens & J.E. van Horn, 'Daad uit 'liefde'. Gedwongen prostitutie van jonge meisjes.', *JV* (26) 2000-6.
- Buruma & Van Toor 2010
Y. Buruma & D.A.G. van Toor, *Minder beschikken, meer wikken*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010.
- Cleiren & Nijboer 2004
C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2004.
- Crombag 2006
H.F.M. Crombag, 'Over tunnelvisie', *Trema* 2006-7, p. 273-279.
- Daalder 2007
A.L. Daalder, *Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2007.
- Duijst 2009
W.L.J.M. Duijst, 'Loverboys', *DD* 2009, 48.
- Expertisepunt Jeugdprostitutie 2008
Expertisepunt Jeugdprostitutie, 'Factsheet meisjesprostitutie: feiten en cijfers', Movisie 2008, <www.movisie.nl>.
- Hartsuiker 1965
J.F. Hartsuiker, *De souteneur in het Nederlandse recht*, Den Haag: Bakker/Daamen 1965.
- Haveman 1998
R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer: Gouda Quint 1998.
- De Hullu 2006
J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2006.
- Kalidien & Eggen 2009
S.N. Kalidien & A.Th.J. Eggen, *Criminaliteit en rechtshandhaving 2008. Ontwikkelingen en samenhangen*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers / Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie 2009.
- Korvinus 2006
A.G. Korvinus e.a., 'Mensenhandel: de achtergronden en omtrekken van het begrip uitbuiting in art. 273a Sr.', *Trema* (29) 2006-7.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel 2002
Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Eerste Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2002.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel 2004
Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Derde Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2006.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel 2007
Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Vijfde Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2007.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel 2009
Nationaal Rapporteur Mensenhandel, *Zevende Rapportage van de Nationaal Rapporteur*, Den Haag: Bureau NRM 2009.

- Noyon, Langemeijer & R Emmelink 2006
T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. R Emmelink, *Het Wetboek van Strafrecht*. Deventer: Kluwer (losbl.).
- Otten 2006
L. Otten, *Mensenhandel, de strafrechtelijke grens van exploitatie van prostitutie*, Utrecht: Wetenschapswinkel Rechten Universiteit Utrecht 2006.
- Repetur
L. Repetur, 'Seksueel grensoverschrijdend gedrag en loverboys', <www.jeugdprostitutie.nu>.
- Smit & Boot 2007
M. Smit & M. Boot, 'Het begrip mensenhandel in de Nederlandse context. Achtergronden en reikwijdte', *JV* (33) 2007-7.
- Vanwesenbeeck 1986
W.M.A. Vanwesenbeeck, "*Wiens lijk eigenlijk*". *Een onderzoek naar dwang en geweld in de prostitutie*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 1986.
- Veerman 2007
M. Veerman, 'Meiden vaker in ban lovergirles', *Metro* 3 mei 2007.
- Weijers & Imkamp 2008
I. Weijers & F. Imkamp, *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008.
- Van Wijk, Bullens & Van den Eshof 2007
A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof, *Facetten van zedencriminaliteit*, 's-Gravenhage: Reed Business Information 2007.
- Yuille & Cutshall 1986
J.C. Yuille & J.L. Cutshall, 'A Case Study of Eyewitness Memory of a Crime', *Journal of Applied Psychology* (71) 1986-2, p. 291-301.

Lijst van aangehaalde parlementaire stukken

Kamerstukken

- Kamerstukken II 1910/11, 28, nr. 28.
- Kamerstukken II 1978/79, 15 416, nr. 1-3.
- Kamerstukken I 1988/89, 18 202, nr. 39a.
- Kamerstukken II 1988/89, 21 027, nr. 3.
- Kamerstukken II 1989/90, 21 327, nr. 1-3.
- Kamerstukken II 1990/91, 21 027, nr. 5.
- Kamerstukken I 1993/94, 18 202, nr. 127.
- Kamerstukken II 1996/97, 25 437, nr. 3.
- Kamerstukken II 1997/98, 25 437, nr. 5.
- Kamerstukken II 2001/02, 27 745, nr. 3.
- Kamerstukken II 2003/04, 29 291, nr. 3.
- Kamerstukken II 2005/06, 28 638, nr. 17.
- Kamerstukken II 2007/08, 31 429, nr. 3.
- Kamerstukken II 2008/09, 31 386, nr. 9.
- Kamerstukken II 2008/09, 31 983, nr. 1-3.
- Kamerstukken II 2009/10, 32 211, nr. 1-3 en 8.

Handelingen

- Handelingen II 1910/11, p. 1571-1584.
- Handelingen II 1998/99, 45, p. 3101-3123.

Lijst van aangehaalde jurisprudentie

Rechtbank

- Rechtbank 's-Hertogenbosch 20 april 2004, *LJN AO7881*.
- Rechtbank Arnhem 9 februari 2005, *LJN AS5547*.
- Rechtbank Almelo 20 december 2005, *LJN AU8378/AU8380/AU8381/AU8396/AU8413/AU8417*.
- Rechtbank Haarlem 27 juli 2006, *LJN AY5347*.
- Rechtbank Utrecht 2 oktober 2006, *LJN AZ2921*.
- Rechtbank Groningen 23 januari 2007, *LJN AZ6816/AZ6817/AZ6818*.
- Rechtbank 's-Gravenhage 20 april 2007, *LJN BA3485*.
- Rechtbank Utrecht 25 juli 2007, *LJN BB0450*.
- Rechtbank Den Haag 20 augustus 2007, *LJN BB2033*.
- Rechtbank 's-Hertogenbosch 25 september 2007, *LJN BB4477*.
- Rechtbank Amsterdam 21 december 2007, *LJN BC1037*.
- Rechtbank 's-Gravenhage 25 januari 2008, *LJN BC2805*.
- Rechtbank Amsterdam 21 februari 2008, *LJN BC8624/BC8626*.
- Rechtbank Breda 21 maart 2008, *LJN BC7385*.
- Rechtbank Arnhem 4 april 2008, *LJN BC9292*.
- Rechtbank Zutphen 15 april 2008, *LJN BC9479*.
- Rechtbank Utrecht 18 april 2008, *LJN BC9918*.
- Rechtbank Arnhem 29 april 2008, *LJN BD0634*.
- Rechtbank Utrecht 21 mei 2008, *LJN BD2180*.
- Rechtbank Utrecht 29 mei 2008, *LJN BD8803*.
- Rechtbank Zwolle 12 juni 2008, *LJN BD6163/BD6189*.
- Rechtbank Almelo 11 juli 2008, *LJN BD6957/BD6960/BD6965/BD6969/BD6972/BD6974*.
- Rechtbank Utrecht 3 oktober 2008, *LJN BG1625*.
- Rechtbank Zutphen 31 december 2008, *LJN BG8753*.
- Rechtbank Zwolle 27 januari 2009, *LJN BH3317*.
- Rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN BH3388*.
- Rechtbank 's-Hertogenbosch 19 februari 2009, *LJN BH3297*.
- Rechtbank 's-Gravenhage 13 maart 2009, *LJN BH6091*.
- Rechtbank Amsterdam 9 juni 2009, *LJN BI6950*.
- Rechtbank 's-Hertogenbosch 17 juli 2009, *LJN BJ2911*.
- Rechtbank Groningen 3 september 2009, *LJN BJ6912*.
- Rechtbank Zwolle 23 november 2009, *LJN BK4813/BK4818*.
- Rechtbank Amsterdam 23 december 2009, *LJN BK7603/BK7604*.
- Rechtbank Arnhem 20 januari 2010, *NJFS 2010, 115*.
- Rechtbank 's-Gravenhage 3 maart 2010, *LJN BL6374*.
- Rechtbank Den Haag 7 mei 2010, *LJN BM3656*.

Gerechtshof

- Gerechtshof 's-Gravenhage 17 maart 1997, *NJ 1997, 429*.
- Gerechtshof 's-Hertogenbosch 13 juni 2000, *NJ 2000, 619*.
- Gerechtshof Arnhem 23 mei 2006, *LJN AX4208*.
- Gerechtshof Arnhem 28 november 2006, *LJN AZ3362/AZ3363/AZ3369/AZ3374*.
- Gerechtshof Amsterdam 25 januari 2007, *LJN AZ7029*.
- Gerechtshof Arnhem 19 februari 2008, *LJN BC9842*.
- Gerechtshof Amsterdam 5 februari 2009, *LJN BH2476*.
- Gerechtshof Arnhem 14 september 2009, *LJN BJ7547*.
- Gerechtshof Leeuwarden 6 oktober 2009, *LJN BJ9385*.
- Gerechtshof 's-Hertogenbosch 6 oktober 2009, *LJN BJ9372*.
- Gerechtshof Arnhem 21 december 2009, *LJN BK7216*.

Hoge Raad

- HR 13 mei 1929, *NJ* 1929, 879.
- HR 8 december 1987, *NJ* 1988, 896.
- HR 22 maart 1988, *NJ* 1988, 785.
- HR 21 februari 1989, *NJ* 1989, 668.
- HR 19 mei 1992, *NJ* 1992, 716.
- HR 29 november 1994, *NJ* 1995, 201.
- HR 10 oktober 1995, *NJ* 1996, 356.
- HR 18 februari 1997, *NJ* 1997, 485.
- HR 7 april 1998, *NJ* 1998, 729.
- HR 3 november 1998, *NJ* 1999, 125.
- HR 20 april 1999, *NJ* 1999, 512.
- HR 6 juli 1999, *NJ* 1999, 701.
- HR 16 november 1999, *NJ* 2000, 125.
- HR 18 april 2000, *NJ* 2000, 443.
- HR 2 oktober 2001, *LJN* AB2806.
- HR 5 februari 2002, *NJ* 2002, 546.
- HR 19 september 2006, *LJN* AX9215.
- HR 12 december 2006, *NJ* 2007, 422.
- HR 8 september 2009, *LJN* BJ3537.
- HR 27 oktober 2009, *LJN* BI7097/BI7099.

Lijst van aangehaalde overige bronnen

Internet

- <www.comensha.nl>.
- <www.jeugdprostitutie.nu>.
- <www.movisie.nl>.
- <www.wikipedia.org>.

Ter introductie voor het onderwerp loverboys

- Rik Goverde, *De zaak Mandy P.*, Amsterdam: FMB uitgevers 2009.
- H.J. Korterink, *Echte mannen eten wel kaas*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam 2010.
- Lucie Mosterd, *Ik stond laatst voor een poppenkraam*, Amsterdam: Van Genneep 2009.
- Maria Mosterd, *Bindi*, Amsterdam: Van Genneep 2009.
- Maria Mosterd, *Echte mannen eten geen kaas*, Amsterdam: Van Genneep 2009.

Bijlage I – Artikel 250ter van het Wetboek van Strafrecht

Ingevoerd bij Wet van 9 december 1993, *Staatsblad* 679.

1. Als schuldig aan mensenhandel wordt gestraft hetzij met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren en geldboete van de vijfde categorie, hetzij met één van deze straffen:
 - 1°. degene die een ander door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of door misleiding tot prostitutie brengt, dan wel onder voornoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij of zij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander daardoor in de prostitutie belandt
 - 2°. degene die een persoon aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die persoon in een ander land in de prostitutie te brengen;
 - 3°. degene die een ander tot prostitutie brengt, dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij of zij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander daardoor in de prostitutie belandt, indien die ander minderjarig is.
2. Hetzij met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren en geldboete van de vijfde categorie, hetzij met één van deze straffen wordt gestraft:
 - 1°. mensenhandel door twee of meer verenigde personen;
 - 2°. mensenhandel ten aanzien van een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt;
 - 3°. mensenhandel, indien geweld of een andere feitelijkheid als bedoeld in het eerste lid, zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft.
3. Mensenhandel door twee of meer verenigde personen onder de omstandigheden, bedoeld in het tweede lid, onder 2° of 3°, wordt gestraft hetzij met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren en geldboete van de vijfde categorie, hetzij met één van deze straffen.

Bijlage II – Artikel 250a van het Wetboek van Strafrecht

Ingevoerd bij Wet van 28 oktober 1999, *Staatsblad* 464.

1. Met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie wordt gestraft:

1°. degene die een ander door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid dwingt dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of door misleiding beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling, dan wel onder voornoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij of zij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor tot het verrichten van die handelingen beschikbaar stelt;

2°. degene die een persoon aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die persoon in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling;

3°. degene die een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling, dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij of zij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor tot het verrichten van die handelingen beschikbaar stelt, terwijl die ander minderjarig is;

4°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met een derde tegen betaling, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich onder de onder 1° genoemde omstandigheden beschikbaar stelt tot het plegen van die handelingen;

5°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met een derde tegen betaling, indien die ander minderjarig is;

6°. degene die een ander door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid dwingt dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of door misleiding beweegt hem of haar uit de opbrengst van zijn of haar seksuele handelingen met een derde te bevoordelen.

2. De schuldige wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien:

1°. de feiten, omschreven in het eerste lid, worden gepleegd door twee of meer verenigde personen;

2°. de minderjarige de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt;

3°. geweld of een andere feitelijkheid als bedoeld in het eerste lid zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft.

3. De feiten, omschreven in het eerste lid, gepleegd door twee of meer verenigde personen onder de omstandigheden, bedoeld in het tweede lid, onder 2° en 3°, worden gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Bijlage III – Artikel 273a van het Wetboek van Strafrecht

Ingevoerd bij Wet van 9 december 2004, *Staatsblad* 645.

1. Als schuldig aan mensenhandel wordt met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie gestraft:

1°. degene die een ander door dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft, werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen;

2°. degene die een ander werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

3°. degene die een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling;

4°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt of beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar te stellen dan wel onder de onder 1° genoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar stelt;

5°. degene die een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling of zijn organen tegen betaling beschikbaar te stellen dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van die handelingen of zijn organen tegen betaling beschikbaar stelt, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

6°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de uitbuiting van een ander;

7°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de verwijdering van organen van een ander, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat diens organen onder de onder 1° bedoelde omstandigheden zijn verwijderd;

8°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met of voor een derde tegen betaling of de verwijdering van diens organen tegen betaling, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

9°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt dan wel beweegt hem te bevoordelen uit de opbrengst van diens seksuele handelingen met of voor een derde of van de verwijdering van diens organen.

2. Uitbuiting omvat ten minste uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken.

3. De schuldige wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien:

1°. de feiten, omschreven in het eerste lid, worden gepleegd door twee of meer verenigde personen;

2°. de persoon ten aanzien van wie de in het eerste lid omschreven feiten worden gepleegd, de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt.

4. De feiten, omschreven in het eerste lid, gepleegd door twee of meer verenigde personen onder de omstandigheid, bedoeld in het derde lid, onder 2°, worden gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren of geldboete van de vijfde categorie.

5. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft of daarvan levensgevaar voor een ander te duchten is, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.

6. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten de dood ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.

7. Artikel 251 is van overeenkomstige toepassing.

Bijlage IV – Artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht

1. Als schuldig aan mensenhandel wordt met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie gestraft:

1°. degene die een ander door dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft, werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen;

2°. degene die een ander werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

3°. degene die een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling;

4°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt of beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar te stellen dan wel onder de onder 1° genoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar stelt;

5°. degene die een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling of zijn organen tegen betaling beschikbaar te stellen dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van die handelingen of zijn organen tegen betaling beschikbaar stelt, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

6°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de uitbuiting van een ander;

7°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de verwijdering van organen van een ander, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat diens organen onder de onder 1° bedoelde omstandigheden zijn verwijderd;

8°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met of voor een derde tegen betaling of de verwijdering van diens organen tegen betaling, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;

9°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt dan wel beweegt hem te bevoordelen uit de opbrengst van diens seksuele handelingen met of voor een derde of van de verwijdering van diens organen.

2. Uitbuiting omvat ten minste uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken.

3. De schuldige wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien:

1°. de feiten, omschreven in het eerste lid, worden gepleegd door twee of meer verenigde personen;

2°. de persoon ten aanzien van wie de in het eerste lid omschreven feiten worden gepleegd, de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt.

4. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft of daarvan levensgevaar voor een ander te duchten is, wordt gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.

5. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten de dood ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste achttien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.

6. Artikel 251 is van overeenkomstige toepassing.

Bijlage V – Geografische spreiding van gewezen vonnissen

Niet alle rechtbanken wezen in de onderzochte periode vonnis in een loverboyzaak. De 59 bestudeerde uitspraken zijn afkomstig van in totaal elf rechtbanken. Wat betreft de geografische spreiding dient opgemerkt te worden dat rechtbank Breda en rechtbank Haarlem in de onderzochte periode slechts één vonnis hebben gewezen, terwijl rechtbank Almelo twaalf vonnissen heeft gewezen. Wat betreft de overige vonnissen is de geografische spreiding gelijkmatig verdeeld. Onderstaande tabel geeft een overzicht.

Tabel 13

Geanalyseerde vonnissen 2005-2010.

Instantie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totaal
Rb Almelo	6			6			12
Rb Amsterdam			1	2	4		7
Rb Arnhem	2			2		1	5
Rb Breda				1			1
Rb Groningen		1	3		1		5
Rb Haarlem		1					1
Rb 's-Gravenhage			2	1	2	1	6
Rb 's-Hertogenbosch				1	3		4
Rb Utrecht		1	1	4			6
Rb Zutphen	3			4			7
Rb Zwolle				2	3		5
Totaal	11	3	7	23	13	2	59

Bijlage VI – ‘Aard’ van de zaken

De onderstaande tabel behoort bij paragraaf 4.2.2 ‘‘Aard’ van de zaken’ en geeft een overzicht van het ‘type’ mensenhandelfeiten dat in de 43 loverboyzaken waarin een tenlastelegging is opgenomen ten laste is gelegd in de periode vanaf 1 januari 2005 tot 1 juni 2010.

Tabel 14

‘Type’ mensenhandel, per jaar van uitspraak.³⁷¹

'Type' mensenhandel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totaal
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	
250ter lid 1 / 1	2 (6%)	-	-	-	2 (4%)	-	4
250a lid 1 / 1	11 (31%)	1 (33,33%)	-	4 (5%)	3 (7%)	-	19
250a lid 1 / 2	-	-	-	1 (1%)	-	-	1
250a lid 1 / 3	-	-	-	-	2 (4%)	-	2
250a lid 1 / 4	6 (17%)	-	-	4 (5%)	3 (7%)	-	13
250a lid 1 / 5	-	1 (33,33%)	-	-	1 (2%)	-	2
250a lid 1 / 6	6 (17%)	-	-	3 (4%)	3 (7%)	-	12
250a lid 2	10 (29%)	-	-	3 (4%)	2 (4%)	-	15
<i>Totaal 250a</i>							<i>64</i>
273a/f lid 1 / 1	-	-	3 (23%)	9 (11%)	6 (13%)	-	18
273a/f lid 1 / 2	-	-	-	3 (4%)	-	1 (20%)	4
273a/f lid 1 / 3	-	-	-	1 (1%)	1 (2%)	-	2
273a/f lid 1 / 4	-	-	2 (15,33%)	12 (15%)	8 (17%)	1 (20%)	23
273a/f lid 1 / 5	-	-	1 (7%)	4 (5%)	-	-	5
273a/f lid 1 / 6	-	-	2 (15,33%)	11 (14%)	5 (11%)	1 (20%)	19
273a/f lid 1 / 8	-	-	-	3 (4%)	-	-	3
273a/f lid 1 / 9	-	1 (33,33%)	2 (15,33%)	8 (10%)	5 (11%)	1 (20%)	17
273a/f lid 3	-	-	3 (23%)	11 (14%)	5 (11%)	1 (20%)	20
<i>Totaal 273a/f</i>							<i>111</i>
Totaal	35 (100%)	3 (100%)	13 (100%)	77 (100%)	46 (100%)	5 (100%)	179

n = 43

³⁷¹ De onderdelen van de artikelen 250ter, 250a en 273a/f Sr die niet in de tabel zijn opgenomen, zijn niet opgenomen aangezien zij in de onderzochte periode niet voorkomen of niet van belang zijn voor het onderhavige onderzoek.

Bijlage VII – Tenlastelegging Rechtbank Almelo 11 juli 2008, LJV BD6957

Behorend bij paragraaf 4.5.2 ‘Artikel 250a Sr (oud) versus artikel 273a/f Sr’ en paragraaf 4.5.5 ‘Oogmerk van uitbuiting’.

“[Verdachte 1], geboren te [geboorteplaats] (Turkije) op [1970], zonder bekende woon- of verblijfplaats hier te lande, thans verblijvende in het huis van bewaring 'De Berg' te Arnhem, terechtstaande - na wijziging van de tenlastelegging ter terechtzitting onder parketnummer 08/963016-07 - en nadat de feiten sub 1a primair, subsidiair en meer subsidiair en sub 1b primair, subsidiair en meer subsidiair en sub 3 van de tenlastelegging onder parketnummer 08/963004-08 zijn afgesplitst, ter zake dat: onder parketnummer 08/963016-07:

1A.

hij in of omstreeks de periode 01 oktober 2000 tot en met 31 december 2004 in de gemeente Utrecht en/of te Vinkeveen en/of te Assendelft en/of te Amsterdam en/of te Den Haag en/of te Alkmaar en/of elders in Nederland en/of België en/of Duitsland en/of Turkije, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen,

[vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 04] en/of [vrouw 05] (telkens) door geweld en/of een andere feitelijkhe(i)d(en) en/of door bedreiging met geweld en/of bedreiging met een andere feitelijkhe(i)d(en) heeft gedwongen en/of door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht en/of door misleiding heeft/hebben bewogen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling en/of onder voornoemde omstandigheid/heden enige handeling heeft/hebben ondernomen waarvan verdachte en/of zijn mededader(s) wist/wisten, althans redelijkerwijs moest(en) vermoeden dat die [vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 04] en/of [vrouw 05] zich daardoor tot het verrichten van die seksuele handelingen beschikbaar stelde(n),

en/of

opzettelijk voordeel heeft/hebben getrokken uit de seksuele handelingen van (een) ander(en), genaamd [vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 04] en/of [vrouw 05] met of voor een derde tegen betaling, terwijl verdachte en/of zijn mededader(s) wist/wisten, althans redelijkerwijs moest(en) vermoeden dat die [vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 04] en/of [vrouw 05] zich door geweld en/of een andere feitelijkhe(i)d(en) en/of door bedreiging met geweld en/of bedreiging met een andere feitelijkhe(i)d(en) werd(en) gedwongen en/of door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht en/of door misleiding werd(en) bewogen zich beschikbaar te stellen tot het plegen van bovenomschreven seksuele handelingen,

en/of

[vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 04] en/of [vrouw 05] (telkens) door geweld en/of een andere feitelijkhe(i)d(en) en/of door bedreiging met geweld en/of een andere feitelijkhe(i)d(en) heeft gedwongen dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht en/of door misleiding heeft/hebben bewogen, die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 03] en/of die [vrouw 04] en/of die [vrouw 05], uit de opbrengst van de seksuele handelingen van die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 03] en/of die [vrouw 04] en/of die [vrouw 05], met of voor een derde verdachte en/of zijn mededader(s) te bevoordelen

terwijl dat feit/die feiten zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft/hebben gehad;

immers heeft hij, verdachte, en/of zijn mededader(s)

(met betrekking tot die [vrouw 01]) (in voornoemde periode)

- met die [vrouw 01] een liefdesrelatie aangegaan en/of die [vrouw 01] ingepalmd en/of (emotioneel) van hem verdachte en/of zijn mededader(s) afhankelijk gemaakt door / met het geven van veel aandacht en/of het geven van cadeau's en/of van alles voor haar te betalen en/of
- die [vrouw 01] als prostituee laten werken en/of
- voor die [vrouw 01] (een) kamer(s) en/of een gelegenheid geregeld en/of laten regelen alwaar zij zich kon prostitueren en/of
- die [vrouw 01] naar / van de plek waar zij zich prostitueerde gebracht en/of laten brengen en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen om vele uren achter elkaar en/of bij ongesteldheid en/of bij ziekte te werken in de prostitutie en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen om (een (groot) deel van) haar verdiensten uit de prostitutie aan hem verdachte en/of zijn mededader(s) af te staan en/of af te dragen en/of
- woonruimte voor die [vrouw 01] geregeld en/of
- die [vrouw 01] de huur van de woonruimte laten betalen en/of
- die [vrouw 01] tijdens het uitvoeren van haar werkzaamheden in de prostitutie in de gaten gehouden / in de gaten laten houden en/of
- die [vrouw 01] één- of meerdere malen (met een ijzeren/metalen honkbalknuppel) geslagen en/of
- bedreigd die [vrouw 01] te slaan en/of
- die [vrouw 01] angst ingeboezemd (waardoor zij geen hulp zocht en/of aangifte deed) en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen een borstvergroterende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 01] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen (een) tatoeage(s) (met de initialen/naam van verdachte) op haar lichaam (te weten in haar nek) te (laten) zetten en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen (beschermings)gelden te innen bij één of meerdere prostituees en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen (grote) geldbedragen afkomstig uit de prostitutie naar Turkije te brengen en/of
- die [vrouw 01] (voortdurend) gecontroleerd en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen een abortus te ondergaan, (teneinde het prostitutiewerk te kunnen (blijven) vervullen

en/of

(met betrekking tot die [vrouw 02]) (in voornoemde periode)

- met die [vrouw 02] een liefdesrelatie aangegaan en/of die [vrouw 02] ingepalmd en/of (emotioneel) van hem verdachte en/of zijn mededader(s) afhankelijk gemaakt door / met het geven van veel aandacht en/of het geven van cadeau's en/of van alles voor haar te betalen en/of
- die [vrouw 02] als prostituee laten werken en/of
- voor die [vrouw 02] (een) kamer(s) en/of een gelegenheid geregeld en/of laten regelen alwaar zij zich kon prostitueren en/of
- die [vrouw 02] naar / van de plek waar zij zich prostitueerde gebracht en/of laten brengen en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen om vele uren achter elkaar en/of bij ongesteldheid en/of bij ziekte te werken in de prostitutie en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen om (een (groot) deel van) haar verdiensten uit de prostitutie aan hem verdachte en/of zijn mededader(s) af te staan en/of af te dragen en/of
- die [vrouw 02] tijdens het uitvoeren van haar werkzaamheden in de prostitutie in de gaten gehouden / in de gaten laten houden en/of
- die [vrouw 02] één- of meerdere malen geslagen en/of
- bedreigd die [vrouw 02] te slaan en/of
- die [vrouw 02] angst ingeboezemd (waardoor zij geen hulp zocht en/of aangifte deed) en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen een borstvergroterende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 02] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen een neuscorrigerende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 02] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen (beschermings)gelden te innen bij één of meerdere prostituees en/of

- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen (grote) geldbedragen afkomstig uit de prostitutie naar Turkije te brengen en/of
- die [vrouw 02] (voortdurend) gecontroleerd;
en/of

(met betrekking tot die [vrouw 03]) (in voornoemde periode)

- met die [vrouw 03] een liefdesrelatie aangegaan en/of die [vrouw 03] ingepalmd en/of (emotioneel) van hem verdachte en/of zijn mededader(s) afhankelijk gemaakt door / met het geven van veel aandacht en/of het geven van cadeau's en/of van alles voor haar te betalen en/of
- die [vrouw 03] als prostituee laten werken en/of
- die [vrouw 03] voor 10.000 euro, althans voor een geldbedrag, overgenomen / gekocht van een Albanese pooier, althans van een andere persoon en/of
- die [vrouw 03] niet liet(en) beschikken over haar paspoort / identiteitsdocumenten en/of
- voor die [vrouw 03] (een) kamer(s) en/of een gelegenheid geregeld en/of laten regelen alwaar zij zich kon prostitueren en/of
- die [vrouw 03] naar / van de plek waar zij zich prostitueerde gebracht en/of laten brengen en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om vele uren achter elkaar en/of bij ongesteldheid en/of bij ziekte te werken in de prostitutie en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om (een (groot) deel van) haar verdiensten uit de prostitutie aan hem verdachte en/of zijn mededader(s) af te staan en/of af te dragen en/of
- woonruimte voor die [vrouw 03] geregeld en/of
- die [vrouw 03] de huur van de woonruimte laten betalen en/of
- die [vrouw 03] tijdens het uitvoeren van haar werkzaamheden in de prostitutie in de gaten gehouden / in de gaten laten houden en/of
- die [vrouw 03] één- of meerdere malen (met een ijzeren/metalen honkbalknuppel) geslagen en/of
- bedreigd die [vrouw 03] te slaan en/of
- het hoofd van die [vrouw 03] tussen de deur gehouden en vervolgens de deur dichtgeslagen (waardoor die [vrouw 03] ondermeer haar neus heeft gebroken) en/of
- trachtten die [vrouw 03] onder dwang op het vliegtuig te zetten en/of
- trachtten die [vrouw 03] onder dwang mee te nemen, vanaf de luchthaven Schiphol (toen bleek dat het niet mogelijk was die [vrouw 03] naar Polen te laten vliegen) en/of
- dreigde(n) de familie van die [vrouw 03] in Polen te doden en/of
- dreigde(n) de woning van de moeder van die [vrouw 03] met explosieven op te blazen / tot ontploffing te brengen (als de moeder van die [vrouw 03] geen contact zou opnemen met verdachte en/of als die [vrouw 03] haar aangifte niet zou intrekken) en/of
- dreigde(n) de familie van die [vrouw 03] iets aan te doen als die [vrouw 03] niet zou zeggen waar zij verbleef en/of
- dreigde(n) die [vrouw 03] kapot te slaan als zij niet zou doen wat verdachte zei en/of
- dreigde(n) die [vrouw 03] te vermoorden en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om in het koude (buiten)water te springen / staan / liggen en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om (ongeveer) 30 minuten, althans enige minuten in het koude (buiten)water te blijven liggen / staan en/of
- die [vrouw 03] angst ingeboezemd (waardoor zij geen hulp zocht en/of aangifte deed) en/of
- die [vrouw 03] verkracht en/of
- die [vrouw 03] tegen haar wil, anaal en/of vaginaal gepenetreerd en/of
- die [vrouw 03] heeft gedwongen, althans bewogen tegen haar wil seksuele handelingen met hem, verdachte, te verrichten en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen een borstvergroterende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 03] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) (terwijl verdachte en/of zijn mededader(s) bepaalden hoe groot de borstomvang moest worden) en/of
- die [vrouw 03] (voortdurend) gecontroleerd;

en/of (...) (nu volgen de feitelijke gedragingen ten aanzien van de andere vrouwen, FD)

en

1B.

hij in of omstreeks de periode van 01 januari 2005 tot en met 07 februari 2007 in de gemeente Utrecht en/of te Vinkeveen en/of te Assendelft en/of te Amsterdam en/of te Den Haag en/of te Alkmaar en/of elders in Nederland en/of Duitsland en/of België en/of Turkije, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen,

- [vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 06] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 07] en/of [vrouw 08] en/of [vrouw 09] en/of [vrouw 10] en/of [vrouw 11] (telkens) door dwang en/of geweld en/of een andere feitelijkheid en/of door dreiging met geweld en/of een andere feitelijkheid en/of door afpersing en/of fraude en/of misleiding en/of door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht en/of door misbruik van een kwetsbare positie en/of door het geven of ontvangen van betalingen en/of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 06] en/of die [vrouw 03] en/of die [vrouw 07] en/of die [vrouw 08] en/of die [vrouw 09] en/of die [vrouw 10] en/of die [vrouw 11] heeft, heeft/hebben geworven en/of vervoerd en/of overgebracht en/of gehuisvest en/of opgenomen, met het oogmerk van uitbuiting van die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 06] en/of die [vrouw 03] en/of die [vrouw 07] en/of die [vrouw 08] en/of die [vrouw 09] en/of die [vrouw 10] en/of die [vrouw 11];

en/of

- [vrouw 07] en/of [vrouw 08] heeft/hebben mede genomen en/of heeft/hebben aangeworven met het oogmerk om die [vrouw 07] en/of [vrouw 08] in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling;

en/of

- [vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 06] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 07] en/of [vrouw 08] en/of [vrouw 09] en/of [vrouw 10] en/of [vrouw 11] (telkens) door dwang en/of geweld en/of een andere feitelijkheid en/of door dreiging met geweld en/of een andere feitelijkheid en/of door afpersing en/of fraude en/of misleiding en/of door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiende overwicht en/of door misbruik van een kwetsbare positie en/of door het geven en/of ontvangen van betalingen en/of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 06] en/of [vrouw 03] en/of die [vrouw 08] en/of die [vrouw 09] en/of die [vrouw 10] en/of die [vrouw 11] heeft/hebben gedwongen en/of bewogen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid en/of diensten (van seksuele aard), dan door voornoemde middelen wel enige handeling heeft/hebben ondernomen waarvan hij, verdachte en/of zijn mededader(s), wist(en) en/of redelijkerwijze moest(en) vermoeden dat die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 06] en/of die [vrouw 03] en/of die [vrouw 07] en/of die [vrouw 08] en/of die die [vrouw 09] en/of die [vrouw 10] en/of die [vrouw 11], zich daardoor beschikbaar zouden stellen tot het verrichten van arbeid en/of diensten;

en/of

- (telkens) opzettelijk voordeel heeft/hebben getrokken uit de uitbuiting van [vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 06] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 07] en/of [vrouw 08] en/of [vrouw 09] en/of [vrouw 10] en/of [vrouw 11];

en/of

- [vrouw 01] en/of [vrouw 02] en/of [vrouw 06] en/of [vrouw 03] en/of [vrouw 07] en/of [vrouw 08] en/of [vrouw 09] en/of [vrouw 10] en/of [vrouw 11] (telkens) door dwang en/of geweld en/of een andere feitelijkheid en/of door dreiging met geweld en/of een andere feitelijkheid en/of door afpersing

en/of fraude en/of misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht en/of door misbruik van een kwetsbare positie en/of door het geven en/of ontvangen van betalingen en/of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 06] en/of die [vrouw 03] en/of die [vrouw 07] en/of die [vrouw 08] en/of die [vrouw 09] en/of die [vrouw 10] en/of die [vrouw 11] heeft/hebben gedwongen danwel bewogen hem, verdachte, en/of zijn mededader(s) te bevoordelen uit de opbrengst van de seksuele handeling(en) van die [vrouw 01] en/of die [vrouw 02] en/of die [vrouw 06] en/of die [vrouw 03] en/of die [vrouw 07] en/of die [vrouw 08] en/of die die [vrouw 09] en/of die [vrouw 10] en/of die [vrouw 11];

terwijl dat feit/die feiten zwaar lichamelijk letsel tengevolge heeft /hebben gehad;

immers heeft hij, verdachte, en/of zijn mededader(s)

(met betrekking tot die [vrouw 01]) (in voornoemde periode)

- met die [vrouw 01] een liefdesrelatie aangegaan en/of die [vrouw 01] ingepalmd en/of (emotioneel) van hem verdachte en/of zijn mededader(s) afhankelijk gemaakt door / met het geven van veel aandacht en/of het geven van cadeau's en/of van alles voor haar te betalen en/of
- die [vrouw 01] als prostituee laten werken en/of
- voor die [vrouw 01] (een) kamer(s) en/of een gelegenheid geregeld en/of laten regelen alwaar zij zich kon prostitueren en/of
- die [vrouw 01] naar / van de plek waar zij zich prostitueerde gebracht en/of laten brengen en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen om vele uren achter elkaar en/of bij ongesteldheid en/of bij ziekte te werken in de prostitutie en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen om (een (groot) deel van) haar verdiensten uit de prostitutie aan hem verdachte en/of zijn mededader(s) af te staan en/of af te dragen en/of
- woonruimte voor die [vrouw 01] geregeld en/of
- die [vrouw 01] de huur van de woonruimte laten betalen en/of
- die [vrouw 01] tijdens het uitvoeren van haar werkzaamheden in de prostitutie in de gaten gehouden / in de gaten laten houden en/of
- die [vrouw 01] één- of meerdere malen (met een ijzeren/metalen honkbalknuppel) geslagen en/of
- gedreigd die [vrouw 01] te slaan en/of een vinger af te snijden en/of te wurgen en/of aan de oren te trekken en/of kapot te neuken en/of
- die [vrouw 01] angst ingeboezemd (waardoor zij geen hulp zocht en/of aangifte deed) en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen een borstvergroterende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 01] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen (een) tatoeage(s) (met de initialen/naam van verdachte) op haar lichaam (te weten in haar nek) te (laten) zetten en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen (beschermings)gelden te innen bij één of meerdere prostituees en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen (grote) geldbedragen afkomstig uit de prostitutie naar Turkije te brengen en/of
- die [vrouw 01] (voortdurend) en/of
- die [vrouw 01] gedwongen, althans bewogen een abortus te ondergaan, (teneinde het prostitutiewerk te kunnen (blijven) vervullen;

en/of

(met betrekking tot die [vrouw 02]) (in voornoemde periode)

- met die [vrouw 02] een liefdesrelatie aangegaan en/of die [vrouw 02] ingepalmd en/of (emotioneel) van hem verdachte en/of zijn mededader(s) afhankelijk gemaakt door / met het geven van veel aandacht en/of het geven van cadeau's en/of van alles voor haar te betalen en/of
- die [vrouw 02] als prostituee laten werken en/of
- voor die [vrouw 02] (een) kamer(s) en/of een gelegenheid geregeld en/of laten regelen alwaar zij zich kon prostitueren en/of

- die [vrouw 02] naar / van de plek waar zij zich prostitueerde gebracht en/of laten brengen en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen om vele uren achter elkaar en/of bij ongesteldheid en/of bij ziekte te werken in de prostitutie en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen om (een (groot) deel van) haar verdiensten uit de prostitutie aan hem verdachte en/of zijn mededader(s) af te staan en/of af te dragen en/of
- die [vrouw 02] tijdens het uitvoeren van haar werkzaamheden in de prostitutie in de gaten gehouden / in de gaten laten houden en/of
- die [vrouw 02] één- of meerdere malen geslagen en/of - bedreigd die [vrouw 02] te slaan en/of
- die [vrouw 02] angst ingeboezemd (waardoor zij geen hulp zocht en/of aangifte deed) en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen een borstvergroterende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 02] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen een neuscorrigerende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 02] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen (beschermings)gelden te innen bij één of meerdere prostituees en/of
- die [vrouw 02] gedwongen, althans bewogen (grote) geldbedragen afkomstig uit de prostitutie naar Turkije te brengen en/of
- die [vrouw 02] (voortdurend) gecontroleerd;

en/of

(met betrekking tot die [vrouw 03]) (in voornoemde periode)

- met die [vrouw 03] een liefdesrelatie aangegaan en/of die [vrouw 03] ingepalmd en/of (emotioneel) van hem verdachte en/of zijn mededader(s) afhankelijk gemaakt door / met het geven van veel aandacht en/of het geven van cadeau's en/of van alles voor haar te betalen en/of
- die [vrouw 03] als prostituee laten werken en/of
- die [vrouw 03] voor 10.000 euro, althans voor een geldbedrag, overgenomen / gekocht van een Albanese pooier, althans van een andere persoon en/of
- die [vrouw 03] niet liet(en) beschikken over haar paspoort / identiteitsdocumenten en/of
- voor die [vrouw 03] (een) kamer(s) en/of een gelegenheid geregeld en/of laten regelen alwaar zij zich kon prostitueren en/of
- die [vrouw 03] naar / van de plek waar zij zich prostitueerde gebracht en/of laten brengen en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om vele uren achter elkaar en/of bij ongesteldheid en/of bij ziekte te werken in de prostitutie en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om (een (groot) deel van) haar verdiensten uit de prostitutie aan hem verdachte en/of zijn mededader(s) af te staan en/of af te dragen en/of
- woonruimte voor die [vrouw 03] geregeld en/of
- die [vrouw 03] de huur van de woonruimte laten betalen en/of
- die [vrouw 03] tijdens het uitvoeren van haar werkzaamheden in de prostitutie in de gaten gehouden / in de gaten laten houden en/of
- die [vrouw 03] één- of meerdere malen (met een ijzeren/metalen honkbalknuppel) geslagen en/of
- bedreigd die [vrouw 03] te slaan en/of
- het hoofd van die [vrouw 03] tussen de deur gehouden en vervolgens de deur dichtgeslagen (waardoor die [vrouw 03] ondermeer haar neus heeft gebroken) en/of
- trachtten die [vrouw 03] onder dwang op het vliegtuig te zetten en/of
- trachtten die [vrouw 03] onder dwang mee te nemen, vanaf de luchthaven Schiphol (toen bleek dat het niet mogelijk was die [vrouw 03] naar Polen te laten vliegen) en/of
- dreigde(n) de familie van die [vrouw 03] in Polen te doden en/of
- dreigde(n) de woning van de moeder van die [vrouw 03] met explosieven op te blazen / tot ontploffing te brengen (als de moeder van die [vrouw 03] geen contact zou opnemen met verdachte en/of als die [vrouw 03] haar aangifte niet zou intrekken) en/of
- dreigde(n) de familie van die [vrouw 03] iets aan te doen als die [vrouw 03] niet zou zeggen waar zij verbleef en/of
- dreigde(n) die [vrouw 03] kapot te slaan als zij niet zou doen wat verdachte zei en/of
- dreigde(n) die [vrouw 03] te vermoorden en/of

- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om in het koude (buiten)water te springen / staan / liggen en/of
 - die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen om (ongeveer) 30 minuten, althans enige minuten in het koude (buiten)water te blijven liggen / staan en/of
- die [vrouw 03] angst ingeboezemd (waardoor zij geen hulp zocht en/of aangifte deed) en/of
- die [vrouw 03] verkracht en/of
- die [vrouw 03] tegen haar wil, anaal en/of vaginaal gepenetreerd en/of
- die [vrouw 03] heeft gedwongen, althans bewogen tegen haar wil seksuele handelingen met hem, verdachte, te verrichten en/of
- die [vrouw 03] gedwongen, althans bewogen een borstvergroterende operatie te ondergaan (zodat die [vrouw 03] als prostituee meer geld zou gaan verdienen) (terwijl verdachte en/of zijn mededader(s) bepaalden hoe groot de borstomvang moest worden) en/of
- die [vrouw 03] (voortdurend) gecontroleerd;

en/of (...)” (nu volgen de feitelijke gedragingen ten aanzien van de andere vrouwen en de rest van de tenlastelegging, FD)

Bijlage VIII – Slachtofferverklaringen in hoger beroep

Tabel 15

Verklaringen van slachtoffers in hoger beroep.

	Tenlastelegging	Bewezenverklaring	Vrijspraak
	n (%)	n (%)	n (%)
Aangifte en/of belastende verklaring	7 (100%)	6 (86%)	1 (14%)
- waarvan in ieder geval aangifte	6 (100%)	5 (83%)	1 (17%)
Ontlastende verklaring	-	-	-
Belastende én ontlastende verklaring	1 (100%)	1 (100%)	-
Geen aangifte/verklaring; of onbekend	2 (100%)	1 (50%)	1 (50%)
Totaal	10 (100%)	8 (80%)	2 (20%)

Indien deze percentages worden vergeleken met de betreffende percentages in eerste aanleg, dan blijkt dat de percentages bewezenverklaringen en vrijspraken in de zaken waarin aangifte is gedaan en/of een belastende verklaring is afgelegd, in grote mate overeenstemmen. In eerste aanleg resulteerde namelijk 83% van de zaken waarin aangifte was gedaan en/of een belastende verklaring was afgelegd, in een bewezenverklaring, terwijl 17% van deze zaken in een vrijspraak resulteerde. De percentages in de zaken waarin geen aangifte is gedaan en geen verklaring is afgelegd verschillen daarentegen in aanzienlijke mate. In eerste aanleg resulteerde 64% van deze zaken namelijk in een bewezenverklaring en 36% in een vrijspraak. Daarbij dient er evenwel rekening mee gehouden te worden dat het in absolute zin om lage aantallen gaat, en dat kleine verschillen in absolute aantallen kunnen leiden tot relatief grote verschillen.

